ՀԱՅՈՑ ԼԵԶՈՒ
ԸՆԹԵՐՑԱՐԱՆ

ՉՈՐՐՈՐԴ ԴԱՍԱՐԱՆԻ ՀԱՄԱՐ

491,99-8
Ա-50

ՀԱՅՊԵՏՀՐԱՏ
ԵՐԵՎԱՆ 1940

491.99-8
Ս-50
18 MAY 2010

ՀԱՅՈՑ ԼԵԶՈՒ
ԸՆԹԵՐՑԱՐԱՆ

ՉՈՐՐՈՐԴ ԴԱՍԱՐԱՆԻ ՀԱՄԱՐ

Կազմեցին.
ՍԻՄԱԿ
Մ. ԴՈՒՐԳԱՐՅԱՆ

Հինգերորդ հրատարակություն
Հաստատված է Հայկական ԽՍՀ Լուսժողկոմատի կողմից

ՀԱՅՊԵՏՀՐԱՏ
ԵՐԵՎԱՆ 1940

31 JUL 2013

ՊԵՏ. ՀԱՆՐԱՅԻՆ ԳՐԱԴԱՐԱՆ
Гос. Публ. Библиотека
ՀԱՍՀ-ССР
им. А. Мясникяна
Ա. ՄՅԱՍՆԻԿՅԱՆԻ ԱՆՎԱՆ

2516
40

Армянский язык

Книга для чтения

Учебник для IV класса

Гиз. Арм. ССР, Ереван, 1940 г.

1. ՅԵՐԳ ՀԱՅՐԵՆԻՔԻ ՄԱՍԻՆ

Լայնարձակ է հայրենի յերկիրն իմ,
Ձոր ու դաշտ, լեռներ անտառապատ,
Յես նման մի այլ յերկիր տեսած չեմ,
Վորտեղ մարդ շնչեր այսպես ազատ։

Մոսկվայից մինչև հեռու վայրերը,
Հարավից մինչ հյուսիսի ծովերը,
Մարդն ազատ անցնում է, նա յե տերը
Իր հզոր անպարտ հայրենիքի։

Ամեն տեղ մեր կյանքն ազատ ու լի յե.
Ինչպես Վոլգան լայն ու հորդառատ,
Ջահելի ճամփան միշտ հուսալի յե,
Ալեվոր մարդկանց կյանքն ե զվարթ:

Մեր հողերը շեն ու բարեբեր են,
Քաղաքներն անթիվ ու անհամար,
Մեր հպարտ ու վեհ խոսքն ե «ընկերը»—
Ամենից նա թանգ ե մեզ համար:

Այս խոսքից մեր սիրտը միշտ հրճվում
Բարեկամ ենք գտնում ամեն տեղ,
Ամենքին ծանոթ ու հարազատ ե,
Յեվ չկա մեզ մոտ վոչ գույն, վոչ ցեղ:

Գարնան հովն ե շնչում մեր դաշտերում.
Ամեն տեղ կյանքն ուրախ ե դարձել.
Յեվ վոչ վոք մեզնից լավ այս աշխարհում
Չի կարող ուրախ խնդալ, սիրել:

Իսկ յեթե վոսոխն ուզի ջարդել մեզ,
Մեր հոնքերը թանձր կկիտենք.
Անսահման սիրում ենք հայրենիքը,
Գուրգուրող մոր պես պահել գիտենք:

Լայնարձակ ե հայրենի յերկիրն իմ,
Ձոր ու դաշտ, լեռներ անտառապատ,
Յես նման մի այլ յերկիր տեսած չեմ,
Վորտեղ մարդ շնչեր այսպես ազատ:

ԲԱՌԵՐԻ ԲԱՑԱՏՐՈՒԹՅՈՒՆ

1. Անպարտ— չպարտվող, անհաղթ.
2. Վոսոխ— թշնամի, հակառակորդ:

2. ՎԱՆՈՒՇԸ

1

Մի յերեկո, յերբ դուրսը մութն եր ու անձրև, յերբ Վանուշը նստած դաս եր պատրաստում, թրջված հագուստներով ներս մտավ նրա հայրը, հրացանը դրեց սենյակի անկյունում և հոգնած ու տխուր ձայնով ասաց կնոջը.

— Դողս բռնել ե, ա՛յ կնիկ: Տեղ գցի:

Նրա ատամները զարկվում եյին իրար:

Վանուշի հայրիկը վաղուց դողերոցք ուներ. յերբ հիվանդանում եր, մայրիկը մոռով թեյ եր պատրաստում, խմեցնում, անկողին եր գցում ու խնամքով ծածկում. և հայրիկը լավանում եր մի կամ յերկու որից հետո: Այս անգամ ել, յերբ մայրիկը տեղ ու թեյ պատրաստեց, հայրը կարգադրեց Վանուշին.

— Վազի՛, Վանուշ ջան, գրասենյակ, կոլտնտեսության նախագահին ասա՝ «հայրիկս հիվանդացել ե», թող մեկին պահակ նշանակի պահեստի վրա:

Վանուշն անմիջապես մի ձեռնափայտ վերցրեց, տոպրակի ծայրը «պոպոզ» արավ՝ գլուխն անցկացրեց ու դուրս յեկավ:

Դուրսը մութն եր ու բարակ անձրև եր մաղում. անձրևի պատճառով տների ճրագներն ավելի աղոտ եյին յերևում. փողոցներում անցորդներ չկային, շները ել չեյին հաչում:

Կոլտնտեսության գրասենյակը շատ ել հեռու չեր: Իրենց փողոցի կեսից թեքվելով, Վանուշը մտավ միուրիշ փողոց և շուտով հասավ գրասենյակ:

Բայց, զարմանալի բան, գրասենյակում լույս չկար: Ինչպես յերևում ե, փակ եր:

Ա՛յ քեզ բան:

Վանուշը մեկ մտածեց— վերադառնալ՝ հորը հայտ-

նել, վոր գրասենյակը փակ է, նախագահը չկա, բայց իսկույն յենթադրեց, վոր նախագահը կարող է տանը լինել:

Ու Վանուշը գնաց դեպի նախագահի տունը:

Անձրևը շարունակում էր մաղել:

Ճանապարհին մի յերկու տեղ շները բակերից հաչեցին նրա վրա, բայց առաջ չեկան, մի ուրիշ տեղ մի դամփռ հաչելով դուրս յեկավ փողոց, բայց յերևի տեսնելով վոր անցնողը փոքր տղա յե, բանի տեղ չդրեց և չհարձակվեց, իսկ Վանուշն այնպես կարծեց, թե նա իր փայտից ու «պոպողից» վախեցավ:

Յերբ նա վերջապես հասավ նախագահի տունը, փողոցից ձայն տվեց հեվալով.

— Ընկեր Նիկոլ, ընկեր Նիկոլ:

Նախ մի փոքրիկ շան հաչոց լսվեց, ապա մի ձայն.

— Եդ ո՞վ է:

— Ընկեր Նիկոլը տա՞նն է:

— Չէ՛, տանը չի՛... դեռ չի յեկել...

Վանուշն էլ վոչինչ չասաց: Քանի վոր նախագահը տանը չէր— էլ ի՞նչ աներ. միայն նա կարող էր նոր պահակ նշանակել հոր փոխարեն: Ուրեմն պետք էր վերադառնալ տուն:

2

Վանուշը վերադարձավ հորը հայտնելու, վոր նախագահը վոչ գրասենյակումն է, վոչ տանը:

Բայց յերբ վերադարձավ, հայրն արդեն քնած էր՝ ջերմակներով փաթաթված: Նրա ներս մտնելուն պես մայրը ձեռն իր բերանին դրեց, վոր Վանուշը կամաց խոսի՝ քնած հորը չարթնացնի:

Ու Վանուշը, մի աչքը հոր կողմը, կիսաձայն հայտնեց, վոր նախագահը վո՛չ գրասենյակումն է, վո՛չ տանը:

— Վա՜յ, եդ լավ չեղավ,— ասաց մայրը,— պահեստին մի բան կարող է պատահել. հետո...

— Ի՞նչ կպատահի վոր,— շշուկով հարցրեց Վանուշը:

—Կարող են գողերը մտնել, ցորենը գողանալ և հետո հորդ կմեղադրեն, վոր մարդու բան չի սել և պահեստն անտեր թողած՝ յեկել է տուն: Համ էլ պահեստը հո մենակ մերը չի, պահեստը բոլորինն է, պահեստը կոլտնտեսությանն է:

Մոր խոսքերը մտահոգության մեջ գցեցին Վանուշին:

— Կուզե՞ս յես գնամ, մայրիկ, հրացանը վերցնեմ ու գնամ,— ասաց նա մի փոքր լռելուց հետո:

— Չէ՛, չէ՛, դու քնիր։ Հիմի ո՞վ է իմանում՝ պահակ կա՞, չկա՞։ Բոլորն էլ գիտեն, որ պահեստի վրա միշտ պահակ է լինում։ Բան չեն անի, չէ՛... քնիր...

Յեվ մայրը, Վանուշին հանգստացնելով, պառկեցրեց, քիչ հետո էլ, լամպը հանգցնելով՝ պառկեց ինքը։ Նա այնքան հոգնած էր բամբակի չանաքի աշխատանքից, որ իսկույն քնեց։

Բայց Վանուշի քունը չտարավ. պառկած մտածում էր, թե ի՞նչ կլինի, յեթե հանկարծ թշնամիներն իսկապես մտնեն, պահեստի ցորենը գողանան։ Այն ժամանակ մեկ որ հայրիկին կմեղադրեն... Մեկ էլ որ պահեստի ցորենը կոլտնտեսությանն է պատկանում — մի մարդու չի, բոլորինն է. կոլտնտեսության գույքի համար ամենքը պատասխանատու են — ուրեմն ինքն էլ է պատասխանատու...

Յեվ Վանուշին պատկերացավ, թե ինչպես գողերը մտնում են պահեստ ու ցորենը պարկերով չալակում ու տանում են։ Ցորենի հետ տանում են պահեստում յեղած գետնախնձորը, ճակնդեղը և ուրիշ բաներ... Տանում են այնպես, որ պահեստում էլ բան չի մնում... Ու առավոտը մարդիկ տեսնում են պահեստը դատարկ, իսկ նախագահը գալիս հանդիմանում է հայրիկին, որ կոլտնտեսության գույքը լավ չի պահել։

Նույն բանը կանեն և ժողովում...

Վանուշը մտածում ու հետո էլ ականջ է դնում հոր ու մոր շնչառությանը։ Հայրիկն առաջվա պես շնչում էր խորն ու ծանր, իսկ մոր քնի ձայնը դեռ չէր լսում։

Յերբ, վերջապես, քնեց նաև մայրը, Վանուշը մի փոքր էլ սպասեց, ականջ դրեց անձրևին։ Անձրևի ձայնն էլ չէր լսվում. յերևի կտրել էր։

Այդ բանն ուրախացրեց Վանուշին. նա զգուշությամբ վեր կացավ տեղից, կամացուկ հագնվեց մթան մեջ, ցորենի տոպրակն իր «պոպոզով» նորից գլուխն

անցկացրեց, հոր հրացանը վերցրեց անկյունից և դուռն զգուշությամբ բանալով, դուրս յեկավ։

3

Անձրևը դադարել էր, յերկնքում տեղ-տեղ աստղերն աչքով էյին անում իրար, բայց մութն էր առաջվա պես և խաղաղ։ Վո՛չ մարդ էր անցնում, վո՛չ շուն էր հաչում։

Վանուշը նայեց յերկինքին, ապա սկսեց արագ-արագ քայլել փողոցով դեպի վեր։

Նա գնում էր դեպի պահեստը, վորը հեռու չէր իրենց տնից։ Դա հին յեկեղեցին էր, վորի գլխին գյուղացիները խաչի տեղ աստղ էյին դրել և կոլտնտեսության պահեստը դարձրել։

Վանուշը հազիվ մոտեցել էր պահեստին, մի հիսուն-վաթսուն քայլի վրա յերկու ստվեր նկատեց նրա դռան մոտ, վոչ թե մեծ դռան, վոր մտնում էր փողոցից, այլ կողքի փոքր դռան մոտ։

Բայց դրանք մարդի՞կ էյին արդյոք, թե՞ ուրիշ բան... Վանուշը կանգ առավ՝ ավելի լավ տեսնելու։

Յեվ նրա սիրտը ծուլ յեղավ հանկարծ. յերևացող ստվերները մարդիկ էյին. նրանք ինչ վոր բան էյին անում. թե ի՞նչ — Վանուշը չէր կարող տեսնել... այնպե՜ս մութն էր։

Նորից նա մի քանի զգույշ քայլ արավ, մոտեցավ անկյունին ու պատի հետևը թաքնված, նայեց։

Մարդիկ ինչ-վոր բան էյին անում տնքտնքալով ու մեկ-մեկ հետ նայում։

— Շո՛ւտ, անձրևը կտրե՛ց, հիմա կգա՛ — ասաց նրանցից մեկը։

Վանուշը գլխի ընկավ, թե ի՞նչ էյին անում. նա դողաց ամբողջ մարմնով ու գոռաց մեծի հաստ ձայնով՝ կրծքովը մեկ.

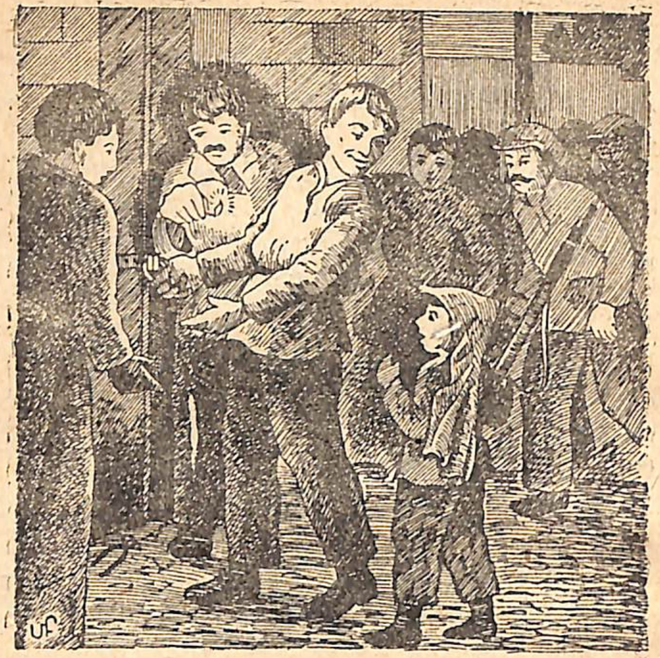

— Եդ ի՞նչ եք անում, է՜յ...

Մարդիկ այս ու այն կողմ նայեցին ու փախան՝ նախ կուզե-կուզ, հետո արագ քայլերով:

— Գողե՛ր, գողե՛ր,— կանչեց Վանուշը, վորքան ուժ ուներ:— Բռնեցե՛ք, բռնեցե՛ք...

Յեվ այդ խոսքերը կրկնում եր չարունակ, հավատացած, վոր հիմա իր ձայնի վրա տներից մարդիկ դուրս կգան՝ նրանց բռնելու:

Յեվ, ճիշտ վոր, շատ չանցած՝ մի մարդ դուրս յեկավ հարևան տանից՝ շապկի վրա ինչ-վոր բան հագած, հետո մյուսը, յերրորդը, չորրորդը:

— Ի՞նչ գողեր, ո՞ւր են գողերը...

— Ա՛յ, քեռի, ա՛յ, ես կողմը գնացին,— ասաց Վանուշը շնչակտուր:— Պահեստի դուռն ուզում եյին կոտրել, գողացի՝ փախան...

Մարդիկ մոտեցան պահեստի փոքրիկ դռանը, լուցկի վառեցին և այնտեղ գտան մի աքցան. տեսան կողպեքը կիսով չափ ջարդված:

— Բա ես պահակն ո՞ւր է,— ասաց մեկը:

— Պահակը յես եմ,— պատասխանեց Վանուշը, հրացանը ձեռին առաջ գալով:

— Դո՞ւ... դու ո՞վ ես...

— Յես Ոհանեսի տղա Վանուշն եմ. հայրս դողացրեց, տուն յեկավ, յես յեկա նրա տեղը...

Մարդիկ ծիծաղեցին.

— Այ քեզ պահա՜կ...

— Անունդ ի՞նչ է:

— Վանուշ...

— Հա՜, դու Վանուշն ես... Ա՜յ քեզ Վանուշ...

Կոլտնտեսականներից մի քանիսը մնացին պահակ, իսկ մեկը Վանուշին տարավ տուն:

Ու մի քանի օր գյուղում բոլորը խոսում եյին այն մասին, թե ինչպես Վանուշը հոր տեղը պահակ եր կանգնել ու գողերին փախցրել...

Ա՜յ, ինչ տղա յեր Վանուշը:

ԲԱՌԵՐԻ ԲԱՑԱՏՐՈՒԹՅՈՒՆ

1. Դողերոցք— ջերմ, մալարիա.
2. Մոռ— անտառային հատապտուղ.
3. Գամփռ— մեծ շուն.
4. Մտահոգություն— անհանգստություն.
5. Ջանաք— բամբակ հավաքելը.
6. Ճակնդեղ— տակ, բազուկ.
7. Սիրտը ծուլ յեղավ— սիրտը բաբախեց.
8. Աքցան— մեխ հանելու գործիք:

3. ՄԵՐ ՏԵՍՈՒՉԸ

1

Չեմ հիշում՝ յերրորդ, թե յերկրորդ տարվա ամառը հանկարծ մեր վարժապետ Շապուհը լեղապատառ ներս է ընկնում մեր բացօթյա ուսումնարանը և գոռում. «Ուղղվեցե՛ք, կարգի ընկե՛ք, փայտի նման տեղներդ չորացե՛ք, վա՛յր թափվեցեք: Յերևանի ուսումնարանի տեսուչը յեկել է, հենց հիմի եստեղ կլինի, ձեզ հարցմունքներ կանի, վա՛յ նրան, ով վոր մի տառ սխալվել է, ճիպոտի տակին կմահացնեմ»:

Խեղճ Շապուհը տերևի պես դողում է. գույնը դեղին քրքումի յե փոխվել. ատամներն իրար են դիպչում:

Ահա՝ հևալով տուն ընկավ գզիրը և հայտնեց տեսուչի գալուստը:

Մի քանի րոպեյից՝ տեսուչն իր հետևից գցած Աշտարակի բոլոր առաջավորներին, մտավ յեկեղեցու բակը և մոտեցավ մեզ:

Մենք ուսուցչի պատվերի համաձայն՝ տեղներս կանգնեցինք և խոր գլուխ տվինք:

Տեսուչը բարևեց, հետո նստեց խալիֆա Շապուհի միակ հասարակ փայտե աթոռի վրա և մատով ինձ իր մոտ կանչեց ու հարցրեց.

— Ինչո՞ւ համար դու փոքրիկ ես ու քո հասակակիցներին թողած՝ մեծ տղաների մոտ ես նստել, յերևի մեծերը դասդ սովորեցնում են, հա՞:

— Մե՞ղք կլինի,— վոր ասես, յես եմ նրանց չգիտեցածը գլխի դցում, յես առաջին աշակերտն եմ,— հանդգնաբար պատասխանեցի յես:

— Վո՞նց թե դու յես առաջին աշակերտը,— զարմացած ու քնքշաբար առաջ քաշեց, յերկու ծնկների մեջ առավ ինձ ու հարցրեց տեսուչը.— Դու դեռ մի թիզ

չկաս, ահագին մազ ու միրուքով տղամարդկանց առաջի՞նն ես:

— Կուզես՝ խալիֆին հարցրու:

— Հրաման քեզ, վողորմած տե՛ր, դա մեր առաջին աշակերտն է,— հաստատեց Շապուհ Խալիֆան:

— Ըհը՛, լա՛վ, ապրես,— գլուխս շոյեց տեսուչը և հարցրեց.

—Յեթե դու առաջին աշակերտն ես, ասա տեսնեմ՝ հաց ու պանիր կարդացե՞լ ես:

— Հաց ու պանիր ամեն որ ուտում եմ, դու մեծ-մեծ բաներ ասա:

— Վոր եդպես է, գնա՛ գիրքդ բեր, տեսնեմ: Մի՞-թե դու քերականություն ես սովորում,— խորագնին աչքերը չռեց տեսուչը և նայեց ուսուցչին:

— Այո՛, դրա փոքրությանը մի նայեք, քերականության առաջին մասը վերջացրել է և ամենքից լավ է սովորում,— պնդեց վարժապետը:

Տեսչի հրամանով յեկան և իմ յերկու դասընկերները, վորոնք թեև ինձանից հասակավոր, բայց համեմատաբար շատերից փոքր եյին:

Տեսուչը քառորդ ժամի չափ մեզ հարցմունքներ արավ, կարդալ, թարգմանել տվեց, մեր գրաբար կարճ գրությունները տեսավ և հրամայեց տեղերս նստել: Մի ժամի չափ բոլորին մի առ մի քննեց, ամենքիցս էլ գոհ յեղավ, վարժապետի ձեռքն էլ բռնեց, շնորհակալություն արեց:

2

Խեղճ ուսուցչի գլխին հարամ յեղա՛վ շնորհակալությունը:

Ի՛նչ չարաճճին եյի. մեղավորը յես եմ:

Մանկական պարզությամբ հայտնած խոստովանությունս ծեծի մասին տեղի տվեց տեսչին յերկար հարց

ու փորձ անելու ուսուցչից՝ ծեծի վերաբերմամբ: Շապուհը չթաքցրեց, պարծանքով հայտնեց, որ պատժելով՝ ինքը հասել է ցանկալի արդյունքի:

— Յերեխանե՛ր,— դառնում է տեսուչը դեպի մանուկներս,— յեթե յես խնդրեմ վարժապետից, որ այսուհետև ձեզ չծեծի, խոստանու՞մ եք, որ միշտ դասերդ լավ պատրաստեք:

— Խոստանում ե՛նք,— գոչեցինք միաձայն:

— Դե՛, ուրեմն միամիտ կացե՛ք, այսուհետև ծեծը վերանում է ձեր միջից:

Կամեցավ ուսուցիչն ապացուցել ծեծի անհրաժեշտությունը, բայց զուր աշխատանք եր:

Տեսուչը մի ուրիշ նորություն էլ մտցրեց. նա զարմացավ, յերբ մեզանից լսեց, որ զրկված ենք լողանալուց:

Նա ինքը նույն յերեկոյան մեզ տարա՛վ գետը. «Ավազադյոր» կոչված լճի մեջ լողացանք, ինքն էլ մեզ հետ լողացավ:

Հիանալի լողորդ եր տեսուչը, բայց մենք էլ նրանից պակաս չեյինք:

3

Յերեք որ անդադար գալիս եր տեսուչը մեզ այցելության, աչքով չտեսած ու ականջով չլսած նորություններ եր մտցնում խալիֆայական մահակի ու ծեծի սովոր աշակերտներիս մեջ. նոր-նոր խաղեր եր սովորեցնում, ինքը խաղում եր մեզ հետ և ստիպում վարժապետին՝ հետևել իր օրինակին:

Իսկ ծեծի ոգտակարության գաղափարո՛վ տարված ուսուցիչը քաշվել եր մի հեռու անկյուն և կուչ յեկել ոտար մարդու պես:

Հասկանալի յե. նա մտքո՛վ անիծում եր տեսչի յեկած ճանապարհը և անդադար սպասում եր նրա գնալուն-կորչելուն, որ վրեժն առնի իր արդեն յերես առած աշակերտներից:

Չորրորդ որը յոթանասուն յերեխա, Շապուհ վարժապետը և գյուղի կեսը վոտքով ուղեկցում եյինք Յերևանի դպրոցի մեծապատիվ տեսչին:

Նա ինքը ցանկացավ, որ իրան ճանապարհ դնենք յերգելով և զվարճանալով:

Նա ձի չհեծավ, շուրջն առած դպրոցականներիս՝ մեզ խրախուսելով վոտքով եր գնում:

Գետի կամուրջովն անց կացանք, ձորը դուրս յեկանք:

Յեթե նա մեզ չկանգնեցներ, մենք պատրաստ եյինք մեր սիրելի և թանկագին հյուրին ուղեկցել մինչև Յերևան:

Ամենքիս մեկ-մեկ համբուրելով՝ իր հրաժեշտը տվեց այս խոսքերով.

— Յերեխանե՛ր, ձեր վարժապետն ինձ խոստացել է այսուհետև ծեծը բոլորովին վերացնել. ամառվա շոգերին՝ միայն առավոտյան և յերեկոյան հով ժամանակը պարապել, մյուս ժամանակներն ազատ եք: Խոստացել է ամեն որ յերեկոյան դեմ ձեզ լողանալու տանել, որական յերկու ժամ խաղացնել:— Բայց յերեխանե՛ր, յեթե վորևէ խնդիր ունենաք, իրավունք եմ տալիս դիմելու: Յես Յերևանի ուսումնարանի տեսուչն եմ, ձեր թուղթն ուղղակի ուսումնարան ուղարկեցեք. մի՛ քաշվեք, յես ինքս էլ գյուղացի եմ, Քանաքեռ գյուղիցն եմ, իմ անունս է Խաչատուր Աբովյան:

— Շատ շնորհակալ ենք,— ձայն-ձայնի տվինք մանուկներս:

Նա ձի նստեց և հեռացավ:

Բլրի հետևն եր անցել Աբովյանը, իսկ մենք մեր կեցցեները դեռ չեյինք դադարեցրել:

Գնաց մեր նոր գրականության լուսատու աստղը՝ հանրահռչակ Խաչատուր Աբովյանը և մեր սիրտը հետը տարավ:

Նա տարավ և մեր վարժապետի հոգու հանգիստը: Այն օրից Շապուհի վոգևորությունը մեռավ:

Հայտնի չէ՝ վախենում էր, վոր կդրենք Աբովյանին, թե՞ իր խոստումն էր կամենում կատարել,— չիմացանք:

Եվ այնուհետև ծեծը վերացրեց:

ԲԱՌԵՐԻ ԲԱՑԱՏՐՈՒԹՅՈՒՆ

1. Բացոթյա— շենքից դուրս յեղող տեղ.
2. Քրճում— դեղին բույս է (շաֆրան).
3. Խալիֆա— հին ժամանակ՝ ուսուցիչ, ուսում առած մարդ.
4. Խորազննին— խուլը քննող, զննող.
5. Խրախուսել— քաջալերել, սիրտ տալ.
6. Հանդգնաբար— ինքնավստահ, մեծամտորեն.
7. Մի առ մի— մեկ-մեկ.
8. Համբահռչակ— ամենքին հայտնի.
9. Գզիր— անցյալում՝ տանուտերի ոգնական (ցրիչ):

ՀԱՐՑԵՐ

1. Ի՞նչ ազդեցություն էր թողել Շապուհ խալիֆայի վրա Խ. Աբովյանի այցելությունը:
2. Խալիֆայական դպրոցի վո՞ր թերությունները իսկույն նկատեց Աբովյանը:
3. Խ. Աբովյանն ի՞նչ նորություններ մտցրեց Շապուհ խալիֆայի դպրոցում:
4. Ի՞նչպես էր վարվում Խ. Աբովյանն աշակերտների հետ:
5. Աշակերտներն ի՞նչպես ճանապարհ դրին Աբովյանին:

---

1. Նկարագրեցեք խալիֆա Շապուհի դպրոցը:
2. Պատմեցեք՝ «Աբովյանի և փոքրիկ աշակերտի խոսակցությունը»:

---

4. ԱՌՅՈՒԾԸ, ԱՂՎԵՍՆ ՈՒ ԱՐՋԸ

Մի անգամ առյուծը հիվանդացավ, և բոլոր կենդանիները յեկան նրան տեսության, բայց աղվեսն ուշացավ:

Արջն սկսեց բամբասել ու չարախոսել աղվեսի մասին: Հենց այդ ժամանակ աղվեսը հասավ և դռան մոտ լսեց արջի չարախոսելն իր մասին: Աղվեսը ներս ընկավ ու փռվեց առյուծի վոտքերի առջև:

Առյուծը չարացած ասաց.

— Վատ ժամանակ յեկար, գարշելի արարած, ո՞ւր եյիր մինչև այժմ:

Աղվեսը պատասխանեց.

— Ո՛վ հզոր առյուծ, իզուր ես բարկանում. քո գլխովն եմ յերդվում, վոր քո հիվանդության մասին լսելով՝ յես յեղա բազմաթիվ բժիշկների և բժշկապետների մոտ, այդ պատճառով էլ ուշացա: Բայց իմ չարչարանքների պտուղն այն յեղավ, վոր իմացա, թե վորն է քո բժշկության դեղը:

Առյուծը մեղմացավ և ասաց.

— Ա՜, բարով ես յեկել, դու իմաստուն կենդանի. իսկ ի՞նչ է այդ դեղը:

— Շա՛տ պետքական ու հեշտ դեղ է,—պատասխանեց աղվեսը:— Բժշկապետներն ինձ ասացին, թե պետք է կենդանի արջի մորթին հանել և տաք-տաք գցել առյուծի վրա: Մորթին հիվանդի մարմնից իսկույն կքաշի, կհանի ցավը:

Առյուծի հրամանով անմիջապես բռնեցին արջին և սկսեցին մորթին հանել:

Արջն ախ էր անում, վա՜յ տալիս և գոռում ու վոռնում սարսափելի ձայնով:

Այն ժամանակ աղվեսն ասաց նրան.

— Տեղն է, դա դեռ քեզ քիչ է. այդպես պետք է

2516
40

վարվել քեզ հետ և նրանց հետ, ովքեր զուր չարախոսում են:

ԲԱՌԵՐԻ ԲԱՑԱՏՐՈՒԹՅՈՒՆ

1. Չարախոսել— մեկի մասին վատ բան ասել.
2. Գարշելի— սաստիկ զզվելի.
3. Հզոր— զորեղ, ուժեղ:

---

5. ՂԱԶԱՐՈՍ ԱՂԱՅԱՆ

(1840—1911)

Ղ. Աղայանը նշանավոր հայ գրող է. նա ծնվել է Թբիլիսիից ոչ հեռու՝ Բոլնիս-Խաչեն գյուղում, 1840 թվին, միջակ գյուղացու ընտանիքում: Սկզբում նա

սովորել է Հարևան Շամշուլդա գյուղում: 13 տարեկան հասակում նրան հաջողվում է մտնել Թբիլիսիի Ներսիսյան դպրոցը, որը սակայն չի ավարտում:

Գյուղ վերադառնալով, նա պայքարում է գյուղի նախապաշարումների դեմ: Բայց շուտով նա տանից հեռանում և որոշ ժամանակից հետո կրկին գնում է Թբիլիսի: Այնտեղ նա սովորում է գրաշարություն և տառեր ձուլելու արհեստը: Նա շատ էր սիրում կարդալ ու ինքնակրթությամբ պարապել:

1862 թվին նա գնում է Ռուսաստան, թե՛ աշխատելու և թե՛ սովորելու: Հինգ տարի, իբրև գրաշար աշխատում է Մոսկվայի և Պետերբուրգի (այժմ Լենինգրադ) տպարաններում: Այնտեղ ուսանող ընկերներն օգնում էին, որ նա զբաղվի ինքնակրթությամբ:

1867 թվին, իբրև պատրաստված մարդ, վերադառնում է Անդրկովկաս: Այնուհետև նա շատ երկար տարիներ ուսուցչություն է անում Անդրկովկասի զանազան քաղաքներում (Ախալցխա, Լենինական՝ նախկին Ալեքսանդրոպոլ, Շուշի, և այլ տեղերում):

Աղայանը մեռավ 1911 թվին:

Նա սկսել էր գրել դեռ պատանի հասակից— Թբիլիսիում: Նրա նշանավոր գրքերն են՝ «Արություն և Մանվել», «Երկու քույր» և այլն:

Աղայանը հայտնի յե ոչ միայն որպես գրող, այլ նաև իբրև մանկավարժ: Նա շատ էր սիրում մանուկներին և նրանց համար բազմաթիվ պատմվածքներ, հեքիաթներ ու ոտանավորներ է գրել, ինչպես՝ «Արեգնազան», «Տորք-Անգեղ», «Անահիտ», «Քիչ եղ, քիչ եղ», «Մի խամ տավարած», «Հովվի անկողինը», «Եշն ու սոխակը» և շատ ուրիշ բանաստեղծություններ, երգեր և առակներ:

6. ԵՇՆ ՈՒ ՍՈԽԱԿԸ

Իշուկը մեկ սոխակ տեսավ.
— Մեկ ինձ նայիր,— նրան ասավ.—
Ասում են՝ դու լավ ես յերգում,
Բայց չգիտեմ՝ ճի՞շտ են ասում.
Յես ականջներ ունիմ լայն-լայն
Լավ եմ լսում ամեն մի ձայն,
Այս լավ յեղավ, վոր քեզ գտա,
Դե՛, մեկ յերգի՛ր, մեկ բլբլա,
Տեսնեմ՝ ուղիղ լա՞վ ես յերգում,
Թե՞ իզուր են այնքան գովում:
Անմեղ սոխակը նազ չարավ,
Սիրուն կտուցը բաց արավ,
Ուզեց ցույց տալ մեր իշուկին,
Վոր զուր չեն գովում սոխակին:
Ձայնը լարեց և սկսեց...
Սոխակի ձա՛յն... ինչե՛ր չասեց.
Մեկ խոսում եր ու մեկ յերգում,
Հազար խաղով խաղացնում.
Մեկ դայլայլում, դլդլացնում,
Մեկ գեղգեղում, կլկլացնում,
Այնպես չվում, սրնգում եր,
Վոր սար ու ձոր գվգվում եր.
Լեռ քարերն ել դարձրին ուշ,
Այնքան քաղցր եր, այնքան անուշ:
Քամին կտրեց իր վզզոցը,
Աղբյուրն իրա քչքչոցը.
Վո՛չ մի տերև չեր սլսլում,
Վո՛չ մի թռչուն չեր ծլվլում.
Տավարներն ել չարածեցին,
Այլ նստեցին ականջ դրին.
Տավարածն ել շունչը քաշած
Սոխակին եր լսում ապշած:

Անմեղ ժպիտը բերանին,
Ձեռքով եր անում ընկերին
Վերջապես սոխակը լռեց,
Իշի վճռին ականջ դրեց:
Ե՛հ,— եշն ասաց,— վատ չե՛ս յերգում,
Լավ ես ծվում ու ծվծվում.
Բայց յես շատ եմ ափսոսում քեզ,
Վոր չես յերգում աքլորի պես,
Յեթե մեր աքլորին տեսնես,
Նրա յերգին ականջ դնես,
Այնուհետև նրա նման
Դու ել կերգես շատ աննման:
Այս վճիռը վոր իմացավ,
Մեր սոխակը նոր աչք բացավ.
Նա նոր տեսավ, վոր իր դիմաց
Մի անճաշակ եշ ե կանգնած.
Թևին խփեց, թռավ գնաց,
Իշի աչքին ել չերևաց:

ԲԱՌԵՐԻ ԲԱՑԱՏՐՈՒԹՅՈՒՆ

1. Լարել— պատրաստել.
2. Դայլայլել
3. Դլդլացնել
4. Կլկլացնել
5. Գեղգեղել

(2–5) — ձայնի զանազան յևևեջներով, անուշ ձայնով յերգել:

6. Սրնգել— սրնգի ձայն հանել:

---

1. Գրվածքի բառերով նկարագրեցե՛ք սոխակի յերգը,
2. Կարդացե՛ք այս առակը դերերով:

7․ ՏՈՐՔ ԱՆԳԵՂ

(Հատված)

1

Մեկ անգամ գյուղում Տորքին զայրացրին,
«Անգեղ, գեշ Անգեղ» նրան գոչեցին․
Եվ չհամբերեց․ պոկեց մի մեծ ծառ,
Ավլեց նրանով ամբողջ գյուղն իսպառ,
Ասում եմ՝ ավլեց, չկարծեք սրբեց,
Այլ տուն, գոմ գետնին հավասարեցրեց։
Փախան մարդիկը ճանճերի նման,
Եվ ո՞վ կկանգներ Տորքին հանդիման։
Այսպես, յերբ նրա բնությունն իմացան,
Եվ այնուհետև սրտին չդիպան,
Այլ մեծ հարգանքով պատվասիրեցին,
Պարերգ շինելով, գովաբանեցին․
Տղեք, աղջկեք՝ ձեռք-ձեռքի տված՝
Յե՛վ պարում եյին, և՛ գովում Տորքին։
Եվ այնուհետև նրա դեմքն ահեղ
Առաջվա նման չեր թվում տգեղ։
Անգութ չեր Տորքը և վոչ էլ անգետ,
Լավ վորմնադիր եր և ճարտարապետ․
Ահագին վեմեր նա բերավ տաշեց,
Իր քանդած գյուղը նորմեկանց շինեց։
Յեվ այնուհետև իր ուժն ահագին
Նա գործ եր դնում միշտ դեպի բարին։
Նրանից առաջ շատ քաղաք ու գյուղ
Թալանում եյին գողերն աներկյուղ․
Բայց յերբ լույս ընկավ Անգեղ Տորք հսկան,
Ավազակները ծակուծուկ մտան։
Նա չեր գործ ածում վոչ թուր և վոչ նետ,
Միայն իր տեսքով անում եր անհետ․

Բայց յերբ թշնամին յերես եր առնում,
Նա այն ժամանակ ուժին եր դիմում․
Վերցնում եր քարեր, քարեր ահագին
Յեվ կարկուտի պես թափում գլխներին։

2

Սև ծովի կողմից ոտար թշնամիք
Թալանում եյին և գերում մարդիկ․
Միշտ գալիս եյին անթիվ նավերով,
Այն էլ աշկարա, որը ցերեկով։
Կողոպտում եյին անհամար գյուղեր
Յեվ գերի տանում սիրուն աղջիկներ։
Մեկ անգամ յեկան, խնդրեցին Տորքին,
Վոր գնա ոգնի խեղճ ժողովրդին․
Գնաց մեր հսկան, բայց նավերն արդեն
Հեռացել եյին Սև ծովի ափեն։
Զայրացավ Տորքը, գոռաց, մռնչաց,
Իբրև մի առյուծ նետահար յեղած․
Բլրաչափ ժայռեր սարերից պոկեց,
Փախչող նավերի յետքից շպրտեց։
Դղրդաց ծովը, բարձրացան ալիք,
Նավերը դարձան չարժուն խաղալիք․
Ահա դարձյալ ժայռ, դարձյալ դղրդոց,
Շրջվում են նավերն իբրև սրսրոց․
Ելի մեկ բլուր՝ մեծ քան առաջին՝
Ընկնում ե ուղիղ նավերի գլխին։
Գնում են կրկին ժայռերը գունդ-գունդ,
Զարկվում նավերին և տանում անդունդ․
Վողջ կորան այսպես ավազակները,
Դեպի անհատակ ծովի խորքերը։
Նրանցից միայն մեկն ազատվեցավ,
Գլուխը պատռած իր յերկիրն հասավ․

Յեվ այնտեղ այնպես հրաշքներ պատմեց,
Վոր լսողներին սարսափեցրեց:
Ահա այս անգութ բարբարոսության
Վերջ տվավ իսպառ մեր զորեղ հսկան:

ԲԱՌԵՐԻ ԲԱՑԱՏՐՈՒԹՅՈՒՆ

1. Իսպառ— բոլորովին.
2. Հանդիման— դիմացը.
3. Վեմ— մեծ, հաստատուն, կարծր քար.
4. Աշկարա— պարզ կերպով, բացարձակ.
5. Նետահար— նետով խփած.
6. Բարբարոսություն— վայրենություն:

8. ԱՆԴՐԵՅՆ ՈՒ ՎԱՍԻԼՅՈԿԸ

1

Բարանկևիչի գործարանում յերկրորդ հերթը վերջացնում էր աշխատանքները: Գլխավոր մուտքի մոտ խռնվել էին հերթափոխ բանվորները: Պատուհանի հետևում կրակոց լսվեց. Հնոցապաններն իրար նայեցին.

— Ի՞նչ է այս...

Մի քանի վայրկյան բոլորը լռեցին. լսում էին, ակամա սպասելով նոր կրակոցների: Անդրեյը բարձրացավ հնոցի վերևը: Այնտեղ յերեք նեղ պատուհաններ կան. մեկը բաց է— յերևում են գործարանի բակի դռները...

Մեքենայական բաժնից հնոցարան վազեց կրտսեր մեխանիկը. ձգեց չչակի կափարիչին ամրացրած թոկը, և խուլ վոռնոցն սթափեցրեց Անդրեյին. Նա տարվեց մի մտքով— կախ ընկավ պարանից, և չչակը շարունակում էր վոռնոցը...

— Դո՛ւրս յեկեք մյուս մուտքից: Խնդրում եմ ընկերաբար... Յես չչալու չեմ, վորպեսզի ժողովուրդը վոտքի կանգնեցնեմ:

Հնոցապանները դեպի դուռն ուղղվեցին:

Անդրեյը պինդ փակեց դռները, նորից կախ ընկավ պարանից: Օդը ցնցելով, նորից վոռնաց չչակը: Վոռնոցը քաղաքացիներին դուրս հանեց տներից. բանտարկյալները լարվածությամբ լսում էին այդ վոռնոցը. գերմանացի զինվորները դես ու դեն էին վազում...

Անդրեյի սիրտը յեռում էր հուզմունքից. Նա մենակ փակված ներսում՝ իր որհասական կռիվն էր տանում...

Իսկ չչակի վոռնոցը տարածվում էր քաղաքում:

2

Վասիլյոկը շատ անգամ Անդրեյի մոտ էր գնում նույնիսկ աշխատանքի ժամանակ, մի կերպ սողոսկելով և խուսափելով պահապաններին հանդիպելուց: Շատ անգամ հերթափոխի ամբողջ աշխատանքի ընթացքում յեղբոր հետ լինում էր ջեռուցարանում, աշխատելով վորևէ կերպ օգտակար լինել նրան: Հնոցապանները սիրում էին այդ կայտառ յերեխային, վոր արագ ըմբռնում էր հնոցային գործի արվեստը:

Տղան հնոցապաններին օգնում էր վագոններից ածուխը բեռնաթափելիս. գիտեր ջեռուցարանի բոլոր անցքերն ու յելքերը և շուտով իր համար գտավ մի հարմար տեղ, վորտեղից մտնում էր այդ շենքը, աննկատելի մնալով հսկիչներից: Վասիլյոկն իր գաղտնիքը չէր հայտնում վոչ վոքի, նույնիսկ յեղբորը: Նրա համար հաճելի յեր անսպասելի հայտնվել և հնոցապաններին հիացմունք պատճառել իր ճարպիկությամբ:

Սարսափը պատեց Վասիլյոկին, յերբ իմացավ, վոր Անդրեյը փակվել ե ջեռուցարանում, և վոր սպիտակները նրան ուզում եյին սպանել: Յերեխան սրտատրոփ հետևում եր, թե ինչպես լեգիոներները փորձում եյին մտնել ջեռուցարան, վորտեղ պատսպարվել եր Անդրեյը:

Յերբ այդ փորձը վիժում եր, Վասիլյոկի ուրախությունն անսահման եր լինում: Նա վազվզում եր բանվորների մեջ և հարցնում ծանոթ հնոցապաններին, աղերսանքով ու արցունքներով լի աչքերը նրանց վրա հառած.

— Ասացե՛ք, քեռի՛, նրանք ի՞նչ պիտի անեն յեղբորս:

Հնոցապանները լռում եյին հոնքերը կիտելով: Մեկը բռնեց Վասիլյոկի ձեռքը և նրան մի կողմ տարավ:

— Ծլկի՛ր այստեղից, քանի կենդանի յես: Թե՞ ուզում ես, վոր ես տաք ժամին քո գլուխն ել պոկեն:

Վասիլյոկը խույս տվեց հնոցապանից: Արտասվելով, նորից վազեց դիտելու, թե ինչ են անում լեգիոներները:

Գործարանի բակում մնացած բանվորները հետևում եյին այն ամենին, ինչ վոր կատարվում եր ջեռուցարանում: Մեկ մարդու հուսահատական խիզախությունը,— մարդու, վորի դեմ անզոր յեղան զինված լեգիոներները,— սրտեր եր նվաճում: Շչակի մունչոցը չեր թողնում, վոր մի րոպե անգամ մոռացվի այդ: Հիմա Անդրեյի բախտը խորապես անհանգստացնում եր բոլորին:

Լեգիոներները գործի դրին ավիոնները: Հեծելակները նեղում եյին բանվորներին, ծեծում մտրակներով:

Զայրացած բանվորները ձիուց վայր բերին մի լեգիոների: Հեծելակները հազիվ ազատեցին նրան:

Վասիլյոկը տեղ չեր գտնում իր համար: Լեգիոներներն արդեն նկատեցին փոքրիկին, վոր այս ու այն կողմ եր վազվզում:

—Ե՛յ, ի՞նչ գործ ունես այստեղ: Սպասի՛ր, շանլակո՛տ: Ո՞ւր ես փախչում,— գոռաց մեկը յերեխայի վրա:

Վասիլյոկն անհետացավ բազմության մեջ, արմունկներով ու գլխով ճանապարհ բացեց և չքացավ: Նա վազեց դեպի ածուխի բակը, դեպի գաղտնի ճանապարհը...

2

Հասնելով ածխահորը, Վասիլյոկը խավարում սկսեց յերկար ժամանակ սողալ ածուխի վրայով: Նրա ծնկները և գլուխը դիպչում եյին քարերին ու ցավում: Նա փնտրում եր ճանապարհը և չեր գտնում: Նոր բերված ածուխը թափվեց նրա վրա: Այդ ժամանակ տղան սկսեց փորփրել ածուխը և ծանր կտորները մի կողմ դարսել: Այդ կտորներից մեկը գլորվեց և ցավագին խփվեց նրա բոբիկ վոտներին: Վասիլյոկն ընկավ ու յերկար լալիս եր: Լացեց և ապա կրկին անցավ աշխատանքի: Հարկավոր ե ածուխը տանել վորևե հեռու տեղ գցել, վորպեսզի չընկներ գլխին: Ածխափոշին լցվում եր նրա քիթն ու աչքերը: Նա փռշտում եր ու թքում: Բայց ինչքան փորում եր, չեր կարողանում անցք բանալ: Վասիլյոկը մտածեց, վոր փորելու տեղը սխալ ե ընտրել: Նա վշտացավ ու սարսափեց: Նորից սկսեց լալ:

— Անդրե՛, Անդրյո՛ւշկա... կանչեց նա ամբողջ ուժով:

Անդրեյը վեր թռավ, կարծես խայթված լիներ:

— Թյո՛ւ, գրողը տանի,— շշնջաց նա:

Նրան թվաց, թե Վասիլյոկը լալիս ե մոտիկ տե-

դում: Անդրեյը կագնած էր ածխահորում, բռնել էր հրացանը և աչքը չէր հեռացնում լուսամուտներից:

Ջրհան մեքենան գտնվում էր հենց նրա կողքին: Գոլորշին, վոր քիչ էր մնում խեղդեր նրան, դանդաղ ելնում էր լուսամուտից: Կաթսաների բաժնում մութ էր ու մռայլ:

Յերբեմն Անդրեյին թվում էր, թե այդ բոլորը մի ծանր յերազ է: Արդեն յերեք ժամ էր անցել, բայց նրան վոչ վոք չէր ոգնում: Յեվ այս ամենը, ինչ նա արել էր, վոչ մի արդյունք չէր տալիս: Միևնույն է, նրան պետք է բռնեյին ու գնդակահարեյին: Յեվ նրան թվում էր, վոր վոչ վոք չէր հետաքրքրվում իրենով...

— Անդրյո՛ւշա,— բոլորովին մոտիկ տեղից կանչեց Վասիլյոկը:

Վերևից գլորվեց մի քար և ընկավ Անդրեյի ուսին, ցավ պատճառելով նրան:

Այնուհետև ուրախալի մի ճիչ,— յես եմ՝ Վայուկան,— հետ պահեց Անդրեյին կրակելուց:

Հենց ինքը՝ կենդանի Վասիլյոկն իջնում էր դեպի Անդրեյը: Անդրեյը սարսափեց այն մտքից, թե քիչ էր մնում՝ գնդակահարեր յեղբորը:

— Անդրյուշկա, յես եմ... այնտեղ յեկել-հավաքվել են նրանք, շա՜տ են... Ամբողջ բակը լիքն է ձիավորներով... Յեկել է և նրանց ամենագլխավորը... փախի՛ր այստեղից: Հրե՛ս մի անցք կա... Ամեն անգամ յես այդ անցքով եյի գալիս: Միայն թե հիմա ածուխով լիքը լցրել են, յես չեյի կարողանում անցնել,— յեղբոր ականջին բղավում էր Վասիլյոկը, փարվելով նրան:

Անդրեյի սիրտն սկսեց ուժգին խփել:

— Վորտեղի՞ց մտար այստեղ:

— Ածուխի բակից:

— Այնտեղից անցնելու տեղ չկա:

— Իսկ յես մտա խողովակի միջով: Խողովակը

լայն է: Դու էլ կարող ես մտնել: Գնանք Անդրյուշկա, գնանք: Պա՛, նրանցից շատ-շատ են յեկել: Քեռի Ոստապն ասում է, թե նրանք քեզ կսպանեն...

Վասիլյոկն Անդրեյին քաշեց դեպի անցքը:

— Մտի՛ր, յես էլ քո հետևից:

Վասիլյոկը մագլցեց դեպի վեր: Անդրեյը մի անգամ էլ դիտեց ջեռուցարանը, հանգչող հնոցները և հետևեց յեղբորը: Վասիլյոկը վերևում արդեն սպասում էր նրան: Անդրեյը զգուշությամբ քաշեց հրացանի պահպանակը և տվեց յեղբորը: Այնուհետև խցկվեց անցքը և կառչելով թափվող ածուխին, մեծ դժվարությամբ, ուսերը չանգռտելով վեր բարձրացավ:

Վասիլյոկը չտապեցնում էր նրան: Անդրեյը բռնեց մի ծանր քար և գլորեց ներքև: Տղան ոգնում էր նրան,— քարածուխի կտորները ձեռներով ու վոտներով հրում ներքև: Մի րոպեյից հետո անցքը ծածկըված էր:

3

Վասիլյոկն Անդրեյին տանում էր իր ճանապարհներով: Անդրեյը սարսափած մտածում էր, թե ինչ կլինի, յեթե ինքը չկարողանա մտնել ոդափոխության խողովակը: Նրա սրտից կարծես մի հսկա ծանրություն ընկավ, յերբ Վասիլյոկից հետո ներս տարավ գլուխն ու ուսերը, սկսեց դանդաղ առաջ շարժվել:

Յերբ նրանք բարձրացան վերև, բարակ անձրև էր մաղում: Ածուխի բակը գտնվում էր գործարանի հիմնական տերիտորիայից դուրս, վորից բաժանված էր քարե բարձր պատով:

Այստեղով եյին անցնում մոտակա յերկաթուղային գծերը:

Վասիլյոկը գնաց հետախուզության: Շուտով նա վերադարձավ և հաղորդեց, թե ճանապարհին վոչ վոք չկա:

— Այնտեղ յերեք շարք կանգնած են դատարկ վագոնները: Կարելի յե վագոնների տակից անցնել, և վոչ վոք չի տեսնի: Իսկ հետևի դարպասի մոտ ել վոչ վոք չկա: Դարպասը փակել են կողպեքով: Մենք կբարձրանանք վագոնի վրա, այնտեղից ել դարպասի վրա ու կիջնենք դաշտը,— փսփսում եր Անդրեյի ականջին Վասիլյոկը:

Նրանք ածուխի լեռան վրայով ներքև իջան և կռացած վազեցին վագոնների արանքով:

Վասիլյոկի պլանը հիանալի յեր: Վերջին վագոնը կանգնած եր հենց դարպասի մոտ: Նրանք անցան վանդակավոր յերկաթե դարպասի վրայից և սկսեցին փախչել յերկաթգծով:

Վասիլյոկն առջևից սլանում եր ինչպես թռչուն, թևերը պարզած և յերկու մետրանոց ցատկումներ կատարելով: Նա շուտ-շուտ յետ եր նայում, տեսնելու, թե արդյոք յեղբայրը հասնո՞ւմ է իր հետևից: Անդրեյը վազում եր ամբողջ ուժով: Անձրևը խփում եր նրանց դեմքերին: Ցածր, մռայլ ամպերը ծածկել եյին ամբողջ յերկինքը:

Անդրեյը հրացանը դեռ չեր գցում: «Միևնույն է, յեթե բռնեն, կսպանեն: Գոնե վերջին անգամ կգլորեմ յերկուսին»,— մտածում եր նա, դեռևս չհավատալով, վոր կազատվի: Յեվ միայն այն ժամանակ, յերբ նրանք բավական հեռացել եյին գործարանից, և մոտակա յերկաթգծերն արդեն թեքվում եյին դեպի կայարան, Անդրեյը կանգ առավ և ուժասպառ յեղած, նստեց ուղեթմբին...

— Սպասի՛ր, Վասիլյո՛կ, ել չեմ կարող,— ձայնեց նա և ձեռքը տարավ դեպի սիրտը:

— Փախչե՞նք, Անդրյուշկա, փախչենք, թե չէ կհասնեն,— յերկչոտ, շուրջը նայելով, անհամբերությամբ ցատկոտում եր տղան: Բոլորովին թրջված լինելով, նա կծկվում եր, դողում ցրտից ու յերկյու-

ղից: Նրա ցեխոտված, բոբիկ վոտերը փայլատացել եյին: Կոճափայտի վրա կանգնած, նա շարունակ վոտը վոտին եր շփում:

Նրան թվում եր, թե Անդրեյը խիստ յերկար է սպասում:

— Հերիք է, Անդրյո՛ւշկա, փախչենք:

Անդրեյը վեր կացավ: Այնտեղից, ուր գործարանը սուզվել եր թանձր մշուշում, գալիս եր շչակի ահավոր վոռնոցը:

— Հնչում է դեռ,— հպարտությամբ շշնջաց նա, հաճույքով ունկնդրելով իր գործակցի դղրդացող ձայնին: Յեվ արդեն չեր վազում, այլ գնում եր արագաքայլ: Վասիլյոկը թեթև վազում եր նրա կողքից, ամեն րոպե դիտում շուրջը:

Անդրեյը բարձր ուղեթմբից տեսավ ջրմուղի մոտ գտնվող ծանոթ տնակը և միայն այժմ հավատաց, վոր փրկված է:

— Վասիլյոկ, յեղբայրս, փոքրիկս... անպիտան Վայսկա: Հիմա մենք թքել ենք նրանց վրա: Իսկ քո փոխարեն յես դեռ հաշիվ կտեսնեմ...— Նա գրկեց յեղբորը, սեղմեց իր կրծքին: Լավ եր, արցունքները թաքցնելու կարիք չկար: Ո՞վ կտեսնի այդ արցունքները, յերբ անձրևը թափվում է հեղեղի նման:

ԲԱՌԵՐԻ ԲԱՑԱՏՐՈՒԹՅՈՒՆ

1. Սողոսկել— *սողալով մտնել.*
2. Ջեռուցարան— *տաքացնելու տեղ (խոշոր տներում, գործարաններում).*
3. Հեծելակ— *ձիավոր զինվոր.*
4. Փորձը վիժել— *չհաջողվել.*
5. Լեգիոներ— *զինվոր*
6. Խիզախություն— *քաջություն.*
7. Հնոցապան— *հնոց վառող.*
8. Մագլցել— *ձեռք ու վոտքով բռնելով բարձրանալ.*

9. Կառչել— բռնել ու կպչել.
10. Տերիտորիա— հողի տարածություն.
11. Կոճափայտ— կարճ գերան (չըլալ).
12. Պատսպարվել— թաքնվել, պահվել.
13. Ուկնդրել— լսել, ականջ դնել.
14. Գործակից— ընկեր, օգնական։

ՀԱՐՑԵՐ

1. Ինչո՞ւ Անդրեյը չէր սիրում գործարանի շչակը.
2. Շչակի փոռնոցն ի՞նչպես էր ազդում լսողների վրա.
3. Վասիլյոկն ի՞նչպես էր գործարան մտնում, վո՞րտեղից.
4. Ինչո՞ւ այս անգամ նա ուզում էր ջեռուցարան մտնել.
5. Վասիլյոկն ի՞նչպես անցավ յեղբոր մոտ.
6. Ի՞նչպես նա գտավ յեղբորը՝ Անդրեյին.
7. Ի՞նչպես նա օգնեց յեղբորը՝ թաքստոցից փախչելու.
8. Ի՞նչ ճանապարհներով նրանք տուն հասան։

---

1. Ի՞նչ կարող եր պատահել, յեթե Անդրեյը մնար ջեռուցարանում.

2. Ի՞նչ վտանգ կարող եր պատահել ճանապարհին՝ փախուստի ժամանակ և ինչպես յեղբայրները խուսափեցին վտանգներից։

---

9. ԼՈՌՈՒ ՁՈՐԸ

Էն Լոռու ձորն է, ուր հանդիպակաց
Ժայռերը՝ խորունկ նոթերը կիտած՝
Դեմ ու դեմ կանգնած, համառ ու անթարթ
Հայացքով իրար նայում են հանդարտ։

Նրանց վոտքերում, գազազած գալի՝
Գալարվում է գիժ Դեվ-Բեդը մոլի,
Խելագար թռչում քարերի գլխով,
Փրփուր է թքում անզուսպ յերախով.
Թքում ու զարկում ժեռուտ ափերին,
Փնտռում է ծաղկած ափերը հին-հին,
Ու գոռում գիժ-գիժ.
— Վա՛շ-վի՛շշ, վա՛շ-վի՛շշ...

ԲԱՌԵՐԻ ԲԱՑԱՏՐՈՒԹՅՈՒՆ

1. Հանդիպակաց— դիմացի, իրար դիմաց,
2. Յերախ— գազանի բերան («ռեխ»)։

---

10. ՄԿՆԵՐԻ ԺՈՂՈՎԸ

Սո՛վ եր, սով եր մկստան,
Կատվի ձեռքից լցստան։
Գլխին ընկավ դժնդուտ,
Ել չթողեց տուն-կտուր,
Ջահել-ահել դեղովի՝
Ջոջերից ջոկ, տեղովի,
Կանչեց բերեց ժողովի,
Թե ի՛նչ անեն, վոր կատվեն
Մի հնարքով ազատվեն։
Ցեկան դեղի ջոջերը,
Ծերկար բարակ պոչերը,
Մասնակցեցին եղ նիստին,
Մի մուկ խոսեց իր հերթին.
— Լսե՛ք, մկներ ցեղակից,
Զունեմ փորձի, կողակից,
Ցես մի անտեր ծերուկ եմ,
Բայց պատվավոր մի մուկ եմ.

Պակսեց ուժը իմ ոտի,
Պետք է մեռնեմ անոթի.
Սովն է չոքել դռանը...
Ա՛խ մառանը, մառանը,
Վեր է ընկել մառանը,
Ինչքան ասես նազ անի,
Ստից սատկի, տազ անի,
Մուկ տեսնելիս՝ վազ անի,
Գլխից բռնի կախ անի,
Թաթովը տա, խաղ անի,
Ուտի, քեֆը չաղ անի:
Նստես զուլում ու կրակ,
Դեռ աչքերն էլ ջուխտ ճրագ:
Բայց թե ազնիվ մեր ցեղը
Կորչելու չէ՛ զուր տեղը.
Ցավն էլ ունի իր դեղը:
Ա՛յ, բերել եմ յես մի զանգ,
Ծափ, ծնկոց,
Մեջը զնգոց.
Կատվի վզից մենք կախ տանք,
Որ ինչքա՛ն էլ որորա,
Որ ինչքա՛ն էլ չորորա,
Ստից սատկի, տազ անի,
Գալն իմանանք զազանի:
Է՛, զանգը ո՞վ կախ անի.
— Ալո, դո՛ւ.
«Ալո՞ն տանի».
— Բալո, դո՛ւ.
«Բալո՞ն կախե».
— Զալո դո՛ւ.
«Զալո՛ն կաղ է».
— Մստո, դո՛ւ.
«Մստոն կարճ է»:
— Փստո, դո՛ւ.

«Էդ էլ խի՞ղճ է».
— Համբո, դո՛ւ.
«Յես տկար եմ».
— Ջամբո, դո՛ւ:
«Ասենք տարա,
Բա վոր կատուն գա ինձ վրա՞»:
— Բոռն, Խոռն թող մեկից
Բռնեն կատվին քամակից:
— «Ի՞նչ է խոսում չոր զանգը,
Լավ է՝ դո՛ւ տար էդ զանգը,
Էլ ի՞նչ Բոռ, ինչ Փստան»,
Մնաց Բոռն ճաճատան:
— Լռի՛, հանդուգն.
Կոտորվե՛ք դուք.
Վախկոտներիդ յես թաղեմ.
Ճառ ասեմ, թե՞ զանգ կախեմ,—
Գոչեց ջոջը,
Քաշեց պոչը:

ԲԱՌԵՐԻ ԲԱՑԱՏՐՈՒԹՅՈՒՆ

1. Գզիր— գյուղական ցրիչ և տանուտերի կատարածու (անցյալում).
2. Կողակից— ամուսին, կին.
3. Անոթի— սոված.
4. Զուլում— աղետ, թշվառություն:

---

11. ՎԵՐՑՆԵՆՔ ՀՐԱՑԱՆՆԵՐԸ ՆՈՐ

Սվինները դրոշակներով՝
Վերցնենք հրացանները նոր:
Յեվ աշխույժ յերգերով՝
դեպի հրաձգային
Խմբակները գնանք այսօր:

Մե՛կ,
  յերկո՛ւ
Ձա՛խ,
  ա՛ջ,
Բոլորը
  շարքի՛։
Ա–ռա՛ջ։
Ձո–կա՛տ։
Ցերբ
  պատերազմ–մրրիկն
Սկսի նորից՝
Պետք է իմանանք ճիշտ նշան խփել
Յեվ լավ կրակել։
  Քայ–լե՛ր
  կրտ–րո՛ւկ.
  Նը–շա՛ն՝
  Հա–տո՛ւ։
Իսկ յեթե շարժի յերկիրն իմ
Բանակները իր—
Սանիտարներ կլինենք
  մենք՝
Բոլոր մարտերում։
Անտառում
Ընկած վիրավորին
Մերոնց մոտ կտանենք՝
Դրած պատգարակին։
Անշշուկ հետախուզելով,
Զգույշ քայլերով՝
Քարերի յետևից,
  ճյուղերի արանքից
Կգտնենք թշնամուն դիտակով։
Սողում եմ յես ահա
Գիշեր,
  ցերեկ—

Մերոնց
  օգնելու համար։
Կարմիր դրոշակներով՝
Փայլում են հրացանները նոր։
Գնում ենք յերգելով՝
  դեպի հրաձգային
Խմբակներն աշխուժով։
  Մե՛կ,
    յերկո՛ւ։
  Շար–քո՛վ։
  Քայ–լե՛ր,
  Ձո–կա՛տ։

ԲԱՌԵՐԻ ԲԱՑԱՏՐՈՒԹՅՈՒՆ

1. Մրրիկ— ուժեղ քամի, փոթորիկ.
2. Պատգարակ— սարք՝ հիվանդին տեղափոխելու համար.
3. Հետախուզել— փնտրել, ծածուկ վորոնել։

12. ԲԱՆՎՈՐՈՒՀՈՒ ՈՐԸ

Մի՛ լար, վորդի՛ս, վոր չես լսում
Ել մայրական քաղցր օրոր.
Ցես մեծ կռվի յերգ եմ հյուսում
Օրոցքիդ մոտ ամեն որ։

  Դու լսո՞ւմ ես՝ այնտեղ՝ դրսում
  Շաչ ու շառա՛չ, լաց ու կո՛ծ,—
  Մեր արյունն է այնտեղ հոսում՝
  Ներկած և՛ տուն, և՛ փողոց...

Այնտեղ գնդեր խառն ու ցրիվ,
Բանվոր գնդեր ահարկու,
Քաջ մղում են մի մեծ կռիվ—
Աշխատանքի և փոսկու...

Այնտեղ վոսկին՝ տեր-տիրական,
Վորպես դահիճ[1] դըժնադեմ[2],
Սուր ե պարզում մեր որական
Թույնով շաղախ հացի դեմ...

Այնտեղ հայրեր, այնտեղ վորդիք
Մի նոր կյանքի յերգերքում,
Վորպես մի-մի հերոս-մարտիկ
Մահն են գրկում ու յերգում...

Այնտեղ ե և մեր աչքի լույս,
Մեր ոջախի վառ ճրագ՝
Հայրդ կռվում, սիրտն ալեհույզ[3],
Սրտում և՛ թույն, և՛ կրակ:

Մի՛ լար, վորդի՛, վոր չես լսում
Եվ մայրական քաղցր որոր.
Յես մեծ կռվի յերգ եմ հյուսում
Որոցքիդ[4] մոտ ամեն որ:

ԲԱՌԵՐԻ ԲԱՑԱՏՐՈՒԹՅՈՒՆ

1. Դահիճ— մահապարտին սպանող (մահվան պատիժ կատարող), այստեղ՝ անգութ.
2. Դժնադեմ— չար վատ, զզվելի, սոսկալի դեմքով.
3. Ալեհույզ— հուզված.
4. Որոցք— որորոց:

---

13. ՀՈԿՏԵՄԲԵՐՅԱՆ ԱՐԵՎԸ

1

Աշնանային ամպամած գիշեր եր:

Լոռու ձորերը շնչում են ահավոր տագնապով: Անտառի խշշոցի հետ մեկ-մեկ լսվում ե սուր, անախորժ մի վայուն. դժվար ե վորոշել՝ քաղցած գա՞յլն ե այդ վոռնում, թե մայրը կորցրած ձագը:

Շահալիի կամուրջը, վոր ձգված ե մի ահավոր անդունդի վրա, վաղուց ե, վոր կանոնավոր ճանապարհորդ չի տեսել: Գնացքն իր ծանրությամբ այլևս չի ճնշում նրա մեջքը: Մեկ-մեկ ուժեղ քամին անտառից չորացած ծառեր ե պոկում ու շպրտում կամուրջին:

Խավարն ավելի ճնշող ե դառնում:

Կամուրջի մեկ ծայրին հանկարծ լսվում ե զրընգոց:

Բայց այդ պահին, նույնպես հանկարծակի՝ կամուրջի մյուս ծայրից ևս լսվում ե զրնգոց և շտապում ե միանալ առաջին զրնգոցին:

Միաժամանակ կամուրջի յերկու ծայրերից լըսվում են մարդկային շնչառության ձայներ: Զրնգոցը կրկնվում ե, շնչառությունը դառնում ե արագ, հուզական:

Կամուրջի հյուսիսային ծայրից—մենշևիկյան Վրաստանի սահմանն եր, հարավային ծայրից՝ դաշնակցական Հայաստանի:

Յերկու զինված պահակ, մեկը հյուսիսից, մյուսը հարավից, հայացքները հառել են գիշերային խավարի մեջ և ինչ-վոր բան են վորոնում իրենց մտքում:

Մենակ են, վաղուց ե անցել պահակությունը փոխելու ժամը, բայց վոչ վոք չի մոտենում նրանց՝ փոխարինելու համար: Նրանք անհանգստացած են և այդ անհանգիստ շարժումներից եր, վոր նրանց հրացանների ծայրերը դիպան կամուրջի յերկաթե կողերին, արձակեցին խորհրդավոր զրնգոց, և պահակների շընչառությունն արագացավ:

Հարավային կողմի—Հայաստանի պահակը, թիկնեղ մի յերիտասարդ, ուշադիր նայում եր դիմացը, կամուրջի հակառակ ծայրը:

Յերրորդ անգամն ե, վոր յերիտասարդը պահակ ե կանգնում, յերրորդ անգամ այսոր նա լսեց պետի

Խիստ ու հրամայողական կարգադրությունները՝ լինել զգաստ, ուշադիր, թույլ չտալ թշնամուն մոտենալու իրեն կամ փորձ անելու կամուրջն անցնել։ Յեվ Կարապետը,— այսպես էր յերիտասարդի անունը,— ահա չորս ժամ է, վոր նայում է դիմացը, ունկնդրում, բայց մինչ այդ վոչինչ չի տեսել ու լսել։

2

Այս առավոտ նա բոլորովին պատահաբար կարդաց ձեռքն ընկած մի լրագիր և մինչ այժմ այդ կարդացածի տպավորության տակ էր...

Կարապետի աչքերն արցունքով լցվեցին. Նա հիշեց իր ծնողներին, վորոնք նույնպես մեկ տարի առաջ զոհ եյին գնացել անհագուրդ սովին։

Նա մի պահ հետև նայեց. Թվում էր, թե ահռելի տեսքով ինչ վոր բան էր կանգնած այնտեղ, վոր այնպես անողոքաբար տանջում էր ամենքին, տանջում, վայրենացնում։ Թշնամի, թշնամի,— կրկնեց նա և մի քայլ առաջ գնաց։ Նրան թվաց, թե դիմացի պահակն էլ առաջ անցավ և այդ զգացումից նա հրացանը ձեռքն առավ... Պատրաստ վիճակում առաջ շարժվեց։

Կարապետի սրտում զարթնեց մի հին կարոտած զգացում,—տեսնել, խոսել մեկի հետ, խոսել սրտանց, խոսել այն ամենի մասին՝ ինչ ինքն զգացել ու վերապրել է այս տարվա, մանավանդ այս ցերեկվա ու գիշերվա ընթացքում, այդ սարսափելի լուրը կարդալուց հետո։ Յեվ թշնամին այլևս սարսափելի չէր նրան, և այդ պատճառով նա ավելի համարձակ առաջ շարժվեց։

Զարմանալի յե. Նույն համարձակությամբ առաջ էր շարժվում նաև դիմացի պահակը. յոթ-ութ քայլի վրա պահակները կանգնեցին և մթության մեջ նայում եյին միմյանց։

Դժվար է վորոշել միմյանց դիմագծեր, ուզում են ձայն տալ մեկ-մեկու, բայց չգիտեն՝ ինչ ասեն, ինչի՞ց սկսեն։

3

Լուսինը նորից դուրս է նայում ամպերի տակից, լուսավորում պահակների դեմքը։ Յերկու պահակները հրացանները սեղմած՝ նայում են միմյանց, նայում են յերկար։ Կարապետը նայում է թշնամի կոչվածի դեմքին և նրան թվում է, թե դիմացինի դեմքի վրա կարդում է ինչ վոր ծանոթ բան, թվում է, թե դիմացինը նույնպես ապրել է ինչ վոր խոր, խորհրդավոր բան... Ի՞նչ է զգացել և ի՞նչ է զգում դիմացինը։ Ի՞նչ անել, չէ՞ վոր ինքը թշնամու դիմացն է. բարձրացնել հրացանը, զարկե՞լ, գերի՞ վերցնել։ Նույն բանը մտածում էր դիմացինը։

Յեվ ահա նորից ու նորից հրացանները սեղմվում են նրանց ձեռքերում, բարձրանում, և հանկարծ տեղի յե ունենում մի տարորինակ բան. յերկուսն էլ հրացանները հետ են շպրտում թեվերին և միաժամանակ լսվում է.

— Դաթիկո՛։

— Կարապե՛տ։

Ու յերկու կողմից վազում, հասնում են միմյանց և ջերմորեն գրկախառնվելով մի քանի րոպե, ինչպես վաղուց բաժանված յեղբայրներ, համբուրում են միմյանց։ Նույնիսկ մի քանի կաթիլ արցունք ցողում է նրանց առնական դեմքը։

— Դաթիկո՛։

— Այո՛, ի հարկե։

— Կարապե՛տ։

— Այո՛, ի հարկե։

Յերկու սրտակից ընկերներ... Յեվ հուզմունքից

Խեղդվող կոկորդի միջից հազիվ դուրս են գալիս մի քանի կցկտուր բառեր. այնտեղ Թբիլիսիում նրանք մի քանի տարի շարունակ միասին են աշխատել Ադելխանովի կոշիկի գործարանում: Համատեղ պայքար, գործադուլ, վոստիկանական մտրակ, ընդհատակ: Ցեվ այս կցկտուր բառերով նրանք վերապրում են իրենց անցած կյանքը:

Ցեվ Դաթիկոն հանկարծ վաղեմի զվարթությամբ ձեռքը զարկում է Կարապետի մեջքին, շոշափում նրա հրացանը և բացականչում.

— Ցեվ այսպես, Կարապետ՝ մենք թշնամի՞:

Ու ծիծաղում է կուշտ, և ծիծաղի արձագանքները տարածվում են խոր ու խավար անտառում:

— Թշնամի՜,— կրկնում է Կարապետը և ծիծաղով նորից ու նորից փարվում է Դաթիկոյին:

Լուսինը նորից թաղնվում է ամպի տակ: Հոգ չէ, այժմ Կարապետն ու Դաթիկոն այդ չեն էլ զգում, ի՞նչ լուսին, յերբ արև՛, ջերմ ու կենսատու արև՛ է ծագել նրանց հոգում:

***

Մի քանի շաբաթից հետո պարտիզանական ջոկատը Կարապետի և Դաթիկոյի ղեկավարությամբ գնում եր միանալու Կարմիր բանակի զորամասերին:

Հոկտեմբերյան արևը հուրհրատում եր բոլոր պարտիզանների սրտերում:

— Ի՜նչ ջերմ, ի՜նչ կենարար է Հոկտեմբերի արևը, Դաթիկո՛,— կրկնում եր շարունակ Կարապետը:

ԲԱՌԵՐԻ ԲԱՑԱՏՐՈՒԹՅՈՒՆ

1. Անհագուրդ— անկուշտ.
2. Ունկնդրել— լսել, ականջ դնել.
3. Փարվել— փաթաթվել.
4. Տագնապ— անհանգստություն, վրդովմունք.
5. Հուրհրատել— բոցավառվել, փայլփլել:

14. ՆԱՄԱԿԸ ՉՀԱՍԱՎ

1

Ձմեռվա խստաշունչ մի որ եր: Ցուրտը կտրում եր թրի նման: Յերկինքը սև ու թանձր վարագույրով իջել, պատել է լեռներն ու դաշտերը:

Փողոցներում կույտ-կույտ դիզված ձյուների վրայից ագռավները շրջում եյին վախկոտ նայվածքով:

Հաստ վերարկուներով, գլուխներն ու վոտները ծածկած՝ մարդիկ իրենց տաք սենյակներից դուրս գալով փողոց, վոտքով կամ կառքով հանդիստ անցնում եյին: Այս սառեցնող, այս այրող ձմեռը նրանց համար, իհարկե, վոչ այլ ինչ եր, յեթե վոչ հաճելի մի զբոսանք:

Կուրբանը այս յեղանակին նստել եր Շեյթան բազարի ծայրին, նամակներ գրող իր համագյուղացի մոլլա Ֆարզ Ալու մոտ: Ցրտից ձեռքերն ու դեմքը կապտած, մի ձեռքով բռնել եր իր հին և պատառոտված վերարկուի բաց օձիքը, մյուսով փորձում եր ձյունից մաքրել իր մաշված կոշիկները, վորոնք սառցի նման կպել եյին վոտներին:

— Մոլլա՛, ինձ համար մի նամակ գրիր: Տես, թե մի տարվա մեջ վորքա՞ն ոգուտ եմ տալիս քեզ, դեռ մի տարի չկա իմ ծննդավայրից գալս, և ահա այս հինգերորդ նամակն է, վոր գրում ես ինձ համար:

Ֆարզ Ալի մոլլան իրար մոտեցրեց ցրտից կծկված իր ձեռները, հորանջելով հանեց մի թղթի կտոր և դրեց ծնկին:

— Հայրենակի՛ց, ի՞նչ պիտի գրվի:

Կուրբանը մի փոքր էլ մոտենալով մոլլային, գաղտնի մի բան ասելու ձևով՝ սկսեց փսփսալ.

— Մոլլա՛, նախ և առաջ յերեխաների մորը իմ կողմից բարև գրիր: Գրիր, վոր իմ փոխարեն համ-

քուրն Անո Հանըմիս ու Մամիշիս աչքերը, նրանց լավ ուշադրություն դարձնի: Հետո գրի՛ր, որ յես էլ ողջ եմ ու առողջ: Արդեն ձեզ տասնհինգ մանեթ եմ ուղարկել, բայրամը մոտենալիս նորից կուղարկեմ: Երեխաները թող խեղճություն չքաշեն, յես էլ գարնան վերջին ամսին գալու յեմ:

Մոլլա Ֆարզ Ալին գրիչը թաթախեց թանաքամանի մեջ և ուզում էր գրել, բայց թանաքը պնդացել էր. մոլլան լեզվի ծայրովը մի քիչ թուք կաթեցրեց թանաքամանի մեջ և քիչ էլ խառնելուց հետո՝ սկսեց գրել:

Քուրբանը կուրծքը բաց, արխալուղի ու շալկի արանքից մինչև ոսկորները թափանցող այս աղեխարշ ցրտից սմքվել, մի կծիկ էր դառել:

Ապա նա ասաց.

— Մոլլա՛ հորեղբայր, յես աշխատում եմ էն յաման մարդու հորերում: Այժմ արդեն նավթահորը 30 սաժենից ներքև է իջել, որքան աղաչում ենք՝ ա՛յ աղա, մեր աշխատավարձը մի փոքր ավելացրու, որովհետև ներքևում աշխատելը շատ է դժվար, մազութի և գազի հոտից մարդու շունչը կտրվում է,— անգութ անիրավը չի համաձայնվում:— «Պիտի փորեք առաջվա պայմաններով, յեթե ոչ՝ ձեր իրավունքը չեմ տա»—ասում է նա: Մոլլա՛, էստեղ շատ դժվար է փող աշխատելը, քո արհեստը շատ հեշտ է. օրական հինգ-տասը նամակ, չորս-հինգ աղոթք գրես՝ բավական է: Էլ ի՞նչ ես ուզում...

Մոլլան իր արայի մեջ պինդ փաթաթվելուց հետո նամակը կարդաց Քուրբանին: Քուրբանը բերանը բաց՝ կարծես ուզում էր կուլ տալ մոլլի բերանից յելած ամեն մի խոսքը: Նամակը մինչև վերջը լսեց, ապա դեմքից ու աչքերից ուրախության կայծեր ցոլացնելով՝ ասաց.

— Մոլլա՛, Հուսեյնին էլ բարև գրիր, ասա՛, որ

մինչև իմ գալը յերեխաներին ուշադրություն դարձնի և պատասխանի մեջ գրի, թե մեր կարմիր կովը մրնո՞ւմ է արդյոք: Մեկ էլ գրի՛, որ գալուս Անո Հանըմիս և Մամիշիս համար կարմիր վարդերով թաշկինակ եմ բերելու...

Մոլլա Ֆարզ Ալին գրելուց—վերջացնելուց հետո նամակը ծալեց, ծրարի մեջ դրեց, և դառնալով դեպի Քուրբանը՝ հարցրեց:

— Հայրենակի՛ց, ծրարի վրա ո՞ւմ անունը պիտի լինի:

Քուրբանը, ձեռքով ծոծրակը քորելով, պատասխանեց.

— Հա՛, մոլլա՛, գրի՛ր, որ պետք է հասնի Քուրբանի յերեխաների մորը:

Մոլլան, ծրարի վրա էլ գրելով, նամակը մեկնեց Քուրբանին: Քուրբանը նամակը վերցրեց և ուրախությունը դեմքին՝ մի լավ դիտեց և ուզում էր ծոցը դնի: Նամակը ձեռից ընկավ գետին: Շտապ վերցրեց, մաքրեց մի քիչ և կրկին ծոցը դրեց: Ապա բաց արեց քսակը և յերկու շահին մոլլի ափը կոխելով՝

— Ա՛ռ, հայրենակի՛ց, բայրամին էլի նամակ եմ գրել տալու, ինձանից քեզ շատ օգուտ է հասնելու,— ասաց ու հեռացավ մոլլի մոտից:

2

Ճանապարհին ձեռքով ամուր բռնած ծոցի նամակը, արագ քայլերով գնում էր Քուրբանը դեպի իր հայրենակից Ղուլամ Ալու տունը. ուզում էր, թե՛ նամակը նրան հանձնել, թե՛ բերանացի մի քանի հանձնարարություններ անել:

Քուրբանը քայլելիս մտածում էր.— «Բախտավոր մարդ է Ղուլամը, բավականաչափ փող է հավաքել, պիտի գնա իր զավակներին հասնի... Ո՜հ, մի ամսից

Հետո այն տեղերը վորքա՛ն գեղեցիկ են լինելու... Դաշտերը, լեռներն ու հովիտները զմրուխտի գորգերով կծածկվեն, ծաղիկները կծաղկեն, ծառերը կկանաչեն, գարնան շնորհալի հյուրերը՝ ծիծեռնակը, ուրուրն ու արագիլը, յերամ-յերամ վերադառնալով՝ իրենց բները կշինեն, առավոտ յերեկո իրենց քաղցր յերգ ու կանչերով կզվարթացնեն մարդկանց սրտերը... Ամեն կողմ կսկսվեն բոստանի և ցանքսի աշխատանքները... Ա՛խ, չքավորություն, վոր ինձ կարոտ ես թողնում այս գեղեցկություններից, իմ ընտանիքից-զավակներից...»:

Մեկ էլ ձեռքը ծոցը տարավ և նամակն իր այրած կրծքին սեղմելով, շարունակեց ճանապարհը:

Քիչ անց, իր հայրենակից Ղուլամ Ալու տան առջևն էր հասել: Բայց դուռը փակ էր: Տխուր ու մրտածկոտ վերադարձավ իր տեղը: Թափառաշրջիկի նման սկսեց շրջել մրջյունների պես յեռացող բանվորների մեջ: Յերբ նկատեց իր մյուս հայրենակցին, մոտենալով հարցրեց նրա քեֆը: Ղուլամ Ալին քաղաք էր գնացել: Կուրբանը խնդրեց հայրենակցին վոր Ղուլամը գալուն պես նրան իմաց անի, վոր իրեն չտեսած չգնա, վոր ինքը թե՛ ամանաթ և թե՛ բան ունի նրա միջոցով ուղարկելու:

Այս ասելուց հետո Կուրբանը վերադարձավ և իջավ հորն՝ աշխատելու:

Բանվորները հորի շուրջն հավաքված աշխատում են:

— Հե՛յ, աղա՛, մենք էլի են պոչն ենք, իսկի առաջ չենք գնում,— ասում է Վերդին.— գիտե՞ս, վոր այժմ նավթահորի ամենադժվար մասումն ենք. հորը աժդահայի պես բերանը բացել՝ գոհ է ուզում:

Իր ընկեր Սաֆարը, կտրելով նրա խոսքը, ձեռքը

մեկնում է դեպի հեռուն, դեպի նավթահորերը և ասում է.

— Նայի՛ր, այս բոլոր մասերում, վորտեղ վոր վոտքդ դնես, ամեն մի ափ հողին յեթե մի բրիչ զարկես՝ բանվորի վոսկորներ են դուրս գալու, բանվորի վողբ ես լսելու: Այն բարձր տների տաքուկ սենյակներում, հազար ու մի նազանքի ու ճոխության մեջ ապրող...

Հաջի Կուլին, հանքատերը, կտրելով Սաֆարի խոսքը, վոտքը գետին է խփում ու գոռգոռում.— «Ձեր հողին դո՛ւրս գա, փող աշխատելը հեշտ բա՞ն իմացաք. դուք ձեր անձն եք տալիս, մենք էլ՝ մեր հատիկ-հատիկ վոսկիները»:

— Սաֆա՛ր, Սաֆա՛ր, Կուրբանը պարանը շարժում է...

Այս աղաղակի վրա Սաֆարը և Վերդին վազեցին հորի բերանի մոտ և յերբ գլուխները դեպի ցած ծռելով, լսեցին ներքևում պայթած գազի աղմուկը, սարսափով հետ քաշվեցին:

Յեվ յերկուսը միասին ահաբեկված ձայնով գոռացին.

— Կուրբանն էլ այսպես գնաց... Հե՛յ վախ, ախսո՛ս...

Հաջի Կուլին լսելով աղմուկը, վախվխելով մոտեցավ հորի բերանին և զգուշությամբ հորի մի կողքից թեքվելով՝ սկսեց հորի ներսը դիտել: Հանկարծ մի ուրախություն ճառագայթեց նրա դեմքի վրա: Նրա շրթունքներն արտահայտում եյին ներքին գոհունակություն ու հրճվանք, և չկարողանալով զսպել իր ուրախությունը՝ բարձր ձայնով սկսեց գոռալ.

— Ե՛յ, հայվաննե՛ր, ի՞նչ եք ապուշ-ապուշ նայում, չե՞ք տեսնում՝ աղբյուրի բերանը բացվել է. կամաց-կամաց նավթ է հոսում:

Կես ժամ չանցած՝ յերբ Սաֆարն ու Վերգին զըննում եյին Կուրբանի հորի մոտ թողած զգեստները, տեսան՝ մի նամակ գետին ընկավ: Նամակի ծրարի վրա գրված եր. «Այս նամակը պետք է հասնի Կուրբանի յերեխաների մորը...»:

Սաֆարն ու Վերգին մի քանի րոպե սառած և գառնագին հայացքներով դիտում եյին նամակը և մորմոքելով ասացին.

— Խե՜ղճ Կուրբան, նամակը չհասավ...

Այսպես եր Բագվի բանվորների կյանքը Խորհրդային իշխանությունից առաջ, յերբ յերկրի տերերն եյին շահագործողները:

ԲԱՌԵՐԻ ԲԱՑԱՏՐՈՒԹՅՈՒՆ

1. Բայրամ— մահմեդականների զարնան կրոնական տոնը.
2. Արխալուղ— չորի մի տեսակ.
3. Սմքվել— կուչ յեկել.
4. Աղեխարշ— սաստիկ, լացացնող.
5. Զմրուխտ— կապույտ-կանաչ թանկագին քար.
6. Պրկվել— ձգվել.
7. Ամանաթ— մեկին վստահված մի իր (ավանդ).
8. Նազանք— քնքշություն.
9. Իրավունք— աշխատավարձ (վարձ):

ՀԱՐՑԵՐ

1. Ի՞նչ ցանկություն ուներ Կուրբանը, վորը չկատարվեց.
2. Ինչո՞ւ այս պատմվածքը վերնագրած է «Նամակը չհասավ»:

15. ՀԻՆ ՅԵՐԵՎԱՆԸ

Քաղաքը, վոր մի մեծ գյուղի յե նման, անցել է իր առօրյային:

Շուկայի ընդարձակ հրապարակը թնդում է տենդոտ: Մրգեղենի, կարմիր տաքդեղի, պամիդորի, պադրիջանի, ձմերուկի ու սեխի բլուրների արանքում վխտում են հարյուրավոր գնորդներ:

Առնող-ծախող, անասուններ, ձայն ձայնի տված հրմշտում են, աղմկում: Այդ ժխորի միջից յերբեմն լսվում է վոտի տակ ընկած շան կլանչը, վորին հետևում է փախչող, հեռացող կաղկանձ: Ղանթար ծածկի տակ, տախտակե սեղանների վրա, իրար են սեղմըվել պանիր ու յուղ, սիսեռ ու լոբի, վոսպ ու բրինձ, կորկոտ ու ձավար, աճար ու ուշտա, չորթան ու չոռ ծախող գյուղացիները:

Անհամար ճանճեր, իշամեղուներ, մեղուներ, մլակ ու մոծակ լիությունից արբեցած՝ պտտվում են մրգեղենի քթոցների գլխին:

Վոստիկանները ցրված ամբողջ շուկայում «կարգ են պաշտպանում», կռվի ու տուրուդմբոցի սպասում, վոր իրենք էլ լիանան կաշառքով:

Տոթը քանի գնում՝ սաստկանում է, տերև չի շարժվում:

Կեսօրն անց՝ շուկայում յեռ ու զեռը պակասում է, աղմուկը նվազում, և ընդարձակ հրապարակն աստիճանաբար դատարկվում, իսկ յերեկոյան մոտ՝ այդ ընդարձակ տարածությունը քստմնելի պատկեր է ներկայացնում: Ամեն կողմ ձմերուկի ու սեխի կեղևներ, ճխլված, ցեխի հետ տրորված պամիդորի ու կաղամբի թերթեր, բանջարեղենի ավելցուկներ, փտած մրգեր, կեղտ, ապականություն...

ԲԱՌԵՐԻ ԲԱՑԱՏՐՈՒԹՅՈՒՆ

1. Տենդոտ— *անհանգիստ.*
2. Կաղկանձ— *ցավագին ձայն, կանչ (շան)*։
3. Քստմնելի—*զզվելի, անախորժ*։

---

16. ԲՈՒ

(Հեքիաթ)

1

Հնում բուն Թռչունների իշխանն եր։ Նրա գլուխը մեծ եր, տեսքը՝ սարսափելի։ Թռչուններին ավելի վախեցնելու համար բուն ուռչում, փքվում եր, մեծ-մեծ աչքերը կրակի նման պսպղացնում, ամուր կտուցը բաց ու խուփ եր անում, փռռացնում։

Նրա ահից Թռչունները դողում եյին, բայց ի՞նչ կարող եյին անել. չեյին համարձակվում բողոքել ու շարունակում եյին ծառայել մեծագլուխ իշխանին։

Թռչուններից յուրաքանչյուրն իր գործն ուներ։

Արտույտը մինչև արևածագը բարձրանում եր վեր-վեր, անցնում անտառի ու դաշտի վրայով և զանգահարելով արթնացնում եր Թռչուններին, վոր բոլորն առանց ուշանալու սկսեյին ծառայել իշխանին։

Հոպոպը վարսավիրի պաշտոն եր վարում. ամեն օր առավոտները կարգի յեր բերում, գեղեցկացնում ինչպես բուի, այնպես և նրա ընտանիքի անդամների բմբուլները, բայց բուն դարձյալ անճոռնի յեր ու սարսափելի։

Սոխակը յերգում եր ու իր դայլայլով քաղցրացնում ուռած ու յերես առած իշխանի անհոգ կյանքը։

Պիրոլը դայակ եր. իշխան բուի զավակներին եր խնամում։ Նախշուն որորոցը հմտությամբ կախ եր տալիս դալար ճյուղերից ու նազանքով որորում իշխանի զավակներին։

Ջարդն իր ընկերներով իշխանի ծաղրածուն եյին. Իշխանին զվարճացնելու համար շարունակ կատակներ եյին անում, ծաղրում Թռչուններին ու կենդանիներին։

Գող ու խարդախ ագռավը իշխան բուի պալատական քահանան եր։

— Բուին աստված է կարգել ձեզ իշխան,— քարոզում եր նա.— առանց իշխանի դուք իրար կուտեք։ Աղոթեցե՛ք նրա համար և միշտ հավատարիմ յեղեք նրան։

Պարծենկոտ ու սուտասան կաչաղակը անվերջ կըչ-կըչում եր, շատախոսում ու իշխան բուի գովասանքով ամենքի ականջները խլացնում։

Ցախսատրոպը լրտեսի պաշտոն եր կատարում։ Դես ու դեն եր ընկնում, մտնում ծակ ու ծուկերը և տեսածի ու լսածի մասին զեկուցում եր իշխանին։

Աղավնին փոստատար եր. յերբ կարիք եր լինում վորևե տեղ նամակ կամ տեղեկություն ուղարկել, նրան Թռցնում եյին իսկույն ու նա ել պարզերես կատարում եր իր պարտականությունները։

Յերկարասրունք կռունկը շարունակ շրջում եր յերկրե յերկիր ու տեղյակ եր պահում բոլորին հեռավոր աշխարհների անց ու դարձի մասին։

Նախշուն փայտփորը անտառների պահապան եր դարձել. կանգնում եր ծառին, վոտի յերկու մատն առաջ եր ուղղում, յերկուսը՝ հետ, պոչը հենում եր բնին ու պտտվում ծառի չորս կողմը։ Ամուր կտուցով զարկում, ծակում եր ծառի կեղևը և վոչնչացնում միջատներին, վոր ծառին չվնասեյին, անտառը չփչանար։

Բարձրահասակ ու յերկարավիզ ձկնկուլը ձկնորսի պաշտոն եր կատարում։ Ժամերով անշարժ կանգնում

եր ջրում և վիզը ձգած՝ ձկներին եր հետևում: Ձուկը յերևալուն պես՝ զարկում եր կտուցը, վորսում:

Ցինը, բազեն, ուրուրը վորսի եյին գնում հեռուները կամ հերթով պահապան եյին կանգնում իշխանի դռանը: Յերբ խաբարբզան ցախատրոպը նրանց ականջին վորևե բան եր փսփսում, իսկույն հարձակվում եյին կասկածելի թվացողի վրա ու պատառոտում: Ո՞վ կհամարձակվեր ծպտուն հանել, բողոքել նրանց չարագործությունների դեմ...

Արծիվը զորքի գլխավոր հրամանատարն եր: Նա լայն կուրծք ուներ, մեծ ու կեռ կտուց, ամուր մագիլներ և ուժեղ թևեր: Հպարտ-հպարտ ճախրում եր յերկնքում ու այնտեղից իր սրատես աչքերով դիտում չորս կողմը:

Մյուս թռչուններն ել այս կամ այն պաշտոնն եյին կատարում:

2

Ապրում եր հաստագլուխ, ուռած իշխան բուն, վոչ մի գործ չեր կատարում: Ապրում եր ուրիշների աշխատանքով՝ անհոգ ու անդարդ, և հպատակներին սարսափեցնելու համար ավելի ահալի տեսք եր տալիս իր մարմնին:

Մի անգամ պատահաբար ցախատրոպի ականջին ընկավ իշխան բուի զրույցն իր ամուսնու՝ մարիկ բուի հետ:

— Ի՞նչ հիմար են այս թռչունները. յեթե իմանան թե ինչ չնչին ուժի տեր եմ, մի որ ել չեն թողնի...

Իր սեփական ականջով լսած այս զրույցը ցախատրոպն աշխարհով մեկ արավ: Մտածմունքի մեջ ընկան թռչունները և յերկար ու բարակ խորհրդակցելուց հետո վորոշեցին ապստամբել:

Մի անգամ, յերբ բուի պահակները վորսի եյին

գնացել, թռչունները համախմբվեցին ու պալատի առաջ մեծ աղմուկ բարձրացրին. վոմանք կողմնակից եյին ապստամբության, մյուսները վախենում եյին...

Զայրացած բուն դուրս յեկավ, աչքերը չռեց խռովարարների վրա, բերանը բաց ու խուփ արեց, կրտկրտացրեց... Թռչունները վախեցան, սկսեցին դողդողալ, իսկ վախկոտ հոպոպն ուշագնաց յեղավ: Բայց հանդես յեկան համարձակներն ու սկսեցին սպառնալ.

— Ա՛յ, դու եսպես ու ենպես, ո՞ւմ ես վախեցնում...

— Մի՛ վախենաք, յեղբայրներ, զարկե՛ք այդ ուռածին,— գոռգոռացին մյուսները: Շատերը սիրտ առան, հարձակվեցին բուի վրա, ու սկսվեց կատաղի կռիվը...

3

Այս բանը կատարվեց խիտ ու մութ անտառում: Արծիվը հեռու յեր գնացել ու բան չտեսավ: Ցինը, բազեն և ուրուրը լսեցին խռովության մասին ու չուզեցին վերադառնալ, գլուխները փորձանքի մեջ գցել: Պահակ կանգնածներն ել կատաղի կռիվ եյին մղում ու կյանքի գնով պաշտպանում բուին, սակայն չդիմացան անհամար թռչունների հարձակմանը:

Կռիվը շարունակվեց ամբողջ որը: Անտառի խոտն արյունով ներկվեց, իսկ ոդը լցվեց թռչունների բըմբուլով...

Յերբ մթնեց, բուն իր գլխի ճարը տեսավ: Փախավ ու թաքնվեց ծառի փչակում: Շատ ծվծվացին թռչունները, շատ վորոնեցին, մինչև առավոտ հսկեցին, բայց վոչ մի տեղ չգտան բուին, վոչ կենդանի և վոչ ել մեռած:

Դեռ մինչև հիմա ել թռչունները վորոնում են բուին, բայց չեն հանդիպում: Բուն ցերեկները թաքնը-

վում է ծառերի փչակներում կամ ավերակների մեջ ու միայն գիշերներն է դուրս գալիս որսի: Գիշերներն էլ չի հանդիպում թռչուններին և դրա համար էլ բավականանում է դաշտային մկներով:

ԲԱՌԵՐԻ ԲԱՑԱՏՐՈՒԹՅՈՒՆ

1. Վարսավիր— *սափրիչ.*
2. Պիրոլ
3. Ցախսարեկ } *անտառային թռչուններ.*
4. Ջարդ
5. Մագիլներ— *ճանկեր.*
6. Մարիկ, մարի— *մայր թռչուն:*

---

17. ՀՈՎՀԱՆՆԵՍ ԹՈՒՄԱՆՅԱՆ

(1869—1923)

Թումանյանը նախահեղափոխական շրջանի հայ ամենամեծ բանաստեղծն է: Նա ծնվել է Լոռու Դսեղ գյուղում 1869 թվին:

Թումանյանն սկզբում սովորել է իրենց գյուղում— մի տիրացուի մոտ, ապա Ստեփանավանում (նախկին Ջալալօղլի), այն ժամանակվա հայտնի Տիգրան վարժապետի դպրոցում: Հենց այնտեղ սովորելիս էլ, նա փոքրիկ ոտանավորներ է գրում, որով և հայտնի է դառնում շատերին:

Այնուհետև նա սովորում է Թբիլիսիի Ներսիսյան դպրոցում:

Մի քանի տարի զանազան հիմնարկներում աշխատում է, որից հետո նվիրվում է գրական գործունեության:

Թումանյանը ոչ միայն գրող էր, այլև աչքի ընկ-

նող հասարակական գործիչ: Խորհրդային իշխանության հաստատումը Թումանյանն ընդունեց ուրախությամբ:

Նա գրել է, թե՛ մեծերի և թե՛ մանուկների համար: Նրա գրելու ձևը և լեզուն պարզ են, ժողովրդական, այդ պատճառով էլ ամենքին հասկանալի: Նրա գրվածքներից մի քանիսը գրված են այս դասագրքում («Մի կաթիլ մեղրը», «Սասունցի Դավիթը», «Գիքորը» և այլն: Նա ունի նաև ուրիշ շատ գեղեցիկ գրվածքներ.— «Անուշ», «Լոռեցի Սաքոն», «Մարոն» և այլն:

Թումանյանն ամենասիրված հեղինակներից մեկն է, և նրա գրվածքները տարածված են ամեն տեղ:

Թումանյանը մահացավ 1923 թվին Մոսկվայում և թաղված է Թբիլիսիում:

18. ԿՈԽԸ

Զմռան մի գիշեր կար մի հարսանիք.
Հրճվում էր անդուսպ ամբողջ գյուղը.
Գյուղն էյին իջել հովիվ պատանիք
Աղջիկ տեսնելու, պարի ու կոխի:
Ու պարից հետո լայն հրապարակ
Բաց արին մեջտեղն արձակ գլխատան,
Զուռնաչին փչեց կոխի յեղանակ,
Ահել ու ջահել իրարով անցան:
  Հարա՛ յեն տալի— «Քաշի՛ հա, քաշի՛...»
Ու դուրս քաշեցին զոռով յերկուսին,
Մինը մեր Սարոն, իսկ մյուսն Անուշի
Անդրանիկ յեղբայր, գառնարած Մոսին:
Վողջ գյուղը կանգնեց պարսպի նման,
Ջոկվեց, բաժանվեց յերկու բանակի,
Ամեն մի բանակն ընտրեց փահլևան,
Կանգնեց թիկունքին տղերանց մեկի:
Գոռում են, գոչում յերկու բանակից.
— Սրտապինդ կացե՛ք, մի՛ վախեք, տղերք:
Իսկ նորեկ հարսի փարդի քամակից
Նայում են կանգնած հարսն ու աղջկերք:
Ու տաքանում են տղերքը սաստիկ,
Փեշերը հավաք խրում են գոտին,
Գետին են զարկում ձեռները հաստլիկ,
Իրար են հասնում թափով մոլեգին...
Ու իրար բռնած Սարոն ու Մոսին
Քաշում են, ընկնում խոզապարկուկի,
Ընկնում են գետին, յելնում միասին,
Դժվար է իրրև հաղթել մեկ մեկի...
Ու մինչդեռ Մոսին ընկերախաղի,
Կատակի տալով թողած էր իրեն,
Ուժ արավ Սարոն, ծնկեց կատաղի,
Գետնեց ընկերին ու չոքեց վրեն:

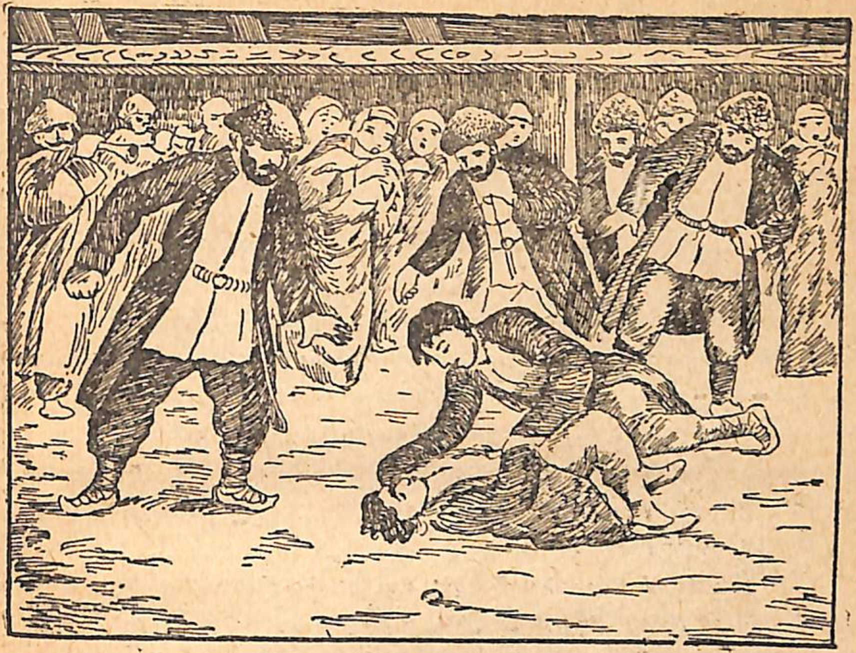

Ամբոխը թափվեց հարա-հրոցով,
Վեր թռցրեց ջահել փահլևաններին,
Յեվ՝ ուրախության աղմուկ-գոռոցով,
Հաղթողին փեսի թախտի մոտ բերին:
Ցնծության ձայնից, ծափերի զարկից
Շարժվում են, դողում պատեր ու ոճորք.
Յեվ նորեկ հարսի փարդի քամակից
Նայում են կանգնած հարսն ու աղջկերք:

ԲԱՌԵՐԻ ԲԱՑԱՏՐՈՒԹՅՈՒՆ

1. Գլխատուն— հին ձևի, մեծ, հողածածկ տուն.
2. Ահել— հասակավոր, ծեր.
3. Փահլևան— ըմբիշ, կոխ բռնող.
4. Խոզապարկուկի— կեղծ, կատակով ընկնելը՝ կոխի ժամանակ.

5. Գետնել— գետին գցել:

6. Փեսի թախտ— Հին հարսանիքներում, ժամանակավոր շինած բարձրություն՝ փեսայի և իր ընկերների համար:

---

19. ԳԻՔՈՐԸ

Գյուղացի Համբոյի տունը կռիվ եր ընկել:

Համբոն ուզում եր իր տասներկու տարեկան Գիքորին տանի քաղաք մի գործի տա, վոր մարդ դառնա, աշխատանք անի: Կինը չեր համաձայնում:

— Չեմ ուզում, իմ քուրփա երեխին են անիրավ աշխարքը մի՛ գցիլ, չեմ ուզում,— լալիս եր կինը:

Բայց Համբոն չլսեց:

Մի խաղաղ առավոտ եր. մի տխուր առավոտ: Տանեցիք ու հարևանները յեկան մինչև գյուղի ծերը, Գիքորի թշերը պաչեցին ու ճամբա դրին:

Քույրը՝ Զանին, լաց եր լինում, իսկ փոքրիկ Գալոն մոր գրկից ձայն եր տալիս. «Գիքո՛լ, եդ ո՛ւր ես գնում, հե՛ Գիքո՛լ»:

Գիքորը շուտ-շուտ հետ եր նայում: Տեսնում եր՝ դեռ գյուղի ծերին կանգնած են նրանք, ու մայրը գոգնոցով սրբում ե աչքերը: Դարձյալ հոր կողքով վազում կամ առաջն եր ընկնում: Մին ել հետ նայեց. գյուղը ծածկվել եր բլուրի հետևը:

Այնուհետև Գիքորը հետ եր ընկնում:

— Արի հա՛, Գիքոր ջան, արի հա՛, հասանք հա՛,— վորդուն կանչելով գնում եր Համբոն, շալակին մի խուրջին, մեջը մի քանի հաց ու պանիր ու մի յերկու դաստա թութուն:

Իրիկնապահին, յերբ անց եյին կենում սարերը, մի անգամ ել յերևաց գյուղը հեռո՛ւ մշուշում:

— Ա՛յ, ապի, մեր տունն են ա հա՛,— ցույց տվավ

Գիքորը՝ մատը մեկնելով դեպի գյուղը, թեև տունը իսկի չեր յերևում, ու անցան:

Առաջին իրիկունը ղոնախ ընկան մի գյուղում: Տանտերը Համբոյի հին ծանոթն եր:

Դեղին սամովարը թշշում եր թախտի ծերին: Մի ջահել աղջիկ շրխկշրխկացնելով բաժակները լվանում ու թեյ եր շինում: Նա մի կարմիր սիրուն շոր ուներ հագին: Գիքորն ենտեղ մտքումը դրեց, վոր յերբ քաղաքում փող աշխատի, իրենց Զանիի համար մի են տեսակ շոր ուղարկի:

Իրիկնահացից յետը տանտերն ու Համբոն թինկը տված, չիբուխը քաշելով զրույց եյին անում: Խոսեցին Գիքորի մասին: Տանտերը գովեց Համբոյին, վոր չարչարվում եր՝ վորդուն մարդ շինի: Հետո ըսկըսեցին խոսել կովի վրա, հացի թանգության վրա, բայց Գիքորը շատ եր հոգնած, քունը տարավ:

Մյուս որը քաղաք մտան: Գնացին ծերունի թավլաչու մոտ: Առավոտը բազարն իջան:

— Բիձա, եդ երեխին ծառա՞ յես տալու,— խանութի ներսից հարցրեց մի վաճառական:

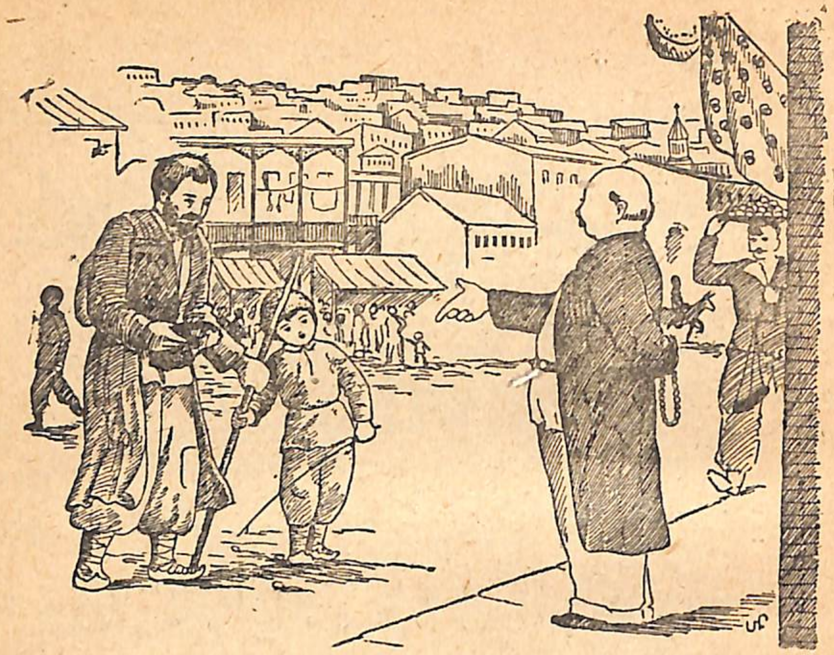

— Հրամանք ես,— ասաց Համբոն ու Գիքորին են կողմը հրեց։

— Բեր ինձ տուր, յես կբռնեմ,— առաջարկեց վաճառականը։

Նրան ասում եյին բաղալ Արտեմ։

Համբոն քաղաքում Գիքորին ծառա տվավ բաղալ Արտեմի տանը։ Պայմանն են եր, վոր Գիքորը պետք ե տունը մաքրեր, ամանները լվանար, վոտնամանները սրբեր, դուքանը բաժին տաներ, ու են տեսակ մանր ծառայություններ, մինչև մի տարի։

Մի տարուց յետը բաղալը նրան պետք ե տաներ դուքան, չիներ դուքանի «աշկերտ», ու եսպես Գիքորը պետք ե բարձրանար։

— Հինգ տարի դեռ փող չեմ տալ,— ասավ բաղալը պայման կապելիս։— Թե դրուստը կուզես, դեռ դու պետք ե տաս, վոր քու վորդին բան ե սովորելու։ Ախար իսկի բան չգիտի։

— Վորտեղից գիտենա, խաղեյին ջան,— պատասխանեց Համբոն,— վոր գիտենար, ել ո՞ւր կբերեյի, յես ել բերել եմ, վոր բան սովորի...

— Կսովորի, ամեն բան կսովորի։ Ենպես սովորի վո՜ր... Ձեր կողմերից են Նիկոլն ինչ ե, վոր իրեն համար դուքան ունի բաց արած, նա ել ինձ մոտ ե մարդ դառել։ Ամա վերջում մի ջուխտ չայի դդալ ու մի քանի բան գողացավ...

— Չե՛, խաղեյին ջան, սա գողանալ չի։ Վոր եդպես բան անի, կգամ, կռնիցը կբռնեմ ու Քուռը կգըցեմ։

— Հա՛, վոր ձեռը հալալ ե՝ մարդ կդառնա։

— Իմ դարդն ել են ա, աղա ջան, վոր մարդ դառնա. լեզու սովորի, գրել-կարդալ սովորի, նստել-վերկենալ սովորի, մարդ ճանաչի, վոր աշխարքումն ինձ նման խեղճ ու զուրկ չմնա... Ինքն ել աչքաբաց երեխա յա, մեր գեղական չկոլումն ել գրաճանաչ ա ելել, գրի սևն ու սպիտակը ջոկում ա։ Ամա աղաչանքս են ա, վոր լավ մտիկ անեք, ղարիբ երեխա յա, քորփա յա...

Բաղալը Համբոյին միամտացրեց ու դուրս գնաց բարձր ձենով հրամայելով. «Չայ բերեք, հաց բերեք սրանց համար...»

Հեր ու վորդի նստած եյին բաղալ Արտեմի խոհանոցում։

— Դե, հիմի դու գիտես, Գիքոր ջան, տեսնեմ՝ ի՞նչ տեսակ տղա յես դուրս գալի... Հենց պետք ե անես, վոր... յես ի՞նչ գիտեմ, ո՛վ տեր աստված...—

Մունչաց Համբոն ու չիբուխը լցրեց։

Այն ինչ Գիքորը չորս կողմն եր դիտում։

— Ապի, սրանք բուխարի չունե՞ն։

— Չէ, սրանցը փեչն ա, ա՛յ էն ա փեչը...

— Կալ էլ չունե՞ն։

— Սրանք քաղաքացի յեն, գեղացի հո չեն, վոր կալ կալսեն։

— Բա վո՞րտեղից են հաց ուտում։

— Փողով առնում են, ուտում։ Հացն էլ են փողով առնում, յեղն էլ, կաթն էլ, մածունն էլ, փետն էլ, ջուրն էլ...

— Վա՛յ...

— Բա՛, սրան Թիֆլիս կասեն։ Դու հալա ղոչաղ կաց, դեռ շատ բան կիմանաս։

— Ապի, սրանք ժամ ունե՞ն...

— Ունեն, բա՛ս, սրանք էլ մեզ նման հայ քրիստոնյա յեն։ Մոտիկ արա հա՛,— ձեռնաքաշություն չանես։ Կարելի յա, քեզ փորձելու համար փող վեր կգցեն, մոտենաս վոչ։ Թե վերցնես էլ, տար ասա.— «Խանում, էս ի՛նչ փող ա, էստեղ վեր ընկած եր. աղա՛, էս բանն էստեղ գտա», թե չէ...

— Էստեղ էլ պրիստավ կա՞ վոր...

— Կա, բա՞ս... վախտ ու անվախտ դես դեն չընկընես, ձեռդ ընկած փողը քոռ ու փուչ չանես, հազար ու մի պակասություն ունենք։ Քեզ էլ լավ պահի, գիշերները բաց չըլես, մրսես վոչ... Մի մին յեկողի հետ գիր ղարկի...— մերթ մերթ չիբուխը բերանից հանելով, վորդուն խրատում եր Համբոն։ Այն ինչ Գիքորը ննջում եր։

— Հացի կտորտանք ու քարթուն կտան, կերակուրի թերմացքը կտան, շատ անգամ էլ իրենք կուտեն քեզ տալ չեն, բան չկա, ծառայի կարգն եդ ա... Որբեր են, կմթնեն, անց կկենան...

Շարունակում եր հերն իր խրատը, բայց Գիքորը հորը թինկը տված քնել եր արդեն։

Էն յերկու օրը նա էնքան բան եր տեսել, էս ու էն կողմը նայել, վոր հոգնել եր բոլորովին։

Մրգով լիքը խանութները, դեզերի նման դարսած գույնզգույն չթերը, տեսակ-տեսակ խաղալիքները, ուսումնարան գնացող կամ դարձող յերեխաների խմբերը, իրար հետևից սլացող կառքերը, ուղտերի չարքերը, կանաչի բարձած ավանակները, թաբախները գըլխըներին կինտոները... էս ամենի գոռոցն ու գնգոցը, աղմուկն ու աղաղակն իրար խառնված դժվժում եր նրա գլխում։ Յեվ նա հոգնել եր ու հորը թինկը տված քնել։

Էս ժամանակ բազազն ու իր կինը վիճում էյին ներսը։ Կինը տրտնջում եր, վոր ծառան խամ է, նոր սարից յեկած, վայրենի, իսկ մարդն ուրախ եր, վոր մի քանի տարով անվարձ ծառա յեր գտել։

— Կսովորի, հո եդպես չի մնալ.— ասում եր նա կնոջը։

—Կսովորի, վորդի. սիրտդ շուռ մի բերի,—խընդրում եր բազազի պառավ մայրը։

Բայց տիկին Նատոն չեր համոզվում։ Նա, արտասվելով անիծում եր իր բախտը։

Զանգը տվին։

Գիքորը վեր թռավ։ Ասել եյին, թե յերբ զանգը տալիս են, գնա տեսնի՝ ով է, ինչ է ուզում։ Նա դուրս յեկավ, պատշգամբից նայեց, տեսավ մի պարոն ու մի քանի տիկին դռան առաջը կանգնած։

— Էդ ո՞վ եք, հե՜յ,— ձայն տվավ վերևից:

Ներքևից վերև նայեցին:

Տիկինները ծիծաղեցին, իսկ պարոնը, ակնոցներն ուղղելով՝ հարցրեց:

— Աղջիկ պարոնը տա՞նն է:

— Ի՞նչ եք անում,— հարցրեց Գիքորը:

Ներքև ծիծաղն ավելի սաստկացավ:

— Քեզ հարցնում են՝ տա՞նն է, թե չէ,— բարկացավ պարոնը:

— Բան ունե՞ք:

Էս աղմուկի վրա տիկինը դուրս յեկավ:

— Քըրքըրվես դու, գնա դուռը բաց արա՛, չո՛ւտ,— ճչաց ու սկսեց անիծել Գիքորին և իր ամուսնուն: Բայց շուտով հյուրերն յերևացին, և նա ժպտալով դիմավորեց.

— Ա՜, բարև, բարև... ես վո՞ր խաչիցն եր, ի՞նչպես է, վոր մտաբերեցիք...

— Ես վորտեղի՞ց եք գտել,— վոտից գլուխը Գիքորին չափելով հարցրեց պարոնը, իսկ տիկինները շարունակ ծիծաղում եյին:

— Ի՞նչ եք նախանձում, կուզեք՝ ձեզ տանք,— կատակի տվավ տիկինն, ու հյուրերը խնդալով ներս մըտան:

Գիքորին շտապով մի տեղ ուղարկեց ու նրանց հետևից խսկույն ներս մտավ և տիկին Նատոն:

Իրար առողջություն հարցնելուց հետո, հյուրերն սկսեցին պատմել իրենց ներս մտնելու պատմությունը, և դուրս յեկավ ահագին պատմություն:

— Ո՜ֆ, սիրտս մաշել է,— գանգատվում եր տիկին Նատոն.— Թե իմանաք՝ ինչ եմ քաշում յես դրա ձեռիցը: Ասում եմ՝ դուրս անենք կորչի, բայց դե Արտեմի բնավորությունը գիտեք էլի, ասում է՝ մեղք է, գեղացի յերեխա յե, թող կենա, մի կտոր հաց է, ուտի, կովորի... Ախր էլ յե՞րբ... սիրտս մաշեց...

— Ո՛հ ո՛հ, ո՛, էդ ծառաների բանն էլ մի՛ ասի,— ես ու են կողմից սկսեցին բողոքել տիկին հյուրերը:

Մի կես ժամ խոսեցին դեսից-դենից, ծառաներից, քաղաքի նորություններից: Հենց էդ խոսակցության ժամանակ ներս մտավ քրտնած Գիքորը:

— Աղջիկ պարոն, միրգը բերի:

— Հա, լավ, գնա՛,— հրամայեց տիկինը կարմրելով, իսկ հյուրերն սկսեցին ծիծաղել:

— Աղջիկ պարոն, խաղեյինն ասում եր՝ բալը թանդ ա, հարկավոր չի...

Էս խոսքերի վրա հյուրերից վոմանք փռթկացին ու թաշկինակով բերաններին հուպ տվին, վոմանք էլ տանտիկնոջ խայտառակությունը ծածկելու համար վըկայեցին, թե իրավ բալը շատ թանդ է, եսժամանակին ով է բալն առնում: Ապա սկսեցին հանդիմանել, թե ի՞նչ հարկավոր է միրգը, հո ուտելու համար չեն յեկել, ինչ են նեղություն քաշում...

Տանտիկինը մինչև ականջակոթերը կարմրած, աշխատում եր մի կերպ յեղածն ուղղի:

— Ով գիտի՝ ինչ է ասել, չի հասկացել էս հիմարը:

— Ով սուտ ասի՝ գետինը մտնի,— յերդվեց Գիքորը, ու ամեն բան լրացավ:

Հյուրերին ճամփու դնելուց յետը Նատոն բարկացած, բարձր բարձր խոսելով, վեր եր քաղում մրգի սեղանը: Նա հայհոյում եր Գիքորին, մեկ մեկ թվում եր, թե ինչեր է անում նա, անիծում եր իր բախտը, իր ամուսնուն:

— Քա՛, խամ է, վորդի, կտո՜վորի, վորդի... ինչի՞ յես սիրտդ շուռ բերում... Ախ սատկած, ի՞նչի չես հոգիս առնում,— հառաչում եր պառավ դեդին:

— Յերանի մի խմանամ՝ մարդու սրտի ես նեղած ժամանակը դու ինչ ես խոսում... Խամ է, դե գնացեք, դուք չինեցեք, յես հո ձեր դերին չեմ,— ձենն ավելի բարձրացնելով պատասխանեց պառավին հարսը ու շարունակեց իր տրտունջն ու անեծքը՝ մինչև ամուսինը տուն գար:

Ամուսնու վոտնաձայնը վոր լսեց, սկսեց արտասվել, ավելի բարձր խոսել ու ամաններն իրար գլխով տալ:

— Ասում եմ՝ դուրս արա կորչի. յես ծառայի բանըն ել կանեմ, թե՞ խնայում ես փող տաս, կարգին ծառա բռնես... Լավ է՝ մարդ ծառայի տեղ ել քարշ գա, քան թե ամեն որ եսենց սիրտը շուռ բերի... իմ թշնամին հո չե՞ս...

— Ի՞նչ է պատահել,— հարցրեց բաղալը՝ տան մեջտեղը կանգնելով:

— Ի՞նչ պետք է պատահի. ես եր մնացել, վոր խալխի մոտ ել մարդ գետինը մտնի, ես ել արիր. ել ի՞նչ պատահի,— վրա թռավ տիկինը ու պատմեց բալի պատմությունը:

— Վա՛,— բացականչեց բաղալը:

— Ախ, աստո՛ծ,— հառաչում եր բարի պառավը՝ դես ու դեն ընկնելով:

Բաղալը Գիքորին ձեն ավեց:

Թմփթմփացնելով Գիքորը ներս մտավ:

— Մոտիկ արի,— կանչեց բաղալը:

Գիքորը վախեց նրա գույնից, մնաց տեղը կանգնած:

— Քեզ ասում եմ՝ մոտիկ արի...

Գիքորն ես անգամ չարժվեց, բայց դարձյալ մնաց տեղը կանգնած:

— Տո՛, արջի՛ քոթոթ, յես քեզ ասում եմ՝ աղջիկ պարոնին ասա, դու գալիս ես ղոնախներին ասում, թե բալը թանգ ե՞ր...

— Յես... յես... աղջիկ պարոնին...— ուզում եր արդարանա Գիքորը, բայց խոսքը բերանում՝ ապտակը հասավ, աչքերը կայծակին տվին, գլուխը դիպավ կողքի պատովն ու վեր ընկավ: Հենց ընկած տեղն սկըսեց բաղալը վոտքել՝ անդադար կրկնելով. «Բալը թանգ եր, հը՞... բալը թանգ եր, հը՞...»:

Պառավ դեդին դողդողալով մեջ ընկավ, աշխատում եր հետ քաշի կատաղած վորդուն, աղջիկ պարոնըն ել յեկավ, յերեխաներն ել սկսեցին ճչալ, բաղալը հետ կանգնեց հևալով ու կրկնելով. «Բալը թանգ եր հը՞», աչքերը միշտ չռած, անկյունում կծկված Գիքորի վրա, վոր դողալով ու ցավագին մրմնջում եր.

— Վա՛յ, նանի ջան, վա՛յ,... վա՛յ, նանի ջան, վա՛յ...

Իսկ այն որը, յերբ Գիքորը խանութի ճաշն ուշացրել եր, իրիկունը նա կուչ եր յեկել խոհանոցում: Դեռ արտասուքը չեր ցամաքել նրա յերեսին, դեռ այրվում եյին խաղեյինի ապտակների տեղերը, դեռ նոր եր լսել աղջիկ պարոնի ձենը— չվչվացնելով ներս մտավ Վասոն, բաղալի աչկերտը: Գիքորին նկատելով՝ նա խուկույն կանգ առավ ու մասխարա դեմքին լրջություն տալով սպառնալի հարցրեց.

— Կլուբո՞ւմն ուշացար, տո արջի քոթոթ, թե՞ գուբերնատի՞ մոտ վռազ գործ ունեյիր...

Գիքորը գլուխը չեր բարձրացնում:

— Ասա մի տեսնեմ է, տո ...

Գիքորը լուռ եր:

— Չե՞ս իմանում, տո՛. վո՞րտեղ եյիր է, վոր եսոր ինձ քաղցած սպանեցիր. վոր մեռնեյի՝ հետո՞...

Եդպես խոսելով՝ կամաց կամաց մոտեցավ, մի քիչ կանգնեց ու հանկարծ զարկեց Գիքորի գլխին: Գի-

Ջորը յերկու ձեռքով գլուխը պաշտպանեց ու սեղմվեց պատին: Վասոն պատրաստվում եր մի ուրիշ ձևի հարված էլ հասցնելու, բայց դուրսը բարձրացավ խաղեյինի ձայնը: Գալիս եր:

— Արա տես հիմի քեզ ի՞նչ է անում,— սպառնաց Վասոն:

«Հիմի ինձ կսպանեն»,— անցավ Գիքորի մտքովը ու խեղճի հոգին տապ արավ:

Խաղեյինն արդեն բավականին ծեծել եր խանութում, այժմ միայն հրամայեց հաց չտան, վոր իմանա, թե ինչ բան է քաղցածությունը:

Վտանգն անցավ:

Գիքորը հանգստացավ, թեև լսում եր աղջիկ պարոնի ձայնը, վոր ճչում եր.— Ախր ընչի՞ յես պահում, դուրս արա կորչի էլի, դուրս արա կորչի՛...

Գիքորը կծկվեց վերմակի մեջ, գլուխը կոխեց տակը, տապ արավ:

«Լուսնյակ գիշեր, բոլորովին քուն չունեմ,
Ինձ տեսնողը կարծում է, թե տուն չունեմ,
վա՜յ, տուն չունե՜մ...»,

իր յերգը յերգելով Վասոն հաց եր ուտում: Գիքորը վերմակի տակից յերբեմն զգույշ ծիկրակում, թագուն նայում եր նրան, կրկին աչքերը ծածկում: Նա էն օրը հաց չեր դրել բերանը. ծեծվել ու լաց եր յեղել, այժմ էլ քաղցած պառկեց, ու քունը չեր տանում:

— Հը՜, վո՞նց ա, սոված քունդ չի՞ տանում, հա՜, եղպե՞ս...— նկատեց չարաճճի Վասոն ու մի կտոր հաց ու պանիր տվավ Գիքորին:— Դե, առ, տեղի տակին թագուն կեր, խաղեյինը չիմանա:

Գիքորը հափշտակեց հաց ու պանիրը, գլուխը կոխեց տեղի տակը, թագուն ուտում եր ու մտածում: Մտածում եր իրենց տան վրա, էն օրերի վրա, յերբ ազատ խաղում եր հանդերում ու լիասիրտ հաց ուտում, մտածում եր էն յերեկոների վրա, յերբ հերն ու

մերը կռվում եյին իրեն քաղաք բերելու համար... մերը լաց եր լինում, չեր ուզում...

— Ա՜խ, նանի ջան, ի՜նչ լավ եր սիրտդ իմացել,— հառաչում եր Գիքորը տեղի տակին ու հաց ու պանիրն ուտում՝ ականջը սրած, թե խաղեյինը հո չի գալի:

Իսկ առավոտը կանգնած եր խանութի դռանը:

Խանութի դռանը կանգնած ձեն եր տալիս Գիքորը, մուշտարի յեր կանչում ու բարձր ձենով գովում իրենց ապրանքը:

— Կանչի է՛, տո՛, ի՛նչ ես մնջվել, մնացել կանգնած: Բերանումդ հո ջուր չկա՞:

— Ե՛ստի համեցե՜ք... Ե՛ստի համեցե՜ք...— կանչում եր Գիքորը:

Ներսը ծիծաղից թուլանում եյին:

Նրան սովորեցրել եյին, վոր մուշտարի քաշի դեպի իրենց խանութը: Յեվ նա հաճախ բռնում եր ես կամ էն անցորդի փեշից, կպչի ու համառ սկսում եր քաշել դեպի խանութը ու բաց չեր թողնում, մինչև վոր մարդը դուրս եր գալիս համբերությունից: Գալիս եր դարձյալ իր տեղը կանգնում ու կանչում:

Ամառվա տոթ օրերին, խանութի դռանը յերկար կանգնելուց հոգնած, նա յերբեմն նստած քնում եր խանութի առաջին դարսած չթերի վրա:

Եդ ժամանակ չարաճճի ընկերները կամ հարևանները բռնոթի եյին բռնում նրա քթի տակը:

Նա փռշտալով վեր եր թռչում:

Տոթից թմրած վաճառականները զվարճանում եյին: Իսկ խաղեյինը կուշտ ծիծաղելուց հետո ձայն եր տալի.

— Քնում ե՞ս, տո, արջի քոթոթ, կանչի է՛...

քորը յերկու ձեռքով գլուխը պաշտպանեց ու սեղմվեց պատին: Վասոն պատրաստվում եր մի ուրիշ ձև հարված ել հասցնելու, բայց դուրսը բարձրացավ խաղեյինի ձայնը: Գալիս եր:

— Արա տես հիմի քեզ ի՞նչ ե անում,— սպառնաց Վասոն:

«Հիմի ինձ կսպանեն»,— անցավ Գիքորի մտքովը ու խեղճի հոգին տապ արավ:

Խաղեյինն արդեն բավականին ծեծել եր խանութում, այժմ միայն հրամայեց հաց չտան, վոր իմանա, թե ինչ բան ե քաղցածությունը:

Վտանգն անցավ:

Գիքորը հանգստացավ, թեև լսում եր աղջիկ պարոնի ձայնը, վոր ճչում եր.— Ախր ընչի՞ յես պահում, դուրս արա կորչի ելի, դուրս արա կորչի՛...

Գիքորը կծկվեց վերմակի մեջ, գլուխը կոխեց տակը, տապ արավ:

«Լուսնյակ գիշեր, բոլորովին քուն չունեմ,
Ինձ տեսնողը կարծում ե, թե տուն չունեմ,
վա՜յ, տուն չունե՛մ...»,

իր յերգը յերգելով Վասոն հաց եր ուտում: Գիքորը վերմակի տակից յերբեմն զգույշ ծիկրակում, թագուն նայում եր նրան, կրկին աչքերը ծածկում: Նա են որը հաց չեր դրել բերանը. ծեծվել ու լաց եր յեղել, այժմ ել քաղցած պառկեց, ու քունը չեր տանում:

— Հը՛, վո՞նց ա, սոված քունդ չի՞ տանում, հա՛, եղպե՞ս...— նկատեց չարաճճի Վասոն ու մի կտոր հաց ու պանիր տվավ Գիքորին:— Դե, առ, տեղի տակին թագուն կեր, խաղեյինը չիմանա:

Գիքորը հափշտակեց հաց ու պանիրը, գլուխը կոխեց տեղի տակը, թագուն ուտում եր ու մտածում: Մտածում եր իրենց տան վրա, են որերի վրա, յերբ ազատ խաղում եր հանդերում ու լիասիրտ հաց ուտում, մտածում եր են յերեկոների վրա, յերբ հերն ու

մերը կռվում եյին իրեն քաղաք բերելու համար... մերը լաց եր լինում, չեր ուզում...

— Ա՜խ, նանի ջան, ի՜նչ լավ եր սիրտդ իմացել,— հառաչում եր Գիքորը տեղի տակին ու հաց ու պանիրն ուտում՝ ականջը սրած, թե խաղեյինը հո չի գալի:

—

Իսկ առավոտը կանգնած եր խանութի դռանը:

Խանութի դռանը կանգնած ձեն եր տալիս Գիքորը, մուշտարի յեր կանչում ու բարձր ձենով գովում իրենց ապրանքը:

— Կանչի ե՛, տո՛, ի՛նչ ես մնջվել, մնացել կանգնած: Բերանումդ հո ջուր չկա՞:

— Ե՛ստի համեցե՛ք... Ե՛ստի համեցե՛ք...— կանչում եր Գիքորը:

Ներսը ծիծաղից թուլանում եյին:

Նրան սովորեցրել եյին, վոր մուշտարի քաշի դեպի իրենց խանութը: Եվ նա հաճախ բռնում եր ես կամ են անցորդի փեշից, կպչում ու համառ սկսում եր քաշել դեպի խանութը ու բաց չեր թողնում, մինչև վոր մարդը դուրս եր գալիս համբերությունից: Գալիս եր դարձյալ իր տեղը կանգնում ու կանչում:

Ամառվա տոթ որերին, խանութի դռանը յերկար կանգնելուց հոգնած, նա յերբեմն նստած քնում եր խանութի առաջին դարսած չթերի վրա:

Եդ ժամանակ չարաճճի ընկերները կամ հարևանները բռնոթի եյին բռնում նրա քթի տակը:

Նա փռշտալով վեր եր թռչում:

Շոգից թմրած վաճառականները զվարճանում եյին: Իսկ խաղեյինը կուշտ ծիծաղելուց հետո ձայն եր տալի.

— Քնում ե՞ս, տո, արջի քոթոթ, կանչի ե՛...

— Ե՛ստի համեցե՛ք, ե՛ստի համեցե՛ք,— ձեն էր տալի Գիքորը։

Մի օր էլ, երբ Գիքորը մուշտարի էր կանչում, դիմացից երկու գյուղացի դուրս եկան։

Նա վազեց, փաթաթվեց գյուղացիներին։

— Ա՛յ տղա, իսկի ճանաչեցի վոչ, էս ի՛նչ բան էր,— զարմացած բացականչեց գյուղացիներից մինը ու դարձավ ընկերոջը։

— Բաղո, դու կճանաչեյի՞ր...

— Ցես աչքերիցը կճանաչեյի,— պարծեցավ ընկերը։

Ճշմարիտ վոր Գիքորը շատ էր փոխվել, շատ էր մաշվել։ Ինքն էլ էր փոխվել, շորերն էլ։ Դժար էր ճանաչելը։

— Ա՛յ տղա, էս կարգին մարդ ա դառել... հալա սրա շորերին, սրա շնորհքին...— հիանում էին գյուղացիները։

— Համբոյի հոգը մեր գլխին. տես, նա իր տղին վո՛րտեղ հասցրեց, մեր տղերքը էնտեղ խոզ են արածացնում...

Այնինչ Գիքորը իրար հետևից հարցնում էր.

— Իմ մերը վո՞նց ա... մեր երեխեքը վո՞նց են... իմ հերն ընչի՞ չեկավ... մեր կովը ծնե՞լ ա, թե՛ չէ... մեր դեղումն ո՞վ ա մեռել...

— Ամենն էլ լավ են, շատ բարով կանեն,— պատասխանեցին գյուղացիք.— Էն ա Սուքիանց Ղուկասը մեռավ, մին էլ Պուճուրանց պառավը, մնացածը լավ են։

— Բա իմ հերն ընչի՞ չի գալի։

— Քու հերը լավ ուզում ա, ամա վո՞նց գա։ Ինքը մենակ մի մարդ ա, սաղ տան ջափեն վրեն...

— Բա բան չեն ղարգե՞լ...

— Ինչ ունեն, վոր ինչ ղարգեն, դու ձեր տան բանը գիտես վո՞չ։ Էս տարի էլ հացը բարակ էր, խեղճ հերդ զոռով ծերը ծերին ա հասցնում։ Նրանցից ի՞նչ ես ուզում։ Թե ունիս, դու ղարգի. հրեն խարջ են ուզում—ձեռին գռոշ չունի։

— Հո մեր տանիցն ոքմին չի՞ հիվանդացել։

— Չէ՛, էն ա ձեր Ծաղիկ կովը Միրզանց գոմի փլեկովը ներքև ընկավ՝ սատկեց։

— Ծաղիկը սատկե՛ց...

— Խեղճ մերդ էնքան լաց էլավ, աչքերն ուռան։

Ես ասելով՝ գյուղացիներից մինը մի նամակ հանեց, տվավ Գիքորին ու ասավ.

— Հիմի ի՞նչ ես ասում. մենք էլ քեզ տեսնիլ չենք, գնալու յենք. թե մորդ կամ քվորդ համար բան ես ղարգելու, տուր տանենք։

— Վո՞րտեղից բան ղարգեմ, դեռ փող չեմ ստանում... ամա...

— Ամա ի՞նչ...

— Ուզում եմ յես էլ գամ ձեզ հետ։ Համ մեր դեղին, համ մերոնց կարոտել եմ, համ էլ...

— Վա՛յ, վա՛յ, մենք իմացանք մարդ ես դառել, խելոքացել ես... էդ տեսակ բան կասե՞ն։ Էստեղ քեզ համար աղավարի ապրում ես— շորերդ թազա, փորն ու ձեռդ խատակ... Մենք ասում ենք՝ մեր երեխանցն էլ տեղ անես, բերենք, դու էդ ի՞նչ ես ասում։ Էն վոր ասել են «խոզի գլուխը դրին խալիչին, գլորվեց յետ ցեխն ընկավ», հալալ քեզ համար են ասել։

Էսպես հանդիմանեցին գյուղացիները, խրատեցին, մնաս բարով ասին ու գնացին։

Նրանց գնալուց յետը Գիքորն իր անկյունը քաշվեց ու բաց արավ հոր նամակը։

«Իմ սիրելի վորդի Գիքոր ջան։

Ի քաղաքն Թիֆլիզ։

«Մենք վողջ ու առողջ ենք, միայն քու առողջու-

թյունն ենք ուզում, ամեն։ Քեզ շատ կարոտով բարով են անում Ալին, Նանը, Զանին, Մոսին, Միկիչը, Գաչոն, ամեն։ Մեր սիրելի վորդի Գիքոր· ահա իմացած լինես, վոր տեղներս շատ նեղ ա և խարջը սաստիկ ուզում են և փող չենք ճարում, և Նանն ու Զանին տկլոր են և տեղներս շատ նեղ ա։ Գիքոր ջան, մի քանի մանեթ փող ղարգի և մի գիր ղարկի քու վորպիսությունիցը։ Ցեվ իմացած ըլես, վոր Ծաղիկը սատկեց, և Նանն ու Զանին տկլոր են»։

Նամակը կարդաց ու տեղը կանգնած միտք եր անում Գիքորը· դարդ եր անում իրենց տան համար։ Սիրտը երում եյին նամակի տողերը։

— Նանն ու Զանին տկլոր են... Տեղներս նեղ ա...

— Կանչի յե՛, տո, ի՞նչ ես վերացել, ուշքդ հետները գնա՞ց...— ձեն տվին ներսից։

— Ե՛ստի համեցե՛ք, ե՛ստի համեցե՛ք,— կանչում եր Գիքորը խանութի դռանը կանգնած։

—

Ձմեռը յեկավ։ Սառն աղմուկով ձյունախառն բուքը թռչում ե քաղաքի վրով։ Փողոցներում սուրում, ոռլում, հոսան ե անում։ Վզզալով մտնում ե անկյունները, աղքատի ու տկլորի յե ման գալի, պանդուխտ ու անտեր յերեխա յե վորոնում։

Ահա գտավ Գիքորին։

Մի բարակ բլուզ հագին, խանութի դռանը կանգնած, ձեն եր տալիս նա.

— Ե՛ստի համեցե՛ք, ե՛ստի համեցե՛ք...

— Հրեսս...— չարախինդ սուլելով ցուրտը, աներեվույթ թռի նման, զարկեց անցավ վոսկորները։ Գիքորը դողաց։

Առանց են ել նա շատ եր մաշված· եդքանն ել հերիք եր նրան։ Ու անկողին ընկավ։

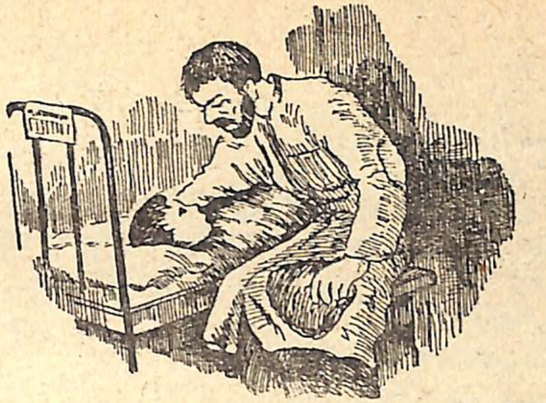

Հիվանդ պառկած եր Գիքորը բադալ Արտեմի խոհանոցում։ Պառավ դեդին օրը մի քանի անգամ ներս եր մտում իրեն-իրեն խոսելով·

— Ի՞նչ կուզես, վորդի՛, Գիքոր։

— Ջո՛ւր...

Դեդին ջուր եր տալի։ Հիվանդը դողդոջուն ձեռներով բռնում, ագահ խմում եր ու կրկին ուզում։

— Ես սիրտս հովացնում չի, դե՛դի... յես մեր աղբրի սառը ջրիցն եմ ուզում, դե՛դի... յես մեր տունըն եմ գնում... յես իմ Նանին եմ ուզում...

Բադալ Արտեմը ցավի մեջ եր ընկել։ Նա դես-դեն ընկավ, նրանց կողմերից մարդ գտավ, ասպըրեց, վոր Համբոն գա, իսկ Գիքորին տարավ քաղաքային հիվանդանոցը։

Ենտեղ շատ հիվանդներ կային շարքերով պառկած։ Տխուր տնքում եյին ու ոճորքին նայում անգույն հայացքներով։

Գիքորին ել պառկեցրին նրանց շարքում։

Եստեղ գտավ նրան հայրը։

— Եդ ի՞նչ ես ելել, Գի՛քոր ջան, մղկտալով վրա ընկավ Համբոն։

Գիքորը տաքության մեջ չիմացավ հոր գալը։

— Գի՛քոր ջան, բա եկել եմ է՛, Գիքոր ջան... յես քու ապին եմ է՛...

Հիվանդը վոչինչ չհասկացավ: Նա զառանցում եր ու զառանցանքների մեջ կանչում եր. «Միկի՛չ, Զանի՛, Ապի՛, Նանի՛...»:

— Եստեղ եմ, Գիքո՛ր ջան, Նանը ղարգել ա, վոր քեզ տանեմ մեր տունը... գալիս չե՞ս... Միկիչն ու Զանին հրեն կտերը կանգնած, քեզ ճամփա յեն պահում: Ի՞նչ ես ասում. դե խոսա յե, Գի՛քոր ջան...

— Եստի համեցե՛ք, եստի համեցե՛ք,— բացականչեց հիվանդը, զանազան անկապ, կցկտուր խոսքեր ասավ ու ծիծաղում եր տաքության մեջ:

Մի յերկու որից յետը Համբոն գնում եր իրենց գյուղը:

Նա թաղել եր Գիքորին ու գնում եր: Կռան տակին տանում եր շորերը, վոր մերը լաց լինի վրեն: Շորերի գրպաններում մի բուռը փայլուն կոճակներ, նախշուն թղթեր, չթի կտորներ ու մի քանի քորոց գտան: Են ել յերևի, քրոջ՝ Զանիի համար եր հավաքել ու պահել...

Գնում եր Համբոն ու մտածում: Շատ ժամանակ չեր անցել, վոր եդ միևնույն ճամփով քաղաք յեկավ իր Գիքորի հետ: Ահա այստեղ եր, վոր նա ասավ.

— Ա՛պի, վոտներս ցավում են...

Յեվ ահա են ծառը, վորի տակ նստեցին հանգստանալու...

Ահա ենտեղ եր, վոր ասավ.

— Ա՛պի, ծարավ եմ...

Ահա են աղբյուրն ել, վոր ջուր խմեցին...

Ամենը, ամենը կան, մենակ նա չկա...

Մյուս որը, յերբ Համբոն անցնում եր լեռները՝ հեռվում յերևաց իրենց գյուղը:

Գյուղից դուրս կանգնած սպասում եյին Նանը, Զանին, Միկիչը, Մոսին, իսկ փոքրիկ Գալոն մոր գրկից կանչում եր.

— Ալի՛, ալի՛, հե՛ Գիքոր...

ԲԱՌԵՐԻ ԲԱՑԱՏՐՈՒԹՅՈՒՆ

1. Քուրփա— շատ յերիտասարդ, մատղաշ մանուկ.
2. Դաստա— կապոց, փունջ.
3. Ղարգել— ուղարկել.
4. Թավլա— գոմ.
5. Բազազ— կտորեղեն վաճառող.
6. Ջեռը հալալ— գողություն չանող.
7. Ղարիբ— ոտար.
8. Բուխարի— գյուղական կրակարան, ոջախ.
9. Ջեռնաքաշություն— գողություն.
10. Թերմացք— մնացորդ.
11. Վեր քաշել— հավաքել.
12. Սիրտը ջուր բերել— նեղանալ, հուզվել.
13. Վոտքել— վոտքով խփել.
14. Ծիկրակել— գգուշ, ծածուկ նայել.
15. Ջափա— նեղություն, ջանք.
16. Փլեկ— քանդված, խարխուլ շենք.
17. Հոսան անել— քամու ուժեղ հոսանքից շարժվել.
18. Գուբերնատոր— նահանգապետ.
19. Ասպարել— լուր տալ:

ՀԱՐՑԵՐ

1. Ինչո՞ւ յեր «գյուղացի Համբոյի տունը կռիվ ընկել».
2. Ինչո՞ւ մայրը դեմ եր Գիքորի քաղաք տանելուն: Հայրն ի՞նչ սպասելիքներ ուներ Գիքորին քաղաք տանելով.
3. Ի՞նչ խրատներ եր տալիս հայրը Գիքորին՝ բազազ Արտեմի խոհանոցում.
4. Ի՞նչ տպավորություն թողեց Գիքորի վրա Թիֆլիսը (Թբիլիսին).

5. Ինչի՞ց է յերևում, վոր Գիքորը քաղաքացի բաղալի տանը ծառայելու ձևը չգիտեր, և ի՞նչ հետևանք ունեցավ նրա միամտությունը:

6. Ի՞նչպես եյին վարվում Գիքորի հետ՝

ա) խանութի աշկերտները,

բ) բաղալ Արտեմը,

գ) բաղալ Արտեմի կինը,

դ) բաղալ Արտեմի մայրը («դեդին»).

7 Գիքորն ինչո՞ւ յեր ցանկանում իրենց գյուղացիների հետ գյուղ վերադառնալ.

8. Ինչո՞ւ հիվանդացավ Գիքորը.

9. Հ. Թումանյանը միմիայն Գիքորի՞ կյանքն է նկարագրում այս գրվածքի մեջ:

10. Ո՞ւմ է համակրում հեղինակը (բերել փաստեր գրվածքից):

---

1. Գրվածքի բաժիններին վերնագրեր դրեք և պատմեցեք գրվածքի բովանդակությունը:

2. Մանրամասն պատմեցեք Գիքորի քաղաք գնալը (ճանապարհին, գյուղացու տանը, առաջին որը քաղաքում):

3. Պատմեցեք «Գիքորի կյանքը գյուղում մինչև քաղաք գնալը»:

4. Գրեցեք շարադրություն «Գիքորի նամակը ծնողներին»:

20. ՄԻ ԿԱԹԻԼ ՄԵՂՐԸ

Մի գյուղացի իրենց գյուղում
Խանութ սարքել, բան էր ծախում:
Որվան մի օր մոտիկ գյուղից,
Մահակն ուսին, շունն հետևից
Ներս է մտնում մի ղը՛ռ չոբան.
— Բարի օր քեզ, այ խանութպան,

Մեղր չունե՞ս,
Մի քիչ տաս մեզ:
— Ունեմ, ունեմ, չոբան ախպեր.
Ամանդ ո՞ւր է, ամանդ բեր.
Ինչ տեղից վոր ինքդ կուզես,
Ես սհաթին քաշեմ՝ տամ քեզ:
Եսպես հանդիստ,
Եսպես սիրով,
Մեղրից անուշ
Լավ խոսքերով
Մեղր են քաշում. մին էլ հանկարծ
Մի կաթ մեղրը ծորում է ցած:
— Տը՛զզ, էն կողմից մի ճանճ գալի,
Ես կաթիլին վեր է գալի:
Ճանճի վրա, թաքուն-թաքուն,
Էս խանութի տիրոջ կատուն
Դուրս է ցատկում,
Թաթով զարկում...
Բայց հենց կատվի ցատկելու հետ
Հովվի շունը իսկույն և յեթ
Հա՛ֆ է անում,
Վեր է կենում,
Խեղճ փիսիկին
Դնում տակին,
Ջեռաց խեղդում
Ու չպրտում:
«Խեղդե՛ց, խեղդե՛ց, վա՛յ իմ կատուն.
Ա՛յ սատկես դու, չան վորդու շուն»,
Բարկանում է խանութպանը
Ու ձեռն ընկած մոտիկ բանը
Տուր՝ թե կտաս շան ճակատին,
Ծուռ է տալի կատվի կողքին:
— Վա՛յ, ձեզ մատա՛ղ, ասլան շունս,
Իմ ապրուստը՛ս, տե՛ղս տունը՛ս...

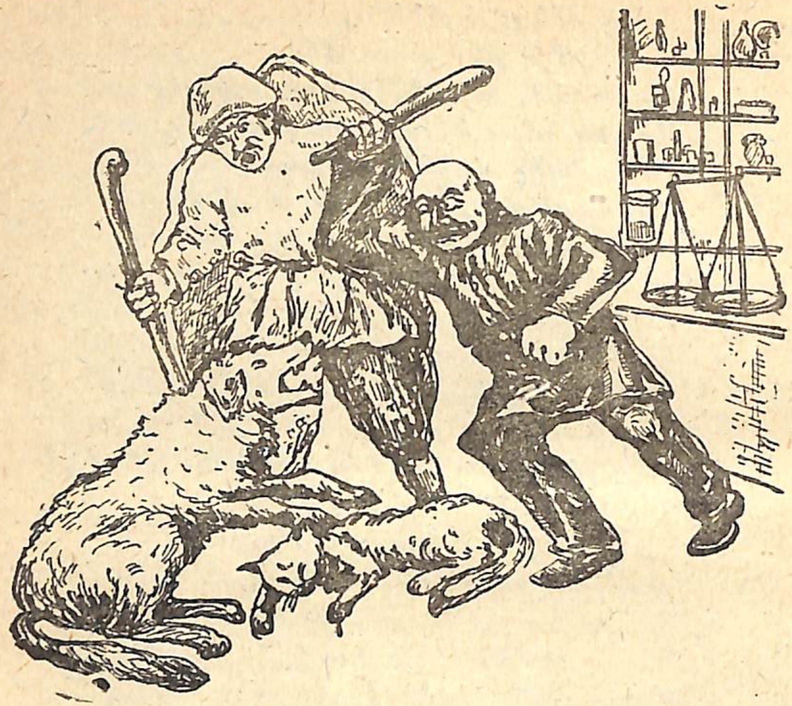

Տունդ քանդվի, ա՛յ խանութպան,
Անխիղճ, լիրբ, չար, Փլան Փստան,
Վո՞նց թե դու իմ շանը զարկե՛ս,
Դե, զարկելը հիմի՛ դու տես...
Գոռում է մեր աժդահակը,
Մեծագլուխ իր մահակը
Ցետ է տանում ու ցած բերում,
Խանութպանին չեմքում փռում:
— Ըսպանեցի՛ն... հա՛յ, օգնությո՛ւն:
Ու թաղից թաղ, ու տանից տուն
Ձեն է տալի մեկը մյուսին.
— Հե՛յ, օգնությո՛ւն... ըսպանեցի՛ն...
Վերի թաղից, ներքի թաղից,
Ճամփի վրից, գործի տեղից,
Ճիչով, լալով,

Հարայ տալով
Եվ հերն ու մեր,
Քիր ու ախպեր,
Կին, երեխեք,
Ընկեր ողերք,
Ջոքանչ, աներ,
Քավոր, սանհեր
Քեռի փեսա...
Ի՛նչ իմանաս՝ ել ո՛վ է սա,
Գալիս են ու անվերջ գալիս,
Ով գալիս է՝ ասւր թե սալիս.
— Տո կոպիտ արջ, տո վայրենի,
Ես տեսակ էլ բա՞ն կլինի.
Իու առուտուր յեկար անես,
Թե՞ իր չեմքում մարդ ըսպանես...
Մին ասում են—տասը զարկում,
Աղցան անում, մեջտեղ ձգում,
Իր շան կղղքին յերկար ու մեկ:
— Դե՛, ձեր մեռելն յեկեք տարեք:
Ու եստեղից բոթը գնում,
Գնում մոտիկ գյուղն է հասնում.
Հե՛յ, օգնեցե՛ք,
Մեռած հո չե՛ք,
Ըսպանեցին մեր գյուղացուն...

Ինչպես չնաճանճի մի բուն
Քանդես, թողնես,
Են ճանճի պես
Ամբողջ գյուղով որդու կապում—
«Բո՛ւհ» են անում, դուրս են թափում
Ամեն մինը առած մի բան.
Վորը ձեռին մի հրացան,
Վորը յեղան, ցաքատ կամ սուր,
Վորը թի, բահ, վորը չամփուր,

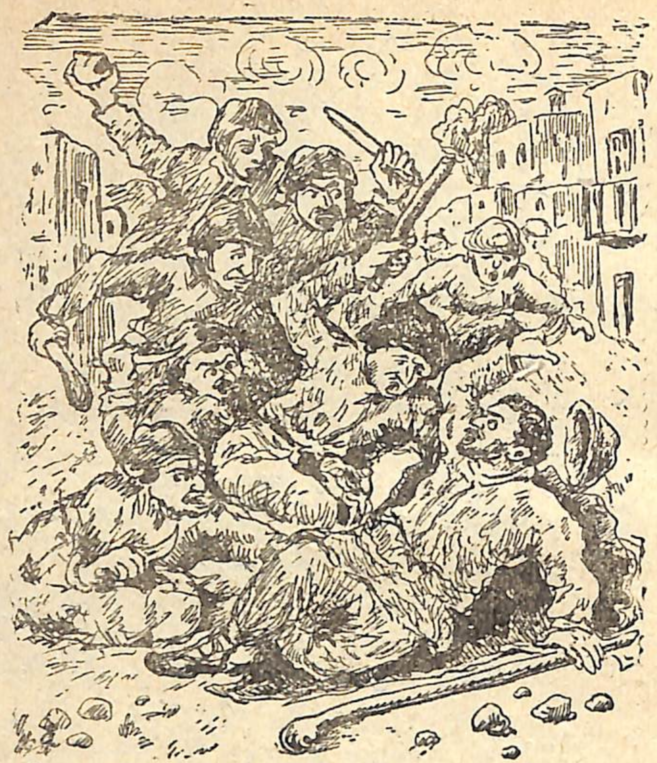

Վորը կացնով, վորը փետով,
Վորը ձիով, վորը վոտով,
Վորն անգդակ, վորը բոբիկ,
Դեպի դուշման գյուղը մոտիկ:
— Տո՛, եսպես ել անիրավ գյո՛ւղ.
Վոչ խիղճ ունեն, վոչ ահ—յերկյուղ.
Մարդ գնում ե առուտուրի,
Հավաքվում են՝ քաշում սրի:
Թո՛ւ ձեր գեղին, միջի մարդին,
Ձեր նամուսին, ձեր ադաթին...»
Գնա՛նք, զարկե՛նք...
Ջարդենք, կրակենք...»

— Հա՛յ, հո՛ւյ, առա՛ջ, դե՛, ձեզ տեսնե՛մ...»
Ու դուրս յեկան իրարու դեմ:
Հա՛ զարկեցին ու զարկեցին,
Կոտորեցին, կրակեցին,
Ինչքան ավել կոտորեցին,
Էնքան ավել կատաղեցին,
Ջարդեցին իրար,
Ջնջեցին իրար,
Կորան, գնացին
Գետնին հավասար:

Դու մի՛ ասիլ մեկը մեկից
Եսքան մոտիկ, սահմանակից,
Ես գյուղերը հարկ են տալի
Ամեն մինը մի արքայի:
Մի տերության թագավորը,
Յերբ լսում ե ես բոլորը,
Արձակում ե հրովարտակ
Ժողովրդին իր հպատակ:
— Հայտնի լինի մեր տերության
Զինվոր, բանվոր, ազնվական—
Ամեն շարքին
Ու աշխարհքին,
Վոր անօրեն ու դավաճան
Մեր դրացի ազգը դաժան,
Յերբ մենք քնած եյինք սիրով,
Մեր սահմանը մտավ գողով,
Ու կոտորեց սուրը ձեռին
Մեր սիրելի զավակներին:
Արդ, սրահար ու հրակեզ
Մեր վորդիքը կանչում են մեզ,
Յեվ մենք, ընդդեմ մեր իսկ կամքին,
Պատվեր տվինք մեր բանակին,
Թնդանոթով մեր ավերող

Ու աստուծով մեծակարող,
Հանուն արդար ու սուրբ վոխի
Մտնի հողը մեր վոսոխի:

Մյուսը նույնպես իրեն հերթին
Գրեց զորքին, ժողովրդին.
— Մարդկանց առաջ և աստծու,
Բողոքում ենք մեր դրացու
Վարմունքի դեմ և՛ չար, և՛ նենգ,
Վոր՝ վոտքելով ամեն որենք,
Բորբոքում է կռիվ ու վեճ
Հին հարևան ազգերի մեջ,
Քանդում սիրո դաշը կապած:
Արդ՝ ակամա մենք բռնկված,
Հանուն պատվի արդարության,
Հանուն թափված անմեղ արյան,
Հանուն ազատ մեր աշխարհքի,
Հանուն աստծու և իր փառքի—
Բարձրացնում ենք մեր ձայնն ահա
Ու մեր սուրը նորա վրա:

Ու սկսեց կռիվն ահեղ,
Ծուխ, վորոտ եստեղ, էնտեղ:
Կրակն ընկավ շեն ու քաղաք,
Արյուն, ավեր, ճիչ, աղաղակ,
Ամեն կողմից սարսափ ու բոթ,
Ամեն կողմից մեռելի հոտ...
Ամառ, ձմեռ,
Վողջ տարիներ
Մշակն անբան,
Դաշտերն անցան...
Ու կռիվը չդադարած,
Սովը յեկավ համատարած:
Սովը յեկավ—սովի հետ ցավ,

Ծաղկած յերկիրն ամայացավ...
Իսկ մնացած մարդիկ իրար
Հարցնում եյին սարսափահար,
Թե վո՞րտեղից արդյոք ծագեց
Էս ընդհանուր աղետը մեծ:

ԲԱՌԵՐԻ ԲԱՑԱՏՐՈՒԹՅՈՒՆ

1. Զըռ— շատ խոշոր, անճոռնի.
2. Աղցան անել— մանրացնել, ջարդել.
3. Բոք— վատ լուր.
4. Ադաթ— որենք դարձած հին սովորություն.
5. Ցաֆատ— ձեռքի փոքր կացին.
6. Որդու կապել— զորքի պես միաբանվել, բանակ կազմել.
7. Հրովարտակ— թագավորի գրավոր հրաման.
8. Դաշն— համաձայնություն.
9. Վոսոխ— թշնամի.
10. Հրակեզ— կրակով վառված.
11. Նենգ— խորամանկ, չարամիտ.
12. Վոտքել— վոտքի տակ տալ.
13. Անցան (դաշտ)— չցանված:

21. ՎԱՐԻ ՆԱԽՈՐՅԱԿԻՆ

Կոլտնտեսության նախագահը, լապտերը ձեռին, շրջում եր դոմից դոմ և հսկում, վոր լծկաններին լավ կշտացնեն՝ առավոտյան հանդիսավոր վար սկսելու:

Լևոնն այնքան եր տարված իր աշխատանքով ու մտքերով, այնքան եր ջերմացել իր վոգևորությամբ, վոր ցուրտը բոլորովին չեր զգում: Մութ փողոցով անցնելիս նրա վոտքի տակ սառույցը ջարդվեց: Նա կանգ առավ նման մի մարդու, վորը թիկունքից դաշույնի հարված է ստանում: Այո, գետինը կրկին սառել եր, իսկ յերկինքը ծածկվել պղտոր կաթնագույն

ամպերով: Կարո՞ղ էր կրկին ձյուն գալ և վաղն էլ խափանել գարնանացանը:

Նա տագնապով նայեց յերկնքին ու ձեռքը պարզեց դատարկ տարածության մեջ: Նրան թվաց թե ձյան մի սառը փաթիլ ընկավ ձեռքին:

Նա շարունակում էր իր ձեռքը պարզած պահել օդում՝ հավաստիանալու համար՝ իրո՞ք ձյուն է գալիս, թե այդ միայն նրա յերևակայությունն էր: Յեվ նա չէր կարողանում վորոշել: Մեկ նրան թվում էր, թե նորից փաթիլ ընկավ ձեռքին, մեկ թվում էր, թե այդ ձյունի փաթիլ չէր, այլ քամին միայն կծեց ու անցավ:

Լապտերը մոտեցնում էր ձեռքին, ստուգում էր ու տեսնում, վոր ձեռքը չոր է: Բայց էլի կասկածը չէր փարատվում: Մի բան կորցրած մարդու նման նա հանկարծ հետ դարձավ ու շտապեց դեպի իններորդ բրիգադի դոմը: Տրակտորների գարաժի մոտով անցնելիս նրա դեմքին փչեց քամու մի տաք հոսանք: Նա կանգ առավ, նայեց յերկնքին ու խոր շունչ քաշեց: Ամպերը ճեղքվել էին իրարից և բաց արել կապույտի մի ընդարձակ շերտ. Պարզվել էր Սպիտակի գագաթը: Հեռվից լսվում էին ուրախ բացականչություններ: «Յես քու հոգուն մատաղ, քամի,— գրնգում էր Ասատուրի ձայնը գիշերային խավարի մեջ.— քշիր է, աքսորիր էդ կուլակ ամպերին»: Ամպերն իրոք, հսկայական քուլաներով փախչում էին դեպի հյուսիս: Տաք հարավային քամին աներևույթ հովվի նման ընկել էր նրանց հետևից ու հալածում էր: Իսկ ամպերը նման էին ուղտերի, գոմեշների, այծերի, արջերի, յեղջերուների և բազմապիսի չտեսնված այլանդակ կենդանիների:

— Կեցցե՛ հարավային քամին,— բացականչեց Ասատուրը, տնկվելով նախագահի կողքին:

— Քեֆդ վո՞նց է, Ասատուր,— ձեռքը նրա ուսին խփեց Լևոնը:

— Քեֆ էր մնացե՞լ, ընկեր նախագահ, թուքներս ցամաքեցրեց էդ անիծված սառնամանիքը:

Ամպերի նախիրը անհետացավ սարերի հետևը և վերևում բացվեց աստղալից գարնանային գիշերը: Կոլտնտեսականները զանազան բրիգադներից դուրս թափվեցին և սկսեցին քնածներին ձայն տալ ու պատրաստվել: Գիշերը լցվեց վոգևորության զվարթ աղմուկներով: Լևոնի հոգին նորից պայծառացավ և նա սկսեց կատակներ անել իր շուրջը համախմբված կոլտնտեսականների հետ: Գյուղում մթան մեջ սկսվեց մրջնային աշխուժություն, հարյուրավոր լապտերները լուսատտիկների պես սկսեցին խավարում շարժվել այս ու այն ուղղությամբ: Մի տեղ խոտ էին բարձում, մի ուրիշ տեղ սերմացուն էին դուրս բերում պահեստից: Ովքեր այդ բոլորը նախապես էին կատարել, ծիծաղում էին ուշացածների վրա և ուռենու ճյուղերով ու դրոշակներով զարդարում սայլերը:

Արևելքը շառագունեց:

Լույսը բացվում էր:

ԲԱՌԵՐԻ ԲԱՑԱՏՐՈՒԹՅՈՒՆ

1. Խափանել— արգելել, խանգարել.
2. Հավաստիանալ— համոզվել, ճիշտ իմանալ.
3. Շառագունել— կարմրել:

---

22. ՅԵՂՆԻԿՆԵՐՆ ԱՆՏԱՌՈՒՄ

Յեղնիկները մրսում էին: Յերկուսն էին. սեղմվել էին իրար մի ահագին յեղևնու տակ:

Ցուրտ ու մութ գիշեր էր, ու ձյունը գալիս էր անդադար, գալիս ու իր թավ սավանը փռում խիտ անտառի ծառերին, գետնին ու յեղնիկների վրա:

Յեղնիկները սեղմվում էին իրար, պառկել էին ու դունչ դնչի դրել:

Ի՜նչ սև գիշեր էր. ի՜նչ անախորժ ձայներ էր հանում սանձարձակ քամին, ծառերի մերկ գագաթները չփվում էին իրար և սվսվում. յեղնիկների սիրտը մի անորոշ յերկյուղ էր մտել:

Լսվեց բուի ձայնը. յեղնիկները սրեցին ականջները. բուի ձայնը կրկնվեց և տարածվեց սառն ոդի մեջ:

Ի՜նչ վատ գիշեր էր... Քամին փչում էր ու ձյունը լցնում յեղնիկների ականջը և վոռնում:

Հեռվից քամու հետ հանկարծ լսվեց մի ուրիշ վոռնոց.— Ո՜ւ, ո՜ւ, ո՜ւ...

Յեղնիկների շունչը կտրվեց, նրանք վախից քարացան:

— Ո՜ւ, ո՜ւ,— լսվեց հակառակ կողմի սարերից՝ իբրև պատասխան առաջին վոռնոցին:

Ձյունի ծանրությունից կոտրվեց մի չոր ճյուղ ու ճռճռալով ընկավ գետին: Յեղնիկները ցնցվեցին սարսափահար ու վոտքի թռան:

— Ո՜ւ, ո՜ւ,— կրկնում էր զարհուրելի վոռնոցը միշտ ավելի ու ավելի մոտիկ:

Յերկյուղ իջավ յեղնիկների վրա. նայեցին դես ու դեն և հանկարծ յերկուսը միասին միանգամից առաջ նետվեցին ու սկսեցին փախչել: Թռչում էին նետի պես, ծառերի բների արանքով, ընկած կոճղերի վրայով, փախչում էին դեպի ցած, դեպի ձորը...

Իսկ վերևը, ծառերի մեջ, փայլեցին շարժուն կայծեր, առաջ մեկը, յերկուսը, բայց շուտով շատացան ու մոտեցան:

Յեվ այնտեղ, ահագին յեղևնու տակ, ուր քիչ առաջ պառկել էին յեղնիկները, կանգ առավ քաղցած գայլերի խումբը:

Նրանք անհանգիստ փնտռել սկսեցին. առել էին յեղնիկների հոտը...

Մեկն այս ու այն կողմ վազեց, իսկ մյուսները վրա ընկան, սկսեցին հետևի և առջևի վոտներով փորել ձյունն ու հետ ածել: Վոչինչ չկար: Կանգ առան բոլորը միասին և ձայն ձայնի տվին ո՜ւ, ո՜ւ...

Նրանցից մեկը լռեց ավելի շուտ, վեր բարձրացրեց իր սուր քիթը, սկսեց սառն ոդը ներս ծծել, կարծես իր քթին հարցնելիս լիներ, թե ո՞ւր են գնացել յեղնիկները: Բայց վոչինչ չհասկանալով, քիթը նորից կոխեց ձյունի մեջ, քիչ էլ փորփրեց ու գտավ յեղնիկների բռնած ճամփան:

Ընկերները հետևեցին նրան ու հոտոտելով գնացին յեղնիկների հետքով, մինչև նորից կանգ առան:

Կատաղի քամին ավլել էր ձյունը, տարել, դիզել էր ով գիտե՝ ուր. սրբել էր և յեղնիկների հետքն ու հոտը. փչում էր ու փչում ու վոռնում մերկ ծառերի տակ...

Վոռնում էին գայլերն իրար կողքի պլպլղած, դնչները վեր ցցած, քաղցած ու խարված:

Յեվ հեռվից, բարձր սարերի վրայից, գալիս էր նրանց պատասխանը.

— Ո՜ւ, ո՜ւ, ո՜ւ...

Սարսափելի գիշեր էր...

ԲԱՌԵՐԻ ԲԱՑԱՏՐՈՒԹՅՈՒՆ

1. Թավ— խիտ.
2. Անախորժ— անդուրեկան.
3. Նետվել— նետի պես արագ անցնել:

---

1. Նկարագրեցեք գրքի բառերով ձմռան գիշերը.
2. Նկարագրեցեք գրքի բառերով յեղնիկների վախը:

---

23. Ա. Ս. Պ Ո Ւ Շ Կ Ի Ն
(1799—1837)

Ալեքսանդր Սերգեյեվիչ Պուշկինը— անցյալ դարի ռուս հանճարեղ բանաստեղծն ե: Նրա գրվածքներն որինակ եյին ծառայում այն ժամանակվա ամենալավ գրողների համար: Մեր ժամանակակից գրողներն ել սովորում են Պուշկինից:

Իր ժամանակաշրջանում նա ամենակրթված ու առաջավոր մարդկանց շարքին եր պատկանում:

Պուշկինն իր մի շարք գրվածքներում դուրս յեկավ ցարական իշխանության դեմ:

Այն համարձակ հայացքների համար, վոր արտահայտում եր նա իր վոտանավորներում, ցարը Պուշկինին աքսորեց մայրաքաղաքից: Պուշկինը մի քանի տարի ապրեց աքսորում:

Պուշկինը հետաքրքրվում եր հեքիաթներով, լսում եր իր դայակից և ուրիշներից, և գեղարվեստորեն մշակում եր այդ հեքիաթները: Նա այդպիսի մի շարք հեքիաթներ ունի, որինակ, «Վոսկե ձկնիկը», Տերտերն ու իր Բալդի ծառան», «Քնած դշխուհին» և այլն:

Պուշկինն ապրեց ընդամենը 38 տարի: 1837 թվին մենամարտի ժամանակ նրան սպանեց մի սպա: Սա կազմակերպված սպանություն եր ցարի և նրա մարդկանց կողմից, վորոնց ատում եր մեծ բանաստեղծը:

1937 թվի փետրվարի տասին ԽՍՀՄ-ը հանդիսավոր կերպով տոնեց Պուշկինի մահվան հարյուրամյակը: Պուշկինի գրվածքները թարգմանված են ԽՍՀՄ-ի ժողովուրդների և ուրիշ շատ ժողովուրդների լեզուներով: Նրա գրվածքների մեծ մասը թարգմանված ե հայերեն:

---

24. ՁՄԵՌՎԱ ԻՐԻԿՈՒՆԸ

Հողմը մեգով յերկինքն առնում
Գալարում ե բուքը ճյան,
Մին՝ մանկան պես լաց ե լինում,
Մին՝ վոռնում ե զերթ գազան·
Մին՝ վայրենի սուլում սլեսպես,
Ադմկում ե տանիքում,
Մին՝ ուշացած ճամփորդ, ասես՝
Լուսամուտն ե նա թակում:

Մեր խրճիթը աղքատ ու հին,
Յե՛վ մթին ե, և՛ տխուր·
— Ի՞նչ ես նստել պատի տակին,
Իմ պառավս, այդպես լուռ:
Հոգնե՞լ ես դու փոթորիկի
Վոռնոցներից խելագար,
Թե՞ նիրհում ես քո իլիկի
Բզզոցի տակ միալար:
Հողմը մեգով յերկինքն առնում
Գալարում ե բուքը ճյան,
Մին՝ մանկան պես լաց ե լինում,
Մին՝ վոռնում ե զերթ գազան:

ԲԱՌԵՐԻ ԲԱՑԱՏՐՈՒԹՅՈՒՆ

1. Ձերբ— *ինչպես.*
2. Գալարել— *պատել:*
3. Մեզ— *մշուշ, մառախուղ:*

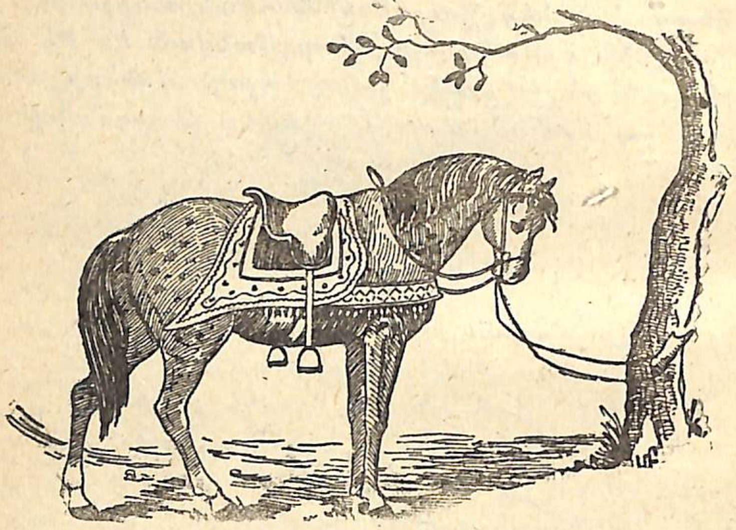

25. Ն Ժ Ո Ւ Յ Գ Ը

Ինչո՞ւ այդպես գլխակոր,
Խրխնջում ես, աշխույժ ձի.
Ել չես կրծում սանձը քո,
Ել չես շարժում բաշդ ձիգ:
Թե՞ սիրուն չէ սարքը քո՝
Կամ վարսա՞կ եմ խնայում:
Սանձափոկդ մետաքսե,
Թե՞ սիրուն չէ սարքը քո՝
Կամ պայտերդ արծաթե,
Ասպանդակդ վոսկեզօծ:
Պատասխանեց ձին տրտում.
— Նրա համար եմ տխրում,

Վոր լսում եմ յես հեռվում.
Ուժեղ դոփյուն, փողի կանչ,
Նետի յերգեր և շառաչ.
Խրխնջում եմ անդադար,
Վոր այս դաշտում ել յերկար
Ցես չեմ շրջի խնամված,
Փայլուն սարքով զարդարված:
Վոր թշնամին գազազած
Կտիրանա իմ սարքին,
Ցեվ պայտերս արծաթած
Իմ վոտքերից կպոկի:

ԲԱՌԵՐԻ ԲԱՑԱՏՐՈՒԹՅՈՒՆ

1. Բաշ— *վզի վրայի յերկար մազերը.*
2. Վարսակ— *հացահատիկի մի տեսակը, խրբուկ.*
3. Ասպանդակ— *վոտքը դնելու տեղը— թամբից կախած:*

---

26. ՏԵՐՏԵՐՆ ՈՒ ԻՐ ԲԱԼԴԻ ԾԱՌԱՆ

1

Մի ժլատ տերտեր—
Հարուստ, անատեր—
Վաղ գնաց շուկա,
Վոր գործը հոգա,
Ցետ դառնա տուն գա:
Այդ տեր ժլատին
Պատահեց Բալդին,
Ասավ. «Որհնի՛ր, տեր,
Ի՞նչ կուզես, տերտե՛ր».

— Կուզեմ մի ծառա,
Շատ բան իմանա,
Ապրի չոր հացով։
Լինի խոհարար,
Ձիապահ, դուրգար.
Շատ եժան վարձով։
— «Ա՛ տեր, ինձ վարձիր,
Կուզես քար բարձիր.
Մի կլոր տարի
Ինձ տանդ պահի.
Ինչ կուզես կըտաս,
Հենց թեկուզ սըպաս։
Ու տարվա վերջին

Քո տանը միջին
Թող միջամատով
Յերեք հատ կըտտոց
Տամ քո ճակատով,
Ահա իմ վարձը—
Վերջացա՞վ հարցը»։
Տերտերը խորհեց,
Ճակատը քորեց.
Կըտտոցները իրա մեջ
Բան չհաշվեց, ասավ՝ հե՛չ.
Կըտտոց էլ կա, կըտտոց էլ
Յեվ մոռացվեն գուցե էլ։
Համաձայնեց պայմանին
Յեվ տուն բերեց ծառային։

2

Ինչպես ցույց տվեց փորձը,
Բալդին գիտեր իր գործը.
Արի յեր մարդը,
Վարում եր արտը,
Պահում եր նա ձին,
Հասնում եր հնձին,
Նա քիչ եր քնում,
Շուտ եր վեր կենում։
Շուկա յեր գնում,
Տան պաշար առնում.
Տանը ջուր կրում,
Ոջախը վառում,
Վրան ձու խաշում,
Խաշում ու կպճում,
Յերբեք չեր վիճում։
Հիացել եր իրեցկինը.
Վրան ցավում եր աղջիկը.

«Հայրիկ» կանչում տան փոքրիկը,
Որ նստում էր Բալդու գիրկը:
Տերտե՛րը միայն
Չէր սիրում նրան.
Երբ հիշում էր Բալդու մատը,
Ծըքճըքում էր իր ճակատը։

3

Տարին անցնում է որեոր,
Իսկ տերտերը, մտամոլոր,
Ո՛չ ուտում է, ո՛չ էլ խմում,
Տարվա վերջին է սպասում։
Ահա մի որ
Խեղճ ու մոլոր
Այս քահանան
Իրեցկնկան
Խոստովանեց
Ամեն մի բան.
Իրեցկինը,— «յես թույլ չեմ տա,
Ա՛ տեր, Բալդին ճակատիդ տա.
Յեկ գի՛ր նրան այնպես գործի,
Որ նա իրա ուժը փորձի,
Այդ գործն անել չկարենա
Ու ամոթով դատարկ գնա»:
Ուրախացավ էն տերտերը.
Իսկույն և եթ— հենց նույն որը
Ասավ. «Բալդի, սատանեքը
Դեռ չեն տվել տնորհնեքը,
Գնա—ուզիր ապառիկս,
Յերեք տարվա առնելիքս»:

4

Բալդին մի հեզ
Ծառայի պես

Կեսը կամա,
Կեսն ակամա,
Յելավ գնաց ծովի քովը
Թոկն վոլորեց, կախեց ծովը.
Խիստ փոթորիկ ծովում հանեց,
Ափը ափին տվեց խառնեց.
Մի քիչ հետո հանկարծ-ահա՛,
Ծովից յելավ մի սատանա.
— Ի՞նչ ես ուզում, Բալդի, մեզնից,
Թոկդ քաշիր, հանի՛ր ծովից.
— Չէ, ձեր ծովը յես կը խառնեմ
Ու բոլորիդ դուրս կհանեմ,
Ձեր վրայի ապառիկը,

Իմ տերտերի առնելիքը
Արդեն յեղավ յերեք տարի,
Ի՞նչու համար դուք չեք բերի:
— Հերի՛ք, խառնես ծովը, Բալդի,
Ձեռքիդ թոկը խնդրեմ վա՛յր դի.
Տուտով կտանք մենք քո հարկը,
Իսկույն կգա իմ թոռնիկը:
Գնաց պապը. յեկավ թոռը,
Յեկավ, տվավ գլխին զոռը.
Մլավելով ինչպես կատուն,
— Բարև քեզի, ասավ Բալդուն.
Այս ի՞նչ կարգ ե,
Այս ի՞չ վարք ե,
Այս ի՞նչ հարկ ե,
Քո ուզածը
Այս ի՞նչ լուր ե,
Մեզ չարերիս
Ի՛նչ տխուր ե,
Հեչ լսած կա՞ գոնե մեկը—
Հարկ վճարեն սատանեքը.
Ե՛, ի՞նչ անենք, կուզես՝ կտանք—
Բայց մի պայման չմոռանանք.
Մինչև ժողվի պապս հարկը,
Բերի լցնի կաշե պարկը,
Արի վազենք մենք միասին
Ծովի չուրջը. ճամբի կիսին
Ով վոր հոգնի ու յետ ընկնի,
Թող նա վոսկու պարկը տանի:
Մի հռհռաց եղտեղ Բալդին
Ծաղրի տալով չարի ճուտին.
«Դու ո՞վ ես վոր, ա՛յ անհեթեթ,
Բալդին վազի քեզ պեսի հետ.
Քիչ սպասի թող լըղպորը,
Գնամ բերեմ իմ յեղբորը»:

Բալդին անոտ գնաց արագ,
Բռնեց յերկու հատ նապաստակ
Յեվ գցելով նրանց պարկը,
Դարձավ յեկավ ծովի ափը.
Հանեց մեկին պարկի միջից
Ու բռնելով զույգ ականջից,
Ասավ չարին. «Վախկոտ ճուտի՛կ,
Խոսքիդ տե՞րն ես, արի մոտիկ.
Առաջ վազիր յեղբորս հետ.
Ի՞նչ ես նայում վրան խեթ-խեթ.
Դե՛հ, մե՛կ, յերկուս, յերեք՝ վազե՛,
Դուք իրար շատ լավ կսազեք»,
Ու վազեցին. Նապաստակը
Փախավ անտառ, մտավ ծակը.
Իսկ սատանեն՝ տնկած դունչը՝
Շրջան տալով ծովի չուրջը
Քրտնաթաթախ և վազեվազ,
Ծունչը կտրած և հազիվ հազ,
Քարին տալով իր մի վոտը՝
Իրան գցեց Բալդու մոտը.
Յեվ ինչ տեսավ են լըղպորը—
Բալդին շոյում ե յեղբորը.
«Ապրի՛, ապրի՛ իմ մոր բալեն,
Խիստ հոգնել ե շատ վազելեն»:
Սատանեն էլ՝ փոքրիկ ճուտը,
Փորին տալով յերկար տուտը,
Ասավ.— Գնամ բերեմ հարկը,
Վոր լցրել ե պապս պարկը:
Գնաց թոռը պատմեց պապին,
Թե հաղթվեց ծովի ափին:

5

Բալդին նորից
Թոկն վոլորեց,

Հայոց լեզու, 4 դաս.—4

Կախեց ծովից.
Խիստ փոթորկից
Ձայներ յեկան
Ծովի տակից:
Մի այլ հնարք գտավ պապը
Յեվ ուղարկեց թոռին ափը:
Թոռը յեկավ, ասավ Բալդուն.
— Հերի՛ք խառնես մեր ծովը դու:
Այս ի՞նչ կարգ է,
Այս ի՞նչ վարք է,
Քո ուղածը
Այս ի՞նչ հարկ է.
Այս ի՞նչ լուր է,
Ի՞նչ տխո՛ւր է,
Իմացած կա՞ գոնե մեկը—
Հարկ վճարեն սատանեքը.
Ե՛, վոր կուզես՝ մենք էլ կտանք,
Բայց մի պայման չմոռանանք.
Մեզնից հեռու—դեռնի վրա,
Վո՛րտեղ կուզես, նշան արա.
Ձեռքիս փայտը ո՛վ մեզանից
Դեն չպրտի են նշանից,
Թող նա տանի վոսկու պարկը—
Յերեք տարվա ժողված հարկը:
Հը՛, լավեցար,
Տե՛ս, վախեցար—
Թեդ ջարդի,
Վախկոտ Բալդի:—
«Հա՛, վախեցա, թես ջարդի:
Հլա լեզվին ես լակոտի,
Հյա մտիկ պուճուր չանը:
Ա՛յ, ե՛ն ամպն է իմ նշանը:
Փայտդ ենտեղ յես կնետեմ—
Այնուհետև յես ձեզ դիտեմ»...

Սատանեն եր՝ փոքրիկ ճուտը.
Փորին տալով յերկար տուտը,
Լեղապատառ ընկավ ծովը,
Ծունչը առավ պապի քովը
Յեվ յեղածը ծովի ափին
Նա կցկտուր պատմեց պապին:

6

Բալդին նորից
Թոկն վոլորեց,
Կախեց ծովից.
Խիստ փոթորկից
Ձայներ յեկան
Խոր հատակից:
Դարձյալ յեկավ են լղպորը.
— Ա՛յ անիծվի ես մեր որը,
Բալդի, ունեմ յես մի նոր բան...
«Սուս, կաթնակեր, անպետք, անբան,
Հերթը իմն է, ասավ Բալդին
Են աներես չարի ճուտին.
Տեսնում ես դու՝ են մատակ ձին
Արածում է ջոկ, առանձին.
Յեթե նրան բարձրացնես,
Ձեռքերովդ կես վերստ տանես,
Ձեզ կբաշխեմ եդ ձեր հարկը,
Դատարկ կերթամ մեր աշխարհքը»:
Սատանեն եր՝ եդ խոսքի հետ
Հասավ ձիուն, իսկույն և եթ
Առավ նրան իր ձեռներին
Զոռը տալով ջուխտ ծնկներին.
Բայց յերկու քայլ դեռ չփոխած,
Փովեց գետին, սատիկ դողաց.
«Ա՛յ անպիտան չար սատանա.

Վրադ հոգուդ ո՞վ կըկարդա,
Վե՛ր կաց, վե՛ր կաց, չարի ճուտիկ
Աչքերդ բաց ու ինձ մտիկ,
Դու չտարար ձին ձեռներով,
Ես կը տանեմ իմ ոտներով»,—
Ասավ Բալդին ու ձին հեծավ,
Ոտների մեջ նրան առավ,
Մի վերստ տեղը իսկույն անցավ,
Փոշին յելավ, դուման դառավ.
Այստեղ դարձյալ չարի ճուտը՝
Չիմանալով Բալդու սուտը
Լեղապատառ ընկավ ծովը,
Ծունչը առավ պապի քովը,
Իր տեսածը ծովի ափին
Նա կցկտուր պատմեց պապին։

7

Բալդին նորից
Թոկն վոլորեց
Կախեց ծովից,
Խիստ փոթորկից
Ձայներ յեկան
Խոր հատակից:
Հնարք չկար. սատանեքը
Հավաքեցին իրենց հարկը,
Շալկած բերին Բալդու մոտը
Մեղա գալով՝ ընկան վոտը.
— Ա՛ռ ուզածդ, գնա՛, ասին,
Միայն հանգիստ տուր մեր դասին։

8

Բալդին յեկավ տնքտնքալով,
Վոսկին մեջքին գլնգլնգալով:
Վա՜յ իմ որին՝ տերտերն ասավ,
Թռավ տեղից, տեղ չգտավ,
Կնկա փեշի տակը մտավ.
Բալդին նրան փեշի տակից
Քաշեց հանեց՝ բռնած միրքից:
Ասավ. «Բերի յես քո գանձը:
Տարվա վերջն է, տո՛ւր իմ վարձը»:
Ցեվ տեր ժլատը
Բռնեց ճակատը
Բալդին մի հետ կըտտացրեց,
Նրան ոճորքը թռցրեց.
Մի անգամ էլ կտտացրեց,
Լեզուն բերնում լռեցրեց.
Վերջն էլ վոր չկտտացրե՛ց,
Խեղճ տերտերին խելքից գըկեց:
«Ժլատ ծերո՛ւկ, ես քեզ մի դաս,
Եժանության էլ ման չըգա՛ս»:

ԲԱՌԵՐԻ ԲԱՑԱՏՐՈՒԹՅՈՒՆ

1. Արի— *քաջ.*
2. Իրիցկին— *տերտերի կին.*
3. Տնօրհնեք— *տուն օրհնելու վարձը— տերտերին.*
4. Ապառիկ— *ստանալիք (նիսիա).*
5. Անհեթեթ— *անճոռնի-անմիտ.*
6. Տուտ— *պոչ (ծայր).*
7. Հոգոց կարդալ— *մեռելի վրա աղոթք կարդալ.*
8. Դաս— *տեղ (այստեղ).*
9. Քովը— *մոտը.*
10. Լղպոր— *նիհար, վտիտ.*
11. Կցկտուր— *ընդհատվող (կիսատ-պռատ):*

---

27. ՀԱՆՐԱԿԱՑԱՐԱՆՈՒՄ

Յերեկոյան թեյից հետո բանվորները խումբ-խումբ վերադառնում եյին հանրակացարան, առանց շտապելու, դանդաղ քայլերով: Ելեկտրական ուժեղ լամպերը աչք ծակող լույսով պսպղում եյին, հրապուրելով բնակիչներին:

Յեկողների մեծ մասը նստում եր մեծ սեղանի մոտ, հանում լրագիր կամ գիրք, կարդում: Վոմանք պառկում եյին թախտերի վրա, վոմանք ել այս ու այն կողմը խմբվում ու զրուցում: Վորմնադիր բանվոր Մեսրոպը յերեսնիվայր պառկել եր թախտին ու կարդում եր մի բրոշյուր: Նա լիկկայանի աշակերտ եր ու կարդում եր դժվարությամբ, դանդաղ:

— Սո-ցիա-լիս-տական ուղ-ուղ-ուղ-...— արա, ես ի՞նչ ա գրած, մի տես, ուղ ա, ուղեղով ա,— դիմում ե նա իր մոտ նստած Պողոսին, վորը լրագիր եր կարդում:

Պողոսը յերեսը դարձնում ե Մեսրոպի կողմն ու նայում գրքին, նրա ցույց տված տեղը:

— Սա ուղեղով ա՞. բա աչքեր չունե՞ս... ուղիներով...

— Ի՞նչ ա նշանակում ուղիներով:

— Նշանակում ե ճամփաներով:

— Բա ինչի՞ չեն եդպես գրում:

— Գնա գրողին հարցրու,— պատասխանում ե Պողոսն ու ընկղմվում իր լրագրի ընթերցանության մեջ:

Մեսրոպը չի բավարարվում այդ պատասխանով ու շարունակում ե մաքառել իր ընթերցանության մեջ:

Քարտաշ Բարսեղը խորհրդածելով ծամում ե հետը բերած հացի կտորը, չթողնելով վոչ մի փշրանք, տապա հանում ե իր հին ձևի փայլուն տուփը, կոշտ մատներով փաթաթում ե հաստ պապիրոսն ու ագահությամբ ծխում, կարծես անհետ կորցնելով ծուխն իր թոքերի մեջ:

Մոտենում ե բրիգադավար Վոսկանը.

— Բարսե՛ղ, բա յե՞րբ ենք մենք ել պարզերես դուրս գալիս:

— Ի՞նչ ա, պակա՞ս են թվերը:

— Չե՛, ավելանում են, համա լավ չեն ավելանում: Բա յե՞րբ ես հարվածային դառնում:

— Դե քարտաշը միշտ ել հարվածային ա. միշտ մուրճով հարված ե տալիս...

— Դե հանաքը թող. օրինակ տուր...

— Աչքիս վրա: Դու վոր գրելով ես հաշվում, յես ել աչքով եմ հաշվում. մի շաբաթից հետո մեր անունը վեր կլինի, իմացա՞ր:

— Լավ: ուրեմն խո՞սք ես տալիս:

— Ի՞նչ խոսք՝ դու գործին մտիկ արա...

Վոսկանը ժպտալով գլուխը շարժում ե ու գնում մյուսների մոտ:

Բարսեղը ծխելը վերջացնում ե, փչելով մաքրում ե ծխամորճը, դնում ե ծոցի գրպանը: Հետո, աչքերը կկոցելով նայում ե ելեկտրական լամպին, կարծես ճգնելով ինչ վոր մտաբերել: Նա ուզում եր մտաբերել ինչ վոր բան, վոր այսոր կարդացել եր լրագրում, ու պիտի հարցներ, բայց նրա աչքերը կամաց-կամաց սկսում են թմրել: Նա հանում ե շորերը, խնամքով ծալած դարսում տաբուրետի վրա ու պառկում ե անկողնում: Դուրեկան հանգստությունը փոքր ինչ հետ ե մղում քունը, նա մտաբերում ե որվա դեպքերը. այսոր նրա մոտ յեկավ իր նախկին գործատեր Կոստանովը, վորը պատերազմից առաջ իր կապալառուն եր և վերջին անգամ կտրել եր իր աշխատավարձի կեսը: Հիմի յեկել, խնդրում եր, վոր Բարսեղը վկայի, թե ինքն առաջ վոչ թե կապալառու յե յեղել, այլ արտելի վարիչ, իբր թե ինքն ել հետներն աշխատելիս ե յեղել:

Դե, ասում ե, միասին աղ ու հաց ենք կերել, ինձ ոգնիր... Հա՛, հա՛, գելին նորից կենդանացնե՞մ, վոր դա մեզ նորից ուտի: Չե՛, պարոն աղա Գրիգոր, դու մի գնա, մի քիչ ել ման յեկ ես աշխարհում, ու մտածիր քո են ժամանակվա արարքների մասին, հետո կխոսենք. դեռ մի քիչ ել բարակի, վոր ես բաները հասկանաս: Մի քիչ դժվար մարսելու յե քեզ համար, թե չե, վոր մի անգամ ել յեկար, եդ քու թղթի վրա կգրեմ. «խնդրեմ ծանոթանաք, սա առաջ գել եր, հիմի ել գել ե. մինչև ատամները չթափվեն, մոտ չթողնեք գործերին»:

Մեսրոպը վեր ե կենում աթոռից, նորից լույսն ընկնում ե Բարսեղի աչքերին ու նրանք փակվում են: Նա քնում ե խո՜ր քնով, վոչ մի անհանգստություն չզգալով դեռևս տիրող աղմուկից:

ԲԱՌԵՐԻ ԲԱՑԱՏՐՈՒԹՅՈՒՆ

1. Վորմնադիր— պատ շարող.
2. Բրոշյուր— փոքրիկ գիրք.

3. Ընկղմվել— թաղվել.
4. Մաքառել— կռվել.
5. Վեր կլինի— հայտնի կդառնա:

ՀԱՐՑԵՐ

1. Ովքե՞ր եյին ապրում այստեղ նկարագրված հանրակացարանում:
2. Ինչո՞վ եյին զբաղվում բանվորները հանրակացարանում:
3. Ցարի ժամանակ ինչպե՞ս եյին շահագործել բանվոր Բարսեղին:
4. Ճի՞շտ եր մտածում բանվոր Բարսեղը կապալառու Կոստանովի մասին.

---

28. ԽՈՐՀՐԴԱՅԻՆ ՀԱՅԱՍՏԱՆ

Կյանք ենք տվել մենք նրան
Արյունով ու քրտինքով.
Յեվ բաց դաշտերի վրա,
Յեվ յերկաթե սալի քով.
Համառ կռիվ ենք մղել
Տարերքի դեմ ահավոր,
Յեվ միշտ հաղթող ենք յեղել
Մեծ յեռանդով ու յերգով:

Տուֆ քարերից շինել ենք
Շենքեր՝ մարմինը նրա:
Յերակների պես արյան
Մենք ջրանցքներ ենք շինել.
Հետո սիրտը հրաբորբ՝
Ելեկտրական մեծ կայան,
Վոր բաբախում ե հիմա
Ամեն սրտում, ամեն տան:

Գործարանները Հոկա,
Առողջ թոքերի նման
Դարձրել են ամեն օր
Շնչառությունը նրա.
Յեվ նա դարձել ե հզոր.
Յեվ նա դարձել ե խրոխտ,
Յեվ աճել ե մեզ հետ նա
Արևի տակ հրաբորբ:

Ամեն գարուն ու մայիս
Մեր ցորենի դաշտերից,
Թարմ կանաչից ու վարդից
Հագուստներ ենք հագցրել
Յեվ փայփայել ենք նրան
Վոսկի հույսերի նման,
Յեվ անունը դրել ենք
Խորհրդային Հայաստան:

Մեր զրկանքով ու կյանքով,
Արյունով ես աճել դու,
Մեր պայքարով ու կամքով,
Հույսերով ես աճել դու:
Խորհրդային Հայաստան,
Խորհրդային Հայաստան,
Այս վառ արևը վկա՝
Մեր հևքով ես աճել դու.—

Վոր լինի մեծ այգաբաց,
Կառուցում ու հաղթանակ,
Վոր սերունդների դիմաց
Մենք ամոթով չմնանք:
Վոր ամեն մի տաշած քար
Ժպտա նրանց, յերբ վոր գան,
Վոր դու լինես միշտ պայծառ,
Խորհրդային Հայաստան...

ԲԱՌԵՐԻ ԲԱՑԱՏՐՈՒԹՅՈՒՆ

1. Հրաբորբ— կրակով վառվող.
2. Ներվ— նյարդ.
3. Խրոխտ— մեծ, գեղեցիկ ու հպարտ
4. Այգաբաց— արևածագ.
5. Տարերք— բնության ահեղ ուժեր, յերևույթներ:

---

29. ՅԵՐԿՈՒ ԱՍՏՎԱԾԱՄԱՅՐ

Հոկա քաղաքի ծայրամասում, գետից բարձր սպիտակին եր տալիս մի մեծ գեղեցիկ տուն: Ներքևը՝ գետի ափին, ծխում եր գործարանը: Սպիտակ տան յերրորդ հարկում, արևով վողողված ահագին սենյակներում, իր ընտանիքի հետ ապրում եր գործարանատերը: Կիսամութ ներքնահարկում ապրում եր նույն գործարանի ջուլհակն իր ջուլհակուհի կնոջ հետ:

Գործարանատիրոջ կինը մի աղջիկ ունեցավ: Ջուլհակուհուն նույնպես մի փոքրիկ ծնվեց:

Հոյակապ ննջարանում կախված եր աստվածամոր պատկերը, վոսկե զարդերով: Տիրուհին հավատում եր աստծուն: Բայց գիտեր, վոր աստվածամայրը լավ նկարած ե տախտակի վրա, սակայն նրանից վոչ մի ոգուտ չի գալ, յեթե մարդ փող չունի: Ջուլհակուհու նկուղի վոստայններով լի անկյունում ել կախված եր սևացած դեմքով ու աչքերով մի տախտակ: Ջուլհակուհին ջերմ հավատով աղոթում եր, կարծելով, վոր պատից իրեն ե նայում ինքը՝ կենդանի աստվածամայրը:

Գործարանատիրոջ կինն իր յերեխայի համար ուներ դայակներ, տատիկներ, աղախիններ և մի յերի-

տասարդ ծծմայր, վոր աղքատության պատճառով իր յերեխային թողել եր գյուղում մեռնելու՝ և հաց լցրած թթու ծծակի հույսով: Ջուլհակուհու յերեխան ամբողջ օրը ճաքում եր սոված, գոռում՝ թաց ու գարշահոտ բարուրների մեջ: Վոչ վոք չկա, վոր խնամի— հայրն ու մայրը ամբողջ օրը գործարանի դազգյահի մոտ են, և մի րոպե անգամ իր փոքրիկ յերեխայի կարոտը չի մարում մոր սրտում:

Գործարանատիրոջ կնոջ յերեխան փթթում եր ինչպես ծաղիկ: Ու վոսկե շրջանակի միջից, տախտակի վրա նկարած աչքերը նայում եյին նրան: Ջուլհակուհու աղջիկը— դեղնած, պառավի դեմքով, ծուռ վոտքերով եր, ինչպես մութ նկուղի դեղնած խոտ: Ու նայում եր նրան ճաքճքած տախտակից սևացած դեմքը:

Գործարանատիրոջ կնոջ յերեխան հիվանդացավ: Ամեն կողմից թռան, հասան ամենանշանավոր բժիշկները, պրոֆեսորները, նրանց շատ հազարներ վճարեցին և բժշկեցին աղջկանը: Նա ելի վարդագույն եր ու կենդանի և ծլվլում եր թռչնիկի նման: Ու նայում եր նրան վոսկե շրջանակով տախտակը:

Հիվանդացավ ջուլհակուհու աղջիկը, սկսեցին սառչել նրա թաթիկներն ու տոտիկները, սևացավ փոքրիկ դեմքը, չորացավ սևացած բերանը: Տանջված մայրը գլուխը խփում եր տախտակին, փետում եր մազերը, չոքում եր և սրտանց աղոթում, տանջանքով սեղմում եր կուրծքը վոսկրացած ձեռքերով և հուսահատությամբ նայում եր սևացած տախտակին, տանջանքով, արցունքով, հույսով և հուսահատությամբ լի աչքերով. «Սրբազան մայր, անարատ պաշտպան: Փրկի՛ր դու իմ աղջկան... Առողջացրու դու իմ աղջկան... Թող առողջանա իմ աղջիկը... Դու վոտքի կանգնեցրու նրան... Ինչո՞ւ յե այսպես տանջվում նա: Դու, սուրբ մայր...»:

Սուլո՛ւմ ե շչակը, ջուլհակուհին արցունքները կուլ տալով թողնում ե իր հիվանդ փոքրիկին, վազում ե աշխատելու գործարանատիրոջ ընտանիքի համար: Ջուլհակն ել ե գնում աշխատանքի, բայց վիշտն աչքերում:

Մեռավ փոքրիկն ու պառկած ե ինչպես դեղնած տերև:

Իսկ անկյունում կախված եր սև տախտակը: Տերտերն շտապով թաղեց, աշխատելով վորքան կարելի յե շուտ ազատվել, արագախոսությամբ ասելով.

— Անքննելի յեն տիրոջ ճանապարհները... Նրա համար այնտեղ լավ կլինի... Այն աշխարհում...

— Գոնե այս աշխարհում, գոնե մի ժամ, միայն մի ժամ ապրեր ինչպես պետք ե,— խեղդվելով ասաց մայրը:

Տերտերն աղաղակեց.

— Մի՛ բարկացնի աստծուն: Աստված ամենքին մի խաչ ե տալիս, և ամենքը պետք ե տանեն այդ խաչը: Թե չե կրակե հնոցներում կվառվես դու:

Աճեց ու փթթեց գործարանատիրոջ աղջիկը, իսկ ջուլհակուհու աղջիկը փտում եր գերեզմանում: Ու յերբեք չանցավ տանջված կնոջ վիշտը:

Առաջվա նման կախված եյին յերկու աստվածամայրերը: Մեկը վերևում — վոսկեզօծ շրջանակի մեջ, գեղեցիկ նկարած տախտակի վրա, մյուսը՝ ներքնահարկի կիսախավարում՝ ճաքճքած, սևացած տախտակի վրա:

ԲԱՌԵՐԻ ԲԱՑԱՏՐՈՒԹՅՈՒՆ.

1. Ջուլհակ— կտավ, չիթ գործող:
2. Հոյակապ— մեծ ու գեղեցիկ.
3. Ծծակ— ծծելու սրվակ.
4. Բարուր— յերեխային փաթաթելու շոր.

5. Փթթել— *ծաղկել.*
6. Անարատ— *բոլորովին մաքուր.*
7. Դայակ— *երեխա խնամող կին.*
8. Նկուղ— *գետնահարկ տուն.*
9. Խաչը տանել— *բեռը տանել, դժվարությունը քաշել։*

ՀԱՐՑԵՐ

1. Ի՞նչ պայմաններում էին մեծանում երկու աղջիկները։ Ինչո՞վ էր տարբերվում նրանց արտաքին տեսքը։ Ինչի՞ հետ է համեմատում հեղինակը մեկ և մյուս աղջկանը։

2. Գրողն ինչպիսի՞ արտահայտություններով է նկարագրում բանվորի ընտանիքի և կապիտալիստի ընտանիքի կյանքի պայմանները (տունը, կահավորությունը և այլն)։

3. Ջուլհակուհու աղջիկն ինչո՞ւ մեռավ։ Ինչո՞ւ առողջացավ գործարանատիրոջ աղջիկը։ Ի՞նչն օգնեց գործարանատիրոջ կնոջը բժշկելու աղջկանը— փո՞ղը, թե՞ սրբանկարը։

4. Տերտերն ինչպե՞ս էր մխիթարում ջուլհակուհուն։

5. Այս պատմվածքում նկարագրածը ե՞րբ կարող էր տեղի ունենալ։

---

30. ՎԼԱԴԻՄԻՐ ԻԼՅԻՉ ԼԵՆԻՆ

(Քրոջ պատմածից)

1886 *թվին, երբ Վլադիմիր Իլյիչը* 16 *տարեկան էր, մեր յերջանիկ ընտանիքին առաջին ծանր հարվածը հասավ։ Հունվարի* 12*-ին հանկարծակի մեռավ մեր հայրը՝ Իլյա Նիկոլայեվիչը։ Մեր մեծ յեղբայրը՝ Ալեքսանդր Իլյիչն այդ ժամանակ Պետերբուրգումն էր։ Այժմ Վոլոդյան էր տան մեծ տղան և չնայած դեռ պատանի յեր, նա շատ հոգատար և ուշադիր էր դեպի մեր մայրը։*

1887 *թվին, երբ Վոլոդյան գիմնազիայի վերջին դասարանումն էր, մեր ընտանիքին հասավ մի ուրիշ ծանր դժբախտություն։ Ալեքսանդր* 3*-րդ թագավորի*

վրա կատարած մահափորձին մասնակցելու համար Պետերբուրգում բանտարկվեց մեր յեղբայր Ալեքսանդրը: Վլադիմիր Իլյիչն առաջինը լսեց այդ ծանր լուրը: Ահա թե ինչպես պատահեց այդ:

Յերբ յես և իմ յեղբայր Ալեքսանդրը բանտարկվեցինք, մեր բարեկամուհին այդ մասին նամակ եր գրել մեր ծանոթներից մեկին: Այդ ծանոթը հետևյալն ե պատմում. «Հենց վոր նամակն ստացա, մարդ ուղարկեցի գիմնազիա, Վոլոդյային կանչեցի և նամակն իրեն տվի՝ կարդալու: Հոնքերը կիտած, նա յերկար լուռ ու կենտրոնացած նայում եր նամակին: Կարծես թե նա էլ նախկին ուրախ, անհոգ տղան չեր, այլ հասուն մարդ: «Գործը լուրջ ե, կարող ե վատ վերջանալ Ալեքսանդրի համար»,—ասաց Վոլոդյան:

Ավելի ուշ, յերբ մայրիկը մեկնում ե Պետերբուրգ իր մեծ վորդու ազատման համար աշխատելու, Վոլոդյան ասել ե նրան. «Նշանակում ե՝ Սաշան այլ կերպ չեր կարող վարվել, նշանակում ե՝ այսպես էլ պետք ե վարվեր նա»: Վոլոդյան այդ դժբախտությունը տանում եր մեծ արիությամբ. շարունակում եր ուշադիր պարապել, բայց ավելի լուրջ ու լռակյաց եր դարձել. և միայն այն ժամանակ, յերբ փոքր քույրերի ու յեղբոր մոտ եր գալիս, աշխատում եր նրանց ուրախացնել՝ շատախոսում եր ու կատակում առաջվա նըման:

Իսկապես Ալեքսանդր Իլյիչի գործը վատ վերջացավ: Նա ճանաչվեց մահափորձ կատարելու գլխավոր ղեկավարներից մեկը, դատապարտվեց մահվան: Դատավճիռը գործադրվեց 1887 թվի մայիսի 8-ին:

Սիմբիրսկի գիմնազիայի վարչությունը նկատողություն արին, վոր լավ վկայական և վոսկե մեդալ եր տվել «սոսկալի հանցագործին»: Մտածում եյին, վոր վոսկե մեդալ չի կարելի տալ և նրա յեղբայր Վլադիմիր Իլյիչին: Բայց գիմնազիայի ուսման ութ

տարվա ընթացքում նրա ցույց տված առաջադիմությունն այնքան եր աչքի ընկնում, ավարտական քննությունները այնքան փայլուն եր տվել, վոր չեր կարելի նրան, ինչպես նաև նրա քույր Ոլյային զրկել վոսկե մեդալից:

Նա ստացավ այդ մեդալը և մտավ Կազանի համալսարանի իրավաբանական բաժինը: Ուսանողական ցույցեր տեղի ունեցան նաև Կազանի համալսարանում: Վլադիմիր Իլյիչը նույնպես մասնակցեց առանց թույլտվության գումարված ուսանողական ժողովին և մյուսների թվում հեռացվեց համալսարանից և Կազանից աքսորվեց Կոկուշկինո գյուղը:

Սրանով վերջացան նրա աշակերտական տարիները: Բարձրագույն դպրոցների դռները փակվեցին նրա առջև: Նրա և մոր հարուցած միջնորդությունը կըրկին համալսարան ընդունվելու մասին, մերժվեց գըլխավորապես այն պատճառով, վոր նա Ալեքսանդր Իլյիչի յեղբայրն եր:

Այսպիսով դպրոցական ուսումը Վլադիմիր Իլյիչի համար վերջացավ 17 տարեկան հասակում: Բայց նա այնքան գիտակից եր, վոր առանց կողմնակի ոգնության վերջացրեց իր կրթությունը:

Վերջապես նրան իրավունք տրվեց իրավաբանական ֆակուլտետի ավարտական քննություն տալ: Քննություն տվեց իր շրջանավարտների հետ միևնույն տարում: Հիշում եմ՝ շատերը զարմանում եյին, վոր նա վոչ մի տարի չկորցրեց:

Վոլոդյան գավառում՝ նախ Կազանում, ապա Սամարայում ապրած տարիներում ավարտեց նաև իր հեղափոխական կրթությունը: Նա ուսումնասիրեց Մարքսի և Ենգելսի բոլոր գրվածքները: Նա հաստատ գնաց հեղափոխական ուղիով և իր ստեղծած կոմունիստական կուսակցությունը գլխավորելով՝ առաջ-

նորդեց Ռուսաստանի բանվոր դասակարգին դեպի հաղթանակ։

ԲԱՌԵՐԻ ԲԱՑԱՏՐՈՒԹՅՈՒՆ

1. Արխություն— *քաջություն.*

2. Իրավաբանսկան ֆակուլտետ— *համալսարանի այն բաժինը, ուր օրենքներն են սովորում։*

---

31. Լ Ե Ն Ի Ն Ն Ո Ւ Լ Ի-Ջ Ա Ն Ը

1

Պեկինում մարդիկ կան բոլոր տեղերից։
Պեկինում այնքա՜ն փողոցներ։
Փողոցում Լի-Ջանը յերկա՜ր թափառեց,
Թափառեց կուլին գործազուրկ։

Ու հետո—դաշտերում... վերահսկիչը չար
Ամեն օր ծեծում եր Լի-Ջանին,
Այն օրից, ինչ Լի-Ջանը մշա՛կ դարձավ՝
Չթողին իր մեջքը դինջանա։

Դաշտերում, ուր բռնում եր թեյը բուրավետ
Մի անգամ փչեց տաք մի քամի,
Ու թիկնեղ մի ճամփորդ կորցրե՛ց դաշտերում
Մի կտոր թերթ լրագրի։

Հողնաբեկ ու ծեծված Լի-Ջանը վերցրեց
Ու կարդաց պատմությունը հուզիչ.
Մի յերկրում հիմա տեր, ղեկավար ե դարձել
Վո՛չ թե ժանտ մանդարի՛նը—այլ կուլի՛ն։

Ու այնտեղ՝ տրորած այդ թերթի ճակատին,
Վոր ընկել եր դողդոջ ծունկերին,
Նկարված եր առաջնորդն ազա՛տ այն յերկրի,
Ու գրված եր անունը—ԼԵ՛ՆԻՆ։

Ու թեյի դաշտերում կուլիները խղճուկ—
Այն օրից՝ թե ցերե՛կ, թե գիշե՛ր—
Անհամար հեքիաթնե՜ր են հյուսում.
Թե Լենինը նրանց կըհիշե,

Թե պիտի տապալվի մանդարինը
Դաշտերից բըռնձի ու թեյի.
Լենի՜նը դեպի ըմբոստ Պեկինը
Կկանչի բոլո՜ր կուլիներին։

2

Վռնդվեց Լի-Ջանը։
Կրկին ընկավ Պեկին.
Նա զսպում եր մաղձն իր։
Փողոցներն անթիվ են։ Ամբոխը՝ մի հեղեղ։
Լի-Ջանին կրծում ե քաղցը։

Ու հանկարծ...
Լսեց Լի-Ջանը
Ճի՛չը լրագրավաճառի։
Ճիչում հուզում եր հնչում.
Մեռավ ամենամե՛ծ բոլշևիկը.
Ռուսաստանում
Լե՛նինը
Մեռավ...

Մեռավ Լե՛նինը։ Նա՛, վոր թերթըկից
Ապստամբությա՜ն նշան եր տվել։

Չէր լացել երբեք Լի–Ջանը մորակից.
Իսկ այժմ—
Լի–Ջանը զա՛ռը հեկեկաց։

ԲԱՌԵՐԻ ԲԱՑԱՏՐՈՒԹՅՈՒՆ

1. Ժանտ— դաժան, զզվելի.
2. Կուլի— չին բանվոր (սևագործ).
3. Հոգնաբեկ— հոգնածությունից ջարդված, տանջված։
4. Մանդարին— պետական աստիճանավոր Չինաստանում։
5. Մաղձ— բարկության թույն, զայրույթ։

ՀԱՐՑԵՐ

1. Ո՞վ էր Լի–Ջանը։ Ինչպիսի՞ պայմաններում էր ապրում Լի–Ջանը (պատասխանեցեք բանաստեղծության բառերով)։

2. Ի՞նչ էյին յերազում կուլիները։ Ինչո՞ւ նրանք «անհամար հեքիաթներ էյին հյուսում»։

3. Վո՞րն էր Լի–Ջանի կյանքում ամենամեծ վիշտը։ Այդ ինչի՞ց է յերևում։

32. «ՅԵՍ ՊԵՏՔ Ե ՏԵՍՆԵՄ ԼԵՆԻՆԻՆ»

(Հիշողություն)

1

Հիշում եմ Գորու ծխական դպրոցում սովորելու տարիները։

Իոսիֆ Ջուղաշվիլին արտաքուստ նիհար, բայց ամրակազմ տղա յեր։ Կենսուրախ էր ու ընկերասեր.— Նա միշտ շրջապատված էր լինում ընկերներով։ Նա շատ էր սիրում իր հասակակիցների հետ գնդակ և «լախտի» խաղալ։ Այն ժամանակ դրանք աշակերտների սիրած խաղերն էյին։ Իոսիֆը գիտեր ամենալավ խաղացողներին ընտրել և նրա կողմը միշտ տանում էր խաղը։

Իոսիֆի հետ յես սովորել եմ 11 տարի։ Այնուհետև ահա արդեն 35 տարի է՝ ուսուցչություն եմ անում և այսքան յերկար տարիների ընթացքում այդպիսի շնորհալի ու ընդունակ աշակերտի չեմ հանդիպել։ Թեև այն ժամանակ դպրոցներում մեզ նկարչություն չէին սովորեցնում, բայց Իոսիֆը հիանալի նկարում էր։ Հիշում եմ նրա նկարած Շոթա Ռուսթավելու և վրացական այլ գրողների նկարները։

Դպրոցում սովորելիս Ստալինը Գորու գրադարանում յեղած բոլոր գրքերը կարդաց —Իգնատի Նինոշվիլու, Իլյա Ճավճավաձեի, Ակակի Ծերեթելու և ուրիշների յերկերը։ Նա խորհուրդ էր տալիս նաև մեզ՝ իր ընկերներին կարդալ լավագույն գրվածքները ու հաճախ պատմում էր իր կարդացածի բովանդակությունը։ Հիշում եմ, թե ինչպիսի ուժեղ տպավորություն գործեց նրա վրա Նինոշվիլու «Գոգիա Ույշվիլի» պատմվածքը, որի մեջ նկարագրված է գյուղացիների ճնշված ու իրավազուրկ դրությունը։ «Հարկավոր է սովորել և սովորել, ասում էր Իոսիֆը,— որ կարողանանք օգնել գյուղացիներին»։

Իոսիֆ Ջուղաշվիլին աչքի էր ընկնում որպես շատ համեստ, զգայուն և լավ ընկեր։ Նա յերբեք ըզգալ չէր տալիս իր գերազանցությունը, թեև մեզնից շատ ավելի զարգացած էր։ Նա չէր հպարտանում, որ ավելի ընդունակ է մեզնից․ ընդհակառակը՝ օգնում էր մեզ․ օգնում էր աշխարհագրական քարտեզներ նկարել, խնդիրներ լուծել, դասերս պատրաստել։

Իոսիֆը հաստատակամ և յեռանդոտ պատանի էր։ Ընկերական շրջանում այդ բոլորի հետ միասին նա յերկու շատ դրական գիծ ուներ— զգայուն էր և հոգատար։

Նրա հոգատարության մասին է վկայում թեկուզ հենց հետևյալ փաստը։

Մի անգամ քննություններից առաջ հիվանդացա․

դիմեցի դպրոցի ղեկավար Բելյաևին և խնդրեցի—քննություններից ազատել ինձ։ Բելյաևը մերժեց։ Այդ մերժումը չափազանց հուզեց ինձ։ Յերբ այդ բանը Սոսոն իմացավ, պնդեց, որ մենք միասին նորից գնանք Բելյաևի մոտ։ Յես աշխատում եյի նրան համոզել, որ այդ քայլն անօգուտ է, բայց նա ինձ համոզեց և մենք գնացինք։ Սոսոն այնպիսի վճռականությամբ, համարձակությամբ և հաստատակամությամբ սկսեց համոզել դպրոցի ղեկավարին, որ նա զիջեց և ինձ ազատեց քննություններից։

Հետագայում, յերբ Ստալինը սովորում էր Թբիլիսիի սեմինարիայում, նա մասնակցում էր ընդհատակյա խմբակներին և շարունակ տարված էր ընթերցանությամբ։

Թբիլիսիում էլ Ստալինը առաջվա նման կենսուրախ ու կարեկից ընկեր էր։ Բայց այստեղ պարզ կերպով բեկում առաջացավ նրա մեջ։ Դասերից դուրս նա իր ամբողջ ժամանակը նվիրում էր քաղաքական գրքեր կարդալուն, մարքսիզմի ուսումնասիրությանը, բանվորական շարժումն ուսումնասիրելուն։

Հիշողությանս մեջ հատկապես մի ուշագրավ փաստ է մնացել։ 1898 թիվն էր։ Մի անգամ, առավոտյան թեյից հետո, սեմինարիայից դուրս յեկա Պուշկինյան պուրակը։ Այստեղ Ստալինը մի խումբ ընկերներով շրջապատված տաք-տաք վիճաբանում էր։ Բոլորը հետաքրքրությամբ և գրավված լսում եյին նրան։ Յեվ այստեղ, այգում, մենք առաջին անգամ լսեցինք «Լենին» անունը։

Զանգը տվին․ շտապեցինք դեպի դասարանները։ Յես մոտեցա Իոսիֆին։ Իոսիֆն ինձ հայտնեց, որ ինքը կարդացել է Լենինի հոդվածները ու այդ հոդվածները չափազանց դուր են յեկել իրեն։

— Ինչ գնով էլ լինի, թեկուզ մեռնեմ էլ, յես

պետք է տեսնեմ Լենինին,— ասաց ինձ նա այն ժամանակ:

1898 թվականին ասած այս խոսքերը ընկեր Ստալինին յես հիշեցրի 1926 թվականին, մեր հանդիպման ժամանակ, ու նա հիշեց այս դեպքը:

Ընկեր Ստալինը վոչ միայն տեսավ Լենինին, այլ և նրա ամենամոտիկ զինակիցը դարձավ և Լենինի հետ միասին դաստիարակեց բանվորներին ու գյուղացիներին. Լենինի հետ միասին ստեղծեց Կոմունիստական (բոլշևիկների) կուսակցությունը և կազմակերպեց Հոկտեմբերյան սոցիալիստական մեծ հեղափոխությունը:— Ստալինն ուրախ ու յերջանիկ կյանք ստեղծեց մեր յերկրի բոլոր աշխատավորների համար:

БԱՌԵՐԻ БԱՑԱՏՐՈՒԹՅՈՒՆ

1. Յերկ— գրական աշխատանք, գիրք.

2. Դրական— լավ, գովելի.

3. Սեմինարիա— անցյալում դպրոց, վորտեղ պատրաստում եյին հոգևորականներ կամ ուսուցիչներ.

4. Ընդհատակյա— հատակի տակ, գաղտնի.

5. Պուրակ— փոքրիկ պարտեզ, զբոսավայր:

---

33. ԺԱՅՌԵՐԻ ՎՐԱ

Կովկասյան սեգ լեռներից դեն
Կա քարաժայռ բարձրաբերձ,
Այնտեղ արծիվն եր բուն հյուսել
Մի ավերակ ժայռի մեջ:
Յեվ ապրում է ամպերի տակ
Ձագուկների հետ փոքրիկ
Քանի՜ տարի նա չարունակ —
Բարձունքներում անառիկ:

Յեվ հիշում է արծիվը ծեր՝
Ինչպես մի որ լուսավառ,
Ճարպիկ մանուկ մի թխահեր
Մագլցում եր դեպի ժայռ:
Ինչպես կանգնած լուռ, մտախոհ
Խոր անդունդի յեզերքին,
Նայում եր նա դեպի քաղաք,
Տարվելով իր մտքերին:
Մտածում եր—ինչո՞ւ մարդիկ
Աղքատ են այս գյուղերում.
Ինչո՞ւ այսպես հովվի չվին
Վիշտ ու թախիծ է բերում:
Քամին՝ ամպն է ծովը տանում,
Լող արծիվն է ամպից վեր.
Ուժեղ ես դու, ազատ քամի,
Ու դու, արծիվ անվեհեր:
Յես ուզում եմ լինել ուժեղ
Քամուց, արծվից՝ համարձակ,
Վոր խինդ բերեմ յերկրին ու տամ
Աղքատներին ազատ կյանք.
Վորպեսզի բախտն ուրախ ժպտա
Յերկրի վրա—բոլորին»:
Ահա ինչ եր միտք անում նա
Կանգնած ժայռի կատարին:

Ծերացել եր արծիվն ահեղ,
Մեծացել եր պատանին.
Պայքարի յեր մարդկանց կանչել,—
Յեվ միացան պայքարին:
Այժմ քամուց ուժեղ եր նա,
Արծվից խիզախ առավել,
Աղքատներին հող, ազատ կյանք,
Խնդություն է ձեռք բերել:
Մոռացած ցավ, աղքատությունը,

Մարդն ապրում է յերջանիկ,
Հովվի շվին նույն լեռներում
Ուրախ յերգում է քաղցրիկ:
Բոլոր մարդկանց լույս է սփռում
Անունը Մեծ ՍՏԱԼԻՆԻ.
Իսկ արծիվը հիշում է դեռ
Նրան՝ կանգնած ժեռ քարին:

ԲԱՌԵՐԻ ԲԱՑԱՏՐՈՒԹՅՈՒՆ

Սեգ— *գեղեցիկ, վեհ ու հպարտ.*
2. Բարձրաբերձ— *շատ բարձր.*
3. Թխահեր— *սև մազերով.*
4. Անվեհեր— *անվախ.*
5. Խինդ— *ուրախություն:*

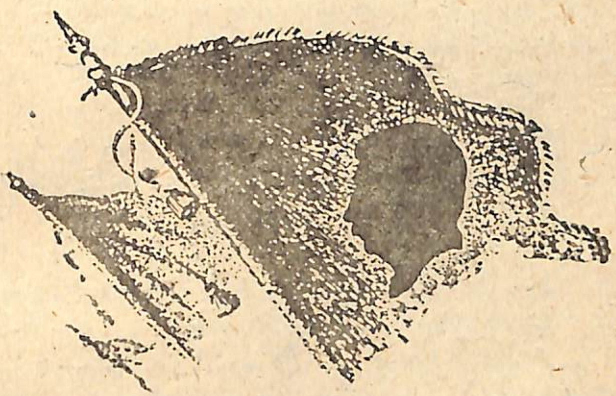

34. ԳՈՎՔ ՄԵԾ ՍՏԱԼԻՆԻՆ

Արև ծագեց մեր աշխարհին,
Մարդուն, հողին, հանդին, քարին,
Տեսանք կյանքի սերն ու բարին,—
Մեզ արև տվողին մատաղ:

Մեզ տվիր արևի շողը,
Ե՛լ չկա մեզ կողոպտողը
Որհնվի քեզ ծնող հողը,—
Քեզ ծնող մայր հողին մատաղ:

Դու վոր կաս—մի անմար լույս ես,
Համ սեր, համ կյանք, համ ել հույզ ես,
Կռվող մարդուն խրախույս ես,—
Արևիդ ու շողիդ մատաղ:

Քո եդ գրած լույս որենքը
Շինեց մեր նոր կյանքի շենքը,
Մեր սրտերից բղխեց յերգը,—
Նոր որենք գրողիդ մատաղ:

Խոսքեր ունես վոսկուց անգին,
Շուռ տվեցիր աշխարհքը հին,
Հասցրիր մեզ ուրախ կյանքին,—
Մեզ նոր կյանք տվողիդ մատաղ:

Ծովը ծովի հետ միացավ,
Անապատը պարտեզ դարձավ,
Կյանքը ուրախ, անվիշտ, անցա՛վ,—
Ուրախ կյանք բերողիդ մատաղ:

Խորհուրդները մնան հաստատ,
Ստալինը մեր հարազատ,
Ընկերներով բյուր ու հազար,—
Յերկիրը պահողիդ մատաղ:

ԲԱՌԵՐԻ ԲԱՑԱՏՐՈՒԹՅՈՒՆ

1. Անմար— չհանգչող.
2. Բյուր— տասը հազար, շա՛տ-շատ:
3. Հույզ— խորը զգացմունք.
4. Խրախույս— քաջալերանք, վստահություն:

35. ԿԱՊՈՒՅՏ ԳՈՐԳԸ

(Տաջիկական հեքիաթ)

1

Հին ժամանակ մի գյուղում ապրում եր դեհկան Ռահիմը: Նա շատ աղքատ եր. վոչ հող ուներ, վոչ ջուր: Նրա ունեցածը— ծղոտե մի հին տնակ ու մի կապույտ գորգ եր: Ռահիմն աշխատում եր բայի մոտ, հողն եր փորում քեթմենով, ցորեն եր ցանում և սրա փոխարեն որական յերեք լավաշ ու մի կճուճ ջուր եր ստանում: Յեվ այսպես ապրում եր նա իր կնոջ ու աղջկա հետ: Աղքատ եյին, բայց հաշտ ու համերաշխ եյին ապրում: Յերեկոները նստում եյին իրենց դռանը, հիանում եյին իրենց կապույտ գորգով: Ամբողջ գյուղում այդպիսի գորգ չկար: Գորգի վրա գործած եյին մանիշակագույն քաղաքներ, կանաչ այգիներ, փիրուզե յերկինք ու կապույտ աստղեր: Ռահիմն այս գորգն ստացել եր մորից, վորն ստացել եր նույնպես իր մորից, սա ել—իր մորից: Ասում եյին. վոր այդ գորգը գործել ե Ռահիմի տատի-տատի տատը և նրա վրա աշխատել ե յերիտասարդ տարիքից մինչև մահը:

Մահվան ժամանակ նա ասել ե.

— Լավ պահեցեք, զավակներս, այս գորգը: Ում տանը վոր լինի սա, նրան բախտավորություն ու խաղաղություն կբերի:

Յեվ Ռահիմը սիրում, պահում ու աչքի լույսի պես պահպանում եր գորգը:

2

Բայց մի անգամ բայը, լսելով գորգի մասին, Ռահիմին կանչեց իր մոտ.

— Ինձ տուր այդ գորգը,— ասաց նա:

Ռահիմը մտածեց ու ասաց.

— Ինչպե՞ս կարող եմ իմ բախտը տալ քեզ Յեվ ինչի՞դ է պետք։ Դու ամեն ինչ ունես— հողն էլ է քոնը, ջուրն էլ, փոչխարներն էլ։ Իսկ յես միայն մի գործ ունեմ։ Չէ՛, իմ գործը քեզ չեմ տալ։

Բարկացավ բայը և վռնդեց Ռահիմին։

Այդ օրվանից Ռահիմի վաստակած հացն ու ջուրն օրեցօր սկսեց պակասել։ Նրա տանը սով առաջացավ։

Այն ժամանակ Ռահիմի կինը վերցրեց քեթմենը և մարդու հետ միասին գնաց բայի դաշտն աշխատելու։ Աշխատում էյին վաղ առավոտից մինչև գիշեր, բայց ստացած հացն ավելի ու ավելի յեր քչանում։

Ռահիմի փոքրիկ աղջիկն էլ քեթմենը վերցրեց ու դաշտ գնաց։ Յերեքով տանում էյին բայի ծանր աշխատանքները, բայց բայն ավելի յեր բարկանում և նրանց կերակրում էր շների կերի մնացորդներով։

Նրանց միակ ուրախությունը կապույտ գորգն էր։

3

Մի անգամ սոված Ռահիմը միտք էր անում։ Մտածեց, մտածեց ու մյուս օրը դաշտ գնաց.

— Լսի՛ր, դաշտ, ասաց նա։— Այդ յես եմ, Ռահիմը։ Դու ինձ վաղուց ե՝ ճանաչում ես։ Յես քեզ փորում եմ ամեն տարի։ Խնդրում եմ, մի քիչ հող տուր ինձ։

Դաշտը հառաչեց ու ասաց.

— Յես ուրախությամբ կօգնեյի քեզ, բայց իմ տերը, բայը, կլսի ու կբարկանա։ Լավ է՝ շուտով հեռանաս այստեղից։

Բայց Ռահիմը չլսեց։ Նա յերկու պարկ լցրեց հողով ու տուն տարավ։ Հողը թափեց տան առաջ ու գնաց ցորենի մոտ։

— Լսիր, ցորեն,— ասաց նա,— մենք իրար վաղուց ենք ճանաչում։ Յես եմ, Ռահիմը, որ քեզ ցանեցի գարնանը։ Ինձ մի քիչ հատիկ տուր, յես ուզում եմ փոքրիկ արտ ցանել։

Ցորենը վախեցած օրորեց իր հասկերն ու կամացուկ ասաց.

— Սո՛ւս, սո՛ւս, թե չէ բայը կլսի։ Լավ է՝ շուտով հեռանաս այստեղից։

Բայց Ռահիմը չլսեց նրան։ Յերկու փունջ հասկ պոկեց ու տուն գնաց։

Ցորենը ցանեց տան առջևն ու գիշերով առվի մոտ գնաց.

— Լսի՛ր, առու,— ասաց նա,— յես քեզ վաղուց եմ ճանաչում, դու էլ—ինձ։ Այդ յե՛ս եմ քո ջրերը բայի տունը տանում։ Մի քիչ ջուր տուր ինձ տանեմ, արտս ջրեմ։

Առուն բարձր ձայնով քչքչաց.

— Որենքով իմ ջուրը բային է պատկանում։ Շուտ հեռացի՛ր, թե չէ իմ տերը կտեսնի քեզ։

Բայց Ռահիմը չլսեց. Ջրով լցրեց յերկու կճուճ ու տուն տարավ։ Նա ջրեց իր արտն ու բերքի յեր սպասում։

Յերկու լուսին դեռ չէր բոլորել, որ Ռահիմի դռան առջևը խիտ ցորեն աճեց։ Ռահիմը հավաքեց հատիկները, ծեծեց, և կինը լավաշներ թխեց։ Նրանք կուշտ կերան թարմ հացը։

4

Այդ ժամանակ բայը որոշեց շրջել իր կալվածները։

Յերբ դաշտ գնաց, մի փոս տեսավ այնտեղ։ Բարկացավ ու դաշտով մեկ ձայն տվեց.

— Ո՞վ է այս փոսից հող տարել։

Դաշտը վախեցավ ու ասաց.

— Յես... յես չեմ... Այդ Ռահիմն եր՝ յեկավ և ուժով խլեց մի քիչ հող:

Բայը շարունակեց իր ճանապարհը. տեսավ ցորենի արտից հասկեր են պակասում, իսկ առվի ջուրը քչացել ե:

Զայրացած բայը գնաց Ռահիմի տունը: Իսկ այնտեղ նոր եյին հաց թխել, ու թարմ լավաշի հոտը բուրում եր:

Դեռ վոտքը ներս չդրած, բայը գոռաց.

— Դու գողացել ես իմ հողը, ցորենն ու ջուրը: Այ, յես քեզ բանտ կնստեցնեմ: Դու իմ ցորենի հացն ես կերել: Յես քո գործը կվերցնեմ: Յեվ յես քեզ հետ ըստ որենքի կվարվեմ:

Պատից իջեցրեց գորգն ու տարավ, իսկ ծառաները բռնեցին Ռահիմին ու բանտ նստեցրին:

5

Ռահիմն ինքն ել չեր իմանում —ինչքան ժամանակ մնաց բանտում: Աչքերն ե՛լ չեյին տեսնում, վոտքերը չեյին շարժվում:

Վերջապես բանտի դռները բացվեցին, և նա փողոց դուրս յեկավ: Հազիվհազ իր տունը հասավ ու կանգ առավ. աչքերին չեր հավատում. շուրջը թափված եյին միայն ծղոտի, աղյուսների կտորներ:

Ռահիմը հարևանների մոտ գնաց, հարևաններն ասացին, վոր նրա կինը վշտից մեռել ե, իսկ աղջիկը գնացել ե՝ հայտնի չե թե ուր, տունն ել ամայացել ե ու քանդվել:

Սիրտը լի զայրույթով Ռահիմը բայի մոտ գնաց և նրա տանը՝ պատին տեսավ իր գորգը: Բայի տանը յերգն եր թնդում, ուրախություն եր ու յերջանկություն:

Եվ ավելի զայրացավ Ռահիմը և կանչեց վողջ աշխարհով մեկ.

— Չկա՛ յերկրի վրա արդարություն: Քանի դեռ յերկու մարդ են ապրում, մեկը տեր կլինի, մյուսը ծառա կդառնա: Մեկը բախտավոր կլինի, մյուսն՝ անբախտ:

Յեվ Ռահիմը վորոշեց ընդմիշտ հեռանալ մարդկանցից, սարերում ապրել, վոր վոչ վոքի չհանդիպի:

Նա անցավ դաշտերն ու անապատները, բարձրացավ լեռները և մտավ մի քարայր, վորը բոլոր կողմերից ժայռերով եր շրջապատված: Այնտեղից յերևում եր միայն կապույտ յերկինքը:

Մնաց Ռահիմն այդ այրում: Վայրի այծերը գալիս եյին և կաթ տալիս նրան, մեղուները մեղր եյին բերում, և լեռնային արծիվն իր վորսն եր բաժանում նրա հետ:

Ռահիմը մոռացավ մարդկանց: Միայն մեկ անգամ, շատ տարիներ անց, յերբ նրա մազերն արդեն ճերմակել եյին ամբողջովին, հարցրեց արծվին.

— Ի՞նչ են անում յերկրի վրա. դեռ ապրո՞ւմ են մարդիկ այնտեղ:

— Ապրում են,— պատասխանեց արծիվը,— բայց պատերազմում են ու իրար կոտորում:

Յեվ ուրախացավ Ռահիմը. նա մտածեց, վոր ուրեմն շուտով վոչ մի մարդ չի մնա յերկրի յերեսին:

6

Նորից տարիներ անցան: Յեվ մի առավոտ Ռահիմն արթնացավ խուլ վորոտներից. քարայրի շուրջը՝ ժայռերը դողացին, դղրդոցով փուլ յեկան և անդունդը թափվեցին:

Ռահիմը տեսավ մարդկանց, վորոնք ժայռերն եյին պայթեցնում: Զայրույթով վեր ցատկեց, վոր

փախչի մարդկանցից՝ լեռների խորքը: Հանկարծ իր հայացքն ուղղեց այն հովտին, որն առաջ ծածկված էր ժայռերով: Եվ այնտեղ, ուր առաջ դեղնին էր տալիս անապատի մեռած ավազը, կապտագույն հովտում դաշտեր ու այգիներ էին կանաչել, սպիտակ ու կապտագույն քաղաքներ էին բարձրացել: Ճիշտ այնպես— ինչպես կապույտ գորգի վրա: Եվ Ռահիմն ամեն ինչ մոռացավ, վայր վազեց, մոտիկից դիտելու իր գորգը:

Բայց երբ ցած իջավ լեռներից, մտածեց.

«Այս իմ աչքին է երևացել առավոտյան կապույտ մշուշում երկիրն ինձ գորգ է թվացել»:

Բայց երկիրն այնքան գուրեկան էր, այգիներն այնպես էին բուրում, դաշտերն այնպես կանաչին էին տալիս, որ նա առաջ շարժվեց:

Շուտով նա ծարավեց և ուզեց ջուր խմել: Այդ ժամանակ նա տեսավ առուն: Իր ծանոթ առուն էր, սակայն ավելի խոր ու լայն:

— Ես խմել եմ ուզում,— ասաց Ռահիմը:— Բայց մի՞թե աղքատը կարող է բայի առվից խմել: Ինձ նորից բանտ կնստեցնեն:

Առվի ափերը ծփացին և Ռահիմը լսեց.

— Խմի՛ր, բարի մարդ: Նոր օրենքի համաձայն իմ ջուրը պատկանում է բոլոր դեհկաններին... Խմի՛ր, ինչքան կուզես:

Ռահիմը զարմացավ, սակայն խմեց ու առաջ անցավ:

Շուրջը շնկշնկում էր ու օրորվում ցորենը: Ռահիմն զգաց, որ քաղցած է:

— Ես կուզեյի ցորեն վերցնել,— ասաց նա,— բայց արտի տերն անշուշտ ինձ բանտ կնստեցնի:

Եվ այստեղ արտը հանկարծ շշնջաց.

— Ա՛ռ հատիկները, բարի մարդ: Նոր օրենքով դա պատկանում է դեհկաններին

Ռահիմը զարմացավ ու առաջ գնաց:

Նա տեսավ մի մեծ դաշտ և այնտեղ շատ մարդ էր հավաքված: Հողը սև էր, պարարտ, իսկ մարդիկ աշխատում էին, երգում ու ծիծաղում:

Ռահիմը զարմացավ ու հարցրեց .

— Ինչո՞ւ յեն այսպես ուրախանում. մի՞թե այդպես հաճելի յե բայի հողը մշակելը:

Եվ հանկարծ դաշտը խոսեց.

— Ըստ նոր օրենքի հողը— բոլոր դեհկաններինն է. իսկ բայը— վաղուց է, որ չկա:

Ռահիմը չհավատաց ու հարցրեց մարդկանց.

— Ո՞վ է այս հողերի տերը:

Մարդիկ սկզբում չհասկացան, հետո պատասխանեցին.

— Մի՞թե դու չգիտես: Հողի տերը— մենք բոլորս ենք:

Ռահիմն ավելի զարմացավ և շարունակեց իր ճանապարհը:

7

Նա գյուղ հասավ և տեսավ գորգերով զարդարված նոր տներ, մեկը մյուսից մեծ, մեկը մյուսից գեղեցիկ: Մի մեծ տան մոտ երեխաներ էին հավաքվել: Բակի մեջտեղում փռված էր կապույտ գորգը, որի վրա խաղում էին ամենափոքրերը: Ռահիմը ճանաչեց իր՝ երջանկության գորգը:

Երեխաները դիտում էին գորգի վրայի նկարները, քաղաքներն ու այգիները, խոսում էին ու զվարճանում:

Ռահիմը կանգ առավ և երկար ժամանակ դիտում էր երեխաներին: Նա հիշեց իր կյանքը, իր փոքրիկ աղջկանը և իր ծանր աշխատանքը բայի մոտ: Հիշեց, և ինքն էլ չիմացավ, թե ինչպես լաց եղավ:

— Ինչո՞ւ ես լալիս, ծերուկ,— հարցրին յերեխաները:

— Յես ուրախությունից եմ լալիս,— պատասխանեց Ռահիմը:—Ինչ վոր մի բան է պատահել մեր հին յերկրին: Ամեն ինչ փոխվել է: Հողը, ջուրը, ցորենը դեհկաններին է պատկանում, իսկ յերեխաները խաղում են յերջանկության գորգի վրա:

Յեվ նա հարցրեց.

— Ո՞վ է ձեզ մոտ, գյուղում գլխավորը:

Յերեխաները տարան նրան ուղղակի բայի տունը: Ռահիմը ներս մտավ, բայց բայի փոխարեն տեսավ մի կնոջ, վորը նստած խոսում եր դեհկանների հետ:

Ռահիմն ուշադրությամբ նայեց կնոջը և ճանաչեց իր կորած աղջկանը: Աղջիկն ել ճանաչեց նրան, ուրախացավ ու ասաց.

— Նստիր, հայրի՛կ, ու իմ հյուրը դարձիր. յես հիմա կքննեմ այս դեհկանների վեճը:

Նա սկսեց խոսել ու քննել և շուտով հաշտեցրեց վիճող կողմերին: Դեհկանները գոհ հեռացան:

Ծեր Ռահիմը լսում եր իր աղջկա իմաստուն խոսքերը, և այդ որը լաց յեղավ նորից:

Աղջիկը զարմացավ ու հարցրեց.

— Ինչո՞ւ ես լալիս, հայրի՛կ:

— Հպարտությունից,— պատասխանեց Ռահիմը: Ո՞վ կարող եր մտածել, վոր կինը, չքավորի աղջիկը կարող է գլխավոր դառնալ:

— Նոր որենքով,— ասաց աղջիկը,— ում վոր դեհկանները հավատում են, նա կարող է գլխավոր դառնալ:

Ռահիմը վեր կացավ աշխույժով ու հարցրեց.

— Ի՞նչ որենք է այդ, և վորտեղի՞ց է այն:

Աղջիկը վոչինչ չասաց, բռնեց նրա ձեռքից ու տուն առաջնորդեց:

Նա փռեց գորգերը, բերեց գինով լի սափորները, մեղանին դրեց կաթսան՝ փլավով լի, խորտիկներ՝ տապակած վոչխարից, սեխ և խաղող, և հասած նռաներ: Կային նաև սպիտակ լավաշներ: Ապա Ռահիմի աղջիկը տնե-տուն ման յեկավ ու հյուր կանչեց գյուղի բոլոր դեհկաններին: Յեկան ծերերն ու յերիտասարդները, տղամարդիկ ու կանայք, և աղջիկը նստեցրեց նրանց հոր շուրջը, գորգի վրա: Նրանք ուտում, խմում եյին և վողջունում Ռահիմին: Իսկ նրանցից մեկը, նշանավոր աշուղը, խփեց դութարի լարերին ու յերգեց: Նա յերգեց ազատության համար մղվող կռիվների, դաժան, պայքարի մասին, անմահ Լենինի մասին:

Ռահիմը լսում եր և հանկարծ նրա աչքերին պատկերացավ յերկիրը ծխի ու կրակի մեջ, իսկ իր աղջիկը, իր գյուղի դեհկանները և շատ ուրիշ դեհկաններ—կռվի դաշտում: Նրանք կռվում եյին, մեռնում ու հաղթում եյին թշնամուն: Իսկ թշնամիների շարքում Ռահիմը տեսավ հին բային: Ապա ծուխը չքացավ, կրակը հանգավ, և յերկրի վրա սկսեցին աշխատել ազատագրված մարդիկ: Յեվ տեսավ Ռահիմն, ինչպես կանաչեցին դաշտերը, ծաղկեցին այգիները, բարձրացան կապտագույն քաղաքները:

— Յեվ այսպես մարդկանց նոր որենք տվին,— վերջացրեց իր յերգն աշուղը:

Յեվ Ռահիմն արտասվեց յերրորդ անգամ այդ որը:

— Ինչո՞ւ ես լալիս,— հարցրին նրան դեհկանները:

— Յես լալիս եմ ամոթից, վոր այդ տարիներին յես ձեզ հետ չեմ յեղել,— պատասխանեց Ռահիմը:— Բայց ասացեք ինձ, խնդրում եմ, ո՞վ եր այն մեծերից մեծը, վոր մարդկանց նոր որենք տվեց յերկրի վրա:

— Դու իրավացի յես, հա՛յր,— ասաց Ռահիմի աղջիկը:— Մեծերից մեծը նոր որենք տվեց մարդկանց յերկրի վրա:

Յեվ նրա անունն է— ՍՏԱԼԻՆ:

1. Դեհկան— *չքավոր գյուղացի, մշակ.*
2. Բայ— *հարուստ, կալվածատեր, հողատեր.*
3. Քեթմեն— *հողագործական գործիք (բրիչ).*
4. Ղշլաղ— *գյուղ.*
5. Յերկու լուսին դեռ չեր բոլորել— *դեռ յերկու ամիս չեր անցել.*
6. Դութար— *լարային յերաժշտական գործիք.*
7. Փիրուզ— *կապույտ թանգագին քար.*
8. Խորտիկ— *համեղ կերակուր:*

---

36. ՀԱՅՐԵՆԻՔԻՍ ՀԵՏ

Հայրս, մայրս ինձ տվեցին
Լի աշխարհից միայն մի կյանք,
Իսկ դու, յերկիր արեվածին՝
Հազար ու մի սեր ու բերկրանք:

Աչքս բացի ազատ հողում,
Միշտ ծծեցի ոդը քո ջինջ
Յեվ աճեցի քո լույս գրկում
Ինչպես մեր այս մատաղ նոճին:

Յես առանց քեզ կչորանամ,
Ինչպես ծառը առանց հողի,
Սակայն քեզ հետ կաղնու նման
Դիմադրում եմ ամեն հողմի:

Յերբ վոսոխը՝ քո աններման
Հողը խուժի ինչպես սև գետ,
Յես, կաթիլդ, կբարձրանամ
Ժողովրդիս ովկիանի հետ:

---

1. Բերկրանք— *ուրախություն.*
2. Նոճի— *ծառի մի տեսակը:*

37. ՀՐԱՄԱՆԱՏԱՐԻ ՄՈՏ

Մի ժամանակ այս հին, յերկհարկանի տունը մի խուլ, հետամնաց հյուրանոց եր: Այժմ այս տունը գիշեր-ցերեկ ապրում ե աղմկալի, վառված կյանքով: Այստեղ ե գտնվում Թուրքեստանի ռազմաճակատի շտաբը:

Յերկու հոգնած կարմիր-բանակայիններ կանգ առան շտաբի դռանը:

— Ֆիսունով, կարծես հասանք,— ասաց նրանցից մեկը, անքնությունից կարմրած աչքերը բռունցքով տրորելով:

— Հա, ա՛յ, ինչ տեսակ ե շտաբը,— պատասխանեց մյուսը ցրված կերպով և հանկարծ կենդանացավ.— լսի՛ր, Գորլենկո, գուցե մեզ հաջողվի հրամանատարին ել տեսնել:

— Ինչպես չե՛, նա ել բան ու գործ չունի՛, վոր մեզ ընդունի...

Բայց և այնպես ամեն մեկն ինքն իրեն հույս եր տալիս, գոնե մի կերպ տեսնել առասպելական զորավարին ու հերոսին:

Ֆրունզե՛: Կարմիր բանակայինները նրա մասին միշտ սիրով ու քնքշությամբ եյին խոսում: Այդ անունն եր հնչում և հանգստի խարույկների շուրջը, և հեռավոր արշավանքներում և ռազմական գրոհների ժամանակ: Այդ անունը զվարթացնում և առա՜ջ եր տանում:

Շտաբը թնդում եր հեռախոսների զրնգոցներից, լրաբերների խթանների ծրնգոցներից և վորոտում մարդկանց ձայներից:

Ոչ ոք ուշադրություն չդարձրեց ճակատից այստեղ ծրար բերած երկու կարմիր բանակայինների վրա:

Ֆիսունովն ու Գորլենկոն հոգնածությունից կանգնել չէին կարողանում: Բայց շտաբի պարետն ասաց.

— Գիշերելու տեղ չունենք, ընկերներ, ինքներդ մի կերպ տեղավորվեցեք:

Կարմիր բանակայինները տարակուսած կանգնել էին սանդուղքների վրա:

Աստիճաններով մի զինվորական էր իջնում: Նա ուշադիր նայեց Ֆիսունովին և Գորլենկոյին:

— Այստեղ ի՞նչ եք անում, ընկերներ:

— Ճակատից ենք եկել... գործուղումով:

— Հա՜... զինվորականը կանգ առավ: Նրա դեմքը պարզ էր, հասարակ ու սիրալիր:

— Հը, ի՞նչ լուր կա ճակատում:

— Է, ի՞նչ պիտի լինի... ամսի մեկին սպիտակ ուսադիրավորներին մի լավ ուտացրինք:

Զինվորականն ուրախ ժպտաց.

— Դե լա՛վ, լա՛վ: Դուք հոգնած կլինեք, այժմ հանգստացեք:

— Ի՞նչ հանգստանալ, նեղացած ասաց Ֆիսունովը.— պարետը տեղ չի տալիս:

Զինվորականը մտածեց.

— Ապա՛, ընկերներ, եկեք իմ հետևից:

Նրանք բարձրացան միջանցքը: Զինվորականը հրեց դուռը: Դա մի շատ փոքրիկ սենյակ էր, ուր միայն մի մահճակալ և մի քանի գրքեր վրան դարսած մի փոքրիկ սեղան կար: Սեղանի վերևը քարտեզ էր կախած, իսկ անկյունում կախած էր շինելը, գլխարկը և մի սրբիչ:

— Ա՛յ, ընկերնե՛ր, տեղավորվեցեք այստեղ... ափսո՛ս, միայն մի մահճակալ է,— ասաց նա:

— Շնորհակալ ենք, «յոլա կգնանք»:

— Ա՛յ, շատ լավ կլինի... ա՛յ, հիանալի է.— այդ մարդը ժպտաց, և գլխով անելով, դուրս գնաց:

— Հիանալի մարդ է,— ասաց Ֆիսունովը:

Կարմիր բանակայինները թեյ խմեցին ու պառկեցին: Գորլենկոն արդեն քնել էր, երբ զինվորականը զգույշ, մատների ծայրերի վրա ներս մտավ սենյակը: Ֆիսունովը վեր բարձրացավ:

— Քնի՛ր, քնի՛ր, ընկեր,— մեղմությամբ ասաց նա:— Յես գնում եմ... միայն հագնվեմ:

— Բայց, ախար ինչպես անենք պարետի հետ,— անհանգստացավ Ֆիսունովը,— դուրս կանի մեզ:

— Ո՛չ, ո՛չ, մի՛ անհանգստանաք...

Այդ մարդը ծոցատետրը հանեց, ինչ որ մի բան գրեց ու թերթիկը տվեց Ֆիսունովին: Զգույշ, որպեսզի Գորլենկոյին չարթնացնի, նա դուրս եկավ և կամաց ծածկեց դուռը: Ֆիսունով ուզում էր թերթիկը բարձի տակ կոխել և պատրաստվում էր քնել: Հետո հորանջելով բաց արավ թերթիկն ու կարդաց.

«Ընկե՛ր պարետ, այս յերկու ընկերները, մինչև իրենց գնալը իմ սենյակում պիտի ապրեն: Ֆրունզե»։

Ֆիտունովն անկողնից վեր թռավ:

— Վա՛նկա, Վա՛նկա, վե՛ր կաց, սա Ֆրունզեն է,— աղաղակեց նա՝ ինչքան ուժ ուներ:

— Ո՞ւր է Ֆրունզեն,— վեր թռավ Գորլենկոն, իսկույն մոռանալով քնի մասին:

Նրանք սայթաքելով դուրս թռան միջանցքը, վազեցին պատուհանի մոտ: Մի քանի ձիավորներ հեռանում եյին շտաբից:

Առջևից— թամբի վրա օրորվելով, գնում եր նա— Ֆրունզեն:

ԲԱՌԵՐԻ ԲԱՑԱՏՐՈՒԹՅՈՒՆ

1. Առասպելական— հեքիաթային.
2. Խթան— զինվորականի կոշկին հագցրած յերկաթ (շպոր).
3. Պարետ— շենքի կառավարիչ.
4. Տարակուսել— չիմանալ թե ինչ անել.
5. Ուսադիր— զինվորական նշան (ուսերին) ցարական բանակում:

---

38. ԴՅՈՒՑԱԶՆԱԿԱՆ

Փոթորկում եր լիճը Խասան, վորպես սիրտը քաջ զինվորի,
Մութ գիշերին սրի նման շողշողում եր ցոլքը ջրի,
Թնդում եյին ու վորոտում յերկինքը մութ, լեռները սեգ,
Յեվ անտառը մշուշապատ և հովտի մեջ թուփ ու յեղեգ։
Թշնամին նենգ օձի նման, գաղտագողի ու դավադիր
Հայրենիքիս հողն եր մտել, այնտեղ փորել վորջերն իր.
Ու կռիվ եր Խասան լճի բարձունքներում քարաժանիք,
Կռվում եյին զորքերը մեր կանչելով «Փա՛ռք քեզ, հայրենիք».

Փողփողում եր զորքի առաջ դրոշը մեր մետաքսափայլ,
Ստալինի վառ սիրով եր զորքը փոխում ամեն մի քայլ,
Ստալինի անունն եր մեծ վորպես դրոշ նրանց սրտում,
Յեվ ամեն մի գրոհի հետ նրա պայծառ գովքն եր թնդում.

Գրոհում եր զորքը խիզախ ու գրոհող զորքի առաջ
Սուրը ձեռքին արշավում եր քաջ Պոժարսկին— զինկոմը քաջ,

Արշավում եր նա սրընթաց ու խրախույս կարդում զորքին,
Ու հայրենի յերկրի սիրով փոթորկում եր նրա հոգին։
Կայծակնակուռ նրա սրից չեր ազատվում վոչ մի վոսոխ,

Չար թշնամին նրա առջև ծունկ եր չոքում արնավողող.
Չար թշնամին լոր եր կարծես, ինքը հաղթող, հպարտ բազե,

Վոր կանգնել եր յերկրին պաշտպան իր բանակով սպառազեն.

Իր բանակով սպառազեն արշավում եր նա քաջաբար,
Յերբ թշնամու արկը խոցեց կուրծքը նրա կենսապարար.

Հայրենական հողի վրա շատրվանեց արյունը տաք.
Ու տապալվեց նա շառաչով, ինչպես կաղնին հաղթահասակ։

— Ընկա, տղե՛րք,— զինկոմն ասաց,— ամուր կացեք ձեր դիրքերում,

Կռվի պահին յեղեք խիզախ, յեղեք դաժան ու աններում.

Հայրենիքի հողը միք տա, վոր թշնամին վոտնահարի
Ու ձեր պատվից բարձր պահեք հզոր փառքը մեր բանակի...

. . . .

Յոթը գիշեր յոթը անգամ մահիճ մտավ արևը հուր,
Յոթը անգամ կրկին զարթնեց, ներքև նայեց
մահասարսուռ.
Յոթը գիշեր, յոթը ցերեկ շառաչեցին զենքերը մեր,
Ու զորքերը մեր բարձրացան Խասան լճի սարերն ի
վեր:
Թշնամին էր կրծքի վրա զգաց ուժը մեր բանակի,
Խրոխտ ու զիլ ղողանջեցին շեփորները հաղթանակի,
Հայրենիքիս սահմանը սուրբ մնաց անխախտ ու
աներեր
Ու Խասանի բարձունքներում կրկին շողաց դրոշը մեր:

ԲԱՌԵՐԻ ԲԱՑԱՏՐՈՒԹՅՈՒՆ

1. Դավադիր— դավ, չարիք նյութող, դավաճան.
2. Քարաժանիք— սուր քարե ցցված կամ ծայր ունեցող.
3. Կայծակնակուռ— կայծակից կռած, շինած.
4. Սպառազեն— լրիվ զինված.
5. Արկ— գնդակ, ռումբ (այստեղ թնդանոթի).
6. Կենսապարար— կյանքով լիքը.
7. Շատրվանել— ցայտել, վիժել.
8. Ղողանջել— ձայն տալ, հնչել (զանգի մասին).
9. Շեփոր— փող (փչելու, նվագելու).
10. Աներեր— անսասան, կայուն, ամուր.
11. Սրընթաց— արագավազ:

39. ՀԻՇՈՂՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐ ԸՆԿԵՐ ՍԵՐԳՈՅԻ ՄԱՍԻՆ

(Հատված)

Յակուտիայում, ուր Սերգոն անց եր կացնում իր աքսորը, 1917 թվին խիստ ձմեռ եր: Այնպես ցուրտ եր, որ յակուտները պատուհաններին մեծ սառույցներ եյին կպցնում: Դրանք տաքություն եյին պահպանում, թեև յուրթերը մթնեցնում եյին...

Փետրվարի սկզբին Սերգոն մի ամբողջ շաբաթով
գնաց Սինսկ գյուղը— Պոկրովսկոյե գյուղից յերկու
հարյուր վերստ հեռու, ուր նա այդ ժամանակ աշխա-
տում եր իբրև բուժակ: Անսպասելի կերպով այնտե-
ղից կարճ հեռագիր եմ ստանում. «Շնորհավորում
եմ»: Յես ոչինչ չհասկացա:
Բանից դուրս ե գալիս— պայթել եր փետրվարյան
հեղափոխությունը: Աքսորված բոլշևիկներն այդ մա-
սին իմացել եյին կենտրոնից ուղարկած պայմանական
հեռագրից. «Մոր հետ տեսակցելը թույլատրված ե»:
Սերգոն անսպասելի ուրախանում ե և խելույն սլանում
ե Սինսկից Պոկրովսկոյե: Զանգակներով զարդարված
ծածկասայլը որական հարյուր վերստ եր անցնում:
Յերկրորդ որը Սերգոն հասավ Պոկրովսկոյե:
Սերգոն նախ մտավ գյուղի ծայրին գտնվող կրպա-

կը: Այնտեղ միշտ հավաքվում եր ժողովուրդը: Սերգոն աղմկում եր, բարձրաձայն խոսում: Շուտով նա մոտեցավ մեր տանը և մուշտակը հագին ներս ընկավ սենյակը: Նրա դեմքը հուզված եր, ուրախ:

— Ուռա՛, ուռա՛. հեղափոխությո՛ւն... աղաղակում եր նա:

Սերգոյի հետևից սենյակ մտավ յակուտ-կառապանը:

— Պե՛լսեր բիտ, ասաց նա, շտապ թարթելով իր նեղ աչքերը,— բուկամին իրյան խայրիտ. իրետա դեն տլյուգա բիխա սոլու:

Դա նշանակում եր.

— Մեր բուժակը բոլորովին խելագարվել ե կամ հարբած ե. ամբողջ ճանապարհին նա աղաղակում եր ու յերգում:

Յես յակուտի բառերը ծիծաղելով թարգմանեցի Սերգոյին:

Սերգոն բարձրաձայն ծիծաղեց:

— Իսկապես, վոր յես խելագարի նման եյի: Յես ուզում եյի բոլորին համբուրել: Յես պատրաստ եյի ամեն մի հանդիպողի վզովն ընկնել: Իսկապես յակուտը կարող եր մտածել, թե յես խելագարվել եմ:

Նույն յերեկոյան Սերգոն գնաց Յակուտսկ: Նա արդեն այնտեղ «Հասարակական ապահովության կոմիտեյի» և Յակուտիայի գործկոմի անդամ եր ընտրվել:

Աքսորյալները չկարողացան Յակուտսկից դուրս գալ գարնան շատ վատ ճանապարհների պատճառով:

Միայն 1917 թվի մայիսի 23-ին մյուս աքսորյալների հետ Սերգոն շոգենավով գնաց Իրկուտսկ:

Դրանից մի օր առաջ Յակուտսկի թանգարանի ալբոմում Սերգոն գրեց.

«Մնա՛ս բարև, աքսորների յերկիր, հայրենի յերկիր: Կեցցե՛ Ռուսական Մեծ Հեղափոխությունը: Կեցցե՛ Համաշխարհային Հեղափոխությունը: Կեցցե՛ Սոցիալիստական Հեղափոխությունը:

Գրիգորի Կոնստանտինովիչ Որջոնիկիձե (Սերգո)»:

ԲԱՌԵՐԻ ԲԱՑԱՏՐՈՒԹՅՈՒՆ

1. Յուրթ— յակուտների տնակը.
2. Բուժակ— ֆելդշեր.
3. Աքսորել— ազատազրկելով մեկին իր բնակավայրից հեռացնել, ուրիշ տեղ ուղարկել.
4. Վերստ— յերկարության հին չափ— մոտ 1 կմ.
5. Կրպակ— փոքրիկ խանութ:

---

40. ԽՈՒԱՆ ԹՈՐՆԱԴ

Դեռ թնդում եր կռիվն ահեղ,
Կորդովայի ճակատում
Նենգ թշնամու արյունահեղ
Գնդակներն են ճարճատում:
Յեվ նրանց դեմ մինչ իրիկուն
Բանվորական մի ջոկատ
Կրակում ե, կրակում ե,
Կրակում ե անընդհատ:
Ու կռվում ե նրանց շարքում
Մի պատանի արևաչ,
Ահեղ ռումբեր են տրաքում,
Բայց անվախ ե տղան քաջ...

Խուան Թորնադ ե անունը
Այդ քաջարի պատանու.
Պատերազմի տաք սամումը
Նրան կուլ չե տանում:
Յեվ կռվում ե արիաբար

Գնդակներո՜վ իր դիպուկ,
Մարտը բռնած ձորեր ու սար
Շառաչում է վորպես բուք։
Յեվ որն ամբողջ թափառեց նա
Սահմաններում թշնամու.
Յեվ արեն եր նրա վրա
Իր բորբ շողերը քամում.
Յեվ պատանին առաջ սողաց,
Դիրքերն եյին թշնամու,
Այնտեղ հողմն եր բերանը բաց՝
Փոշեխուիվ սլանում։
Խուան Թորնադը կգտնի
Գնդացիրը անպայման,
Բայց շշուկով, կարծես գաղտնի,
Լսվեց մթնում ինչ վոր ձայն։
Խոսում եյին յոթ զինվորներ,
Զոր քարերին նստոտած.
— Ա՜խ, փախչելու հնար լիներ,
Մեզմ հառաչեց մեկն հանկարծ։
— Համաձայն եմ յես ել դրան,—
Ասաց ուրիշ մի զինվոր։
— Կը տանեմ քեզ—հնչեց մի ձայն
Մթում խոր ու ահավոր։
Յեվ յոթ զինվորն ահաբեկված
Գույն ստացան քաթանի,
Ու կանգնել եր նրանց դիմաց
Խուան Թորնադ պատանին։
— Ո՞վ ես, տղա,— հնչեց մի ձայն,-
Ի՞նչ ես անում այստեղ դու։
— Ջոկատից եմ բանվորական.
Ու մեկնեց նա մի հին թուղթ։
— Իսկ յեթե մենք քեզ անխնա
Նվիրենք մի հավերժ քուն...
— Լավ ե այստեղ գրկել սև մահ,

Քան թե ապրել թիկունքում։
Յեվ հիացած այդ պատանու
Խիզախությամբ անվեհեր,
Յոթ զինվորներն այդ՝ թշնամու
Միանգամից յելան վեր։
— Տա՛ր մեզ, տղա՛, ջոկատը ձեր՝
Քեզ հետ գալիս ենք արդեն։
Խուան Թորնադը անվեհեր
Կանգնեց նրանց դեմ ու դեմ։
— Կապեցեք դուք ձեր զենքերը
Ու տվեք իմ չալակին,
Յերբ կհասնենք մեր դիրքերը,
Հետ կստանաք դուք կրկին։
Յեվ պատանին առած ուսին
Զենքերի մի ծանր բեռ,
Զինվորների հետ միասին
Իջավ կամաց ձորն ի վեր։

Ուշ եր արդեն, խորունկ գիշեր,
Լուսինն եր լուռ դեգերում.
Վողջ ջոկատին քուն եր իջել
Բանվորական դիրքերում։
Լոկ պահակն եր շրջում անքուն,
Գնում եր նա ու գալիս
Յեվ հսկում եր նա բարձունքում,
Լռության մեջ՝ ահալի։
Հանկարծ լսեց քայլերի ձայն,
Յեվ նայեց նա դես ու դեն,
Կարծես քայլերը մոտեցան,
Ու յերևում են արդեն։
— Ո՞վ ե,— կանչեց նա ահալի։
Արձագանքեց մի այլ ձայն.
— Խուան Թորնադն ե հետ գալիս...
Ու բոլորը մոտեցան։

— Իսկ ովքե՞ր են քեզ հետ յեկել,—
Ու նայեց նա կասկածոտ։
— Խոստացել են մեզ հետ լինել.
Ահա բերել եմ ձեզ մոտ։
Ու գնացին նրանք շտաբ
Պահակի հետ միասին,
Պետը տեղից յելավ շտապ՝
Խորունկ զարմանք յերեսին։
— Խուան Թորնադն է յեկել հետ,—
Ժպտուն նայեց նա պետին,—
Յոթ զինվոր է յեկել ինձ հետ՝
Միանալու ջոկատին։
Յեվ պատանին պատմեց նրան
Ինչ վիշտ ուներ իր հոգում,
Խնդրեց նրան աղաչաձայն,
Վոր չլինի թիկունքում։
— Կեցցե՛ս, տղա՛ս իմ քաջարի,
Ասաց պետը հայրաբար—
Մնա այստեղ ու պայքարիր
Մեծերի հետ հավասար։
Յեվ քանի վոր քեզ նման շատ
Պատանիներ կան այսքան,
Ազատությունը հարազատ
Կնվաճի Իսպանիան։

ԲԱՌԵՐԻ ԲԱՑԱՏՐՈՒԹՅՈՒՆ

1. Սամում— անապատի տաք քամի.
2. Արիաբար— քաջի նման.
3. Փոշեխուիվ— փոշու հետ խառնված, փոշով ծածկված.
4. Հավերժ— մշտապես.
5. Դեգերել— թափառել, ման գալ.
6. Բորբ— վառ, թեժ։

41. ԶԳՈՆՈՒԹՅՈՒՆ

1

Գարնանային լեռնային անձրևների ժամանակաշրջանն եր։

Ճանապարհների հեղեղատներում լճակներ եյին փայլում. հողն անձրևից կշտացել եր։

Ուղեկալի չենքից դուրս յեկան յերկու կարմիր բանակային։ Նրանց հետ եր փոկով կապված ջահել Տայգեր շունը, վորին պահել ու դաստիարակել եյին կարմիր բանակայինները։

Բելովը և Կրեպովն ուղղվեցին դեպի ժայռի սև քանդվածքը, վորի ստորոտից սկսվում եյին ցածրիկ, փշոտ թփեր։ Տեղ հասնելով, նրանք դիտեցին չորս կողմը և պառկեցին, յերեսները տարբեր կողմեր դարձնելով։

Կամրջի վրայով, ընթացքը դանդաղեցնելով, անցավ ճեպընթաց գնացքը։

Կրեպովը նկատեց, վոր վոլորտում վերջին վագոնից մի սև գունդ ընկավ։

Կրեպովն այդ մասին հաղորդեց Բելովին։

— Հետևիր նրան,— շշուկով ասաց Բելովը։

— Շատ լավ։

Մարտիկները պառկած եյին լուռ, ուշադիր, կենտրոնացած։

Հանդիստ պառկած Տայգերն ականջները սրեց ու առաջ սողաց։ Անձրևի աղմուկի միջից Բելովը խճերի թափվելու չխկոց լսեց։ Վոտի հարվածով նա հասկացրեց Կրեպովին, վոր նրա դիտողության բաժնում ամեն ինչ կարգին չէ։

Բելովը յերկու անգամ քաշեց առաջ գնալ ցանկացող Տայգերին. պետք եր սպասել մինչև թշնամին բարձրանա զառիթափի ծայրը, հետո արձակել շանը,

անտեսանելի կերպով հարձակվել ու գլխաթափ անել թշնամուն: Սակայն ջահել ու անփորձ Տայգերը ուժով առաջ նետվեց, բարակ փոկը կտրեց և վոռնալով հարձակվեց թփերի հետևից բսած կերպարանքի վրա: Համարյա թե պայքար չեղավ. մաուզերի հարվածից Տայգերը գետին ընկավ: Թողնելով վիրավորված Տայգերին, մարտիկները վորոշեցին հետապնդել հակառակորդին և կրակել միայն անհրաժեշտ դեպքում:

2

Պարզվեց, վոր Կրեպովի նկատած սև գունդը մի յերկարահասակ, լայնաթիկունք տղամարդ է: Վագոնից թռչելը նրան միայն թեթև քերծվածքներ եր պատճառել: Մարդը վոտի կանգնեց և սկսեց ճանապարհի հսկիչի դեր խաղալ:

Յերբ վերջին վագոնի կարմիր լույսերն անհայտացան վոլորտի հետևում, մարդը կոճկեց իր մորթե բաճկոնի բոլոր կոճակները, զենքը վերցրեց և արագ քայլեց արահետով:

Հասնելով հանդիպման համար նշանակված տեղը, նա չպատահեց իր յերեք ընկերներին:

Մարդը դես ու դեն նայեց, մոտեցավ մի լայն թփի ու մաուզերը պատրաստ պահած՝ պառկեց ընդամենը տաս քայլի վրա այն տեղից, վորտեղ մի ժամ առաջ, նայելով հեռացող գնացքին, պառկած եր Կրեպովը:

3

Յերեկվա թույլ անձրևը գիշերը սաստկացավ և գալիս եր անդադար: Այդպիսի գիշերները մարտիկներն անվանում են տագնապալից: Յեվ թեև յեղանակը տրամադրում է քնել, բայց այդպիսի գիշերներին ուղեկալներում քնելը հազվադեպ է:

Չեր քնել նաև Սերգեյ Անեգովը: Նա և Գոլաձեն այսոր հերթապահ են:

Անեգովը նամակ եր գրում:

«Ծառայում եմ լավ, գանգատ չունեմ առողջությունից,— գրում եր նա իր հայրենի կոլտնտեսությանը,— միայն թե այստեղի յեղանակը շատ անձրևային է»:

Յեվ կարծես այս բառերն ընդգծելու համար քամին պատուհաններին բուռ-բուռ կաթիլներ եր խփում: Ահա՛ մեկ, յերկրորդ, յերրորդ կաթիլները թռան պատուհանի մեջ: Անեգովը լսեց, վոր ինչ վոր մեկը լուսամուտի ապակին ճանկռում է: Ներս մտավ ուղեկալի հերթապահը, նրա ձայնը խլացած եր ու հուզումնալից:

— Ընկեր պետ, ժամանակը լրացավ: Գաղտնաջոկատը չվերադարձավ: Վերադարձել է միայն Տայգերը կապը կտրված և գլուխը ճեղքված:

Տագնապի ազդանշանից մարտիկները վոտի կանգնեցին: Անեգովն ու Գոլաձեն, քայլելով լցնում եյին հրացանները և սլանում եյին դեպի ձորը, վորտեղ գաղտնաջոկատն եր: Առջևից, կարծես ճանապարհը ցույց տալով, վազում եր Տայգերը: Աչքերը դժվար եյին մթությանը ընտելանում: Սուր քամին սառցնում է դեմքերը: Թփերը կպչում եյին չոքերին, խանգարում շարժումը:

Ձորակից մի քանի քայլի վրա Տայգերը կանգ առավ ու մի կողմ թռավ: Անեգովը պառկեց գետնին (այդպես ավելի լավ են նշմարվում առարկաները գիշերով) և հաստատուն ձայնով հրամայեց.

— Ձեռքերդ վե՛ր:

Պատասխանի փոխարեն լսվեց չորս կրակոց դեպի Անեգովի կողմը: Անեգովը կրակոցին պատասխանեց կրակոցով:

Ելի յերկու անգամ իրար հետևից կրակելով,

մորթե բաճկոն հագած մարդը վոտի կանգնեց և կռացած՝ դեպի ձորակը վազեց։ Բայց Գոլաձեն և Տայգերը դեմ առ դեմ հանդիպեցին նրան։ Նրանք գործեցին միաժամանակ. Տայգերն ատամները խրեց հակառակորդի աջ ձեռքի թաթը, իսկ Գոլաձեն ճարպիկ կերպով հարվածեց նրա ծնկանը և փռեց գետին։

Կրակոցի ձայնի վրա վազեց ուղեկալի պետը մի խումբ մարտիկների հետ։ Սակայն ոգնություն հարկավոր չեր. Գոլաձեն, մաուզերը դեմ արած, տանում եր հանցագործին։ Ուղեկալի մոտ Ջելովը մոտեցավ պետին զեկուցելու՝ յերեք զինված լրտեսներին բռնելու մասին ։

Մորթե բաճկոն հագած մարդը ճանաչեց կեղտոտված, շորերը պատառոտված իր յերեք համախոհներին։

4

Մի քանի որից հետո Սնեգովն ու Տայգերը տաքանում եյին գարնանային արևի տակ։ Տայգերը պառկած եր, վիրակապված գլուխն առջևի թաթերի վրա դրած, իսկ Սնեգովը մի անգամ ել կարդում եր դեռ ծնողներին չուղարկած նամակը։ Նամակի վերջը նրան դուր չեկավ։

Գրածը ջնջելով, Սնեգովը գրիչը թաթախեց ու ավելացրեց.

«... Այստեղ յեղանակը տաք է։ Կոլտնտեսականներն սկսել են ցանել։

Գանգատ չունեմ առողջությունիցս, կայտառ եմ և ուրախ։

Իսկ ծառայում եմ ազնիվ, ինչպես վայել է Կարմիր բանակի մարտիկին»։

Նա իր առողջ, թուխ յերեսը դեմ արավ արևակին, շոյեց Տայգերին ու ավելացրեց.

«Կարմիր բանակայինի վողջույններով, ձեր Սերգեյ»։

ԲԱՌԵՐԻ ԲԱՑԱՏՐՈՒԹՅՈՒՆ

1. Հեղեղատ— հեղեղից առաջացած փոսեր, առուներ.
2. Ճեպընթաց— արագընթաց, արագ գնացող.
3. Զառիթափ— ուղիղ կտրված գետնի թեքություն.
4. Մաուզեր— ատրճանակի մեծ տեսակը.
5. Վոլորտ— վոլորապտույտ ճանապարհ.
6. Արահետ— նեղ, բանուկ ճանապարհ.
7. Բաճկոն— առանց թևերի վերնազգեստ.
8. Ուղեկալ— սահմանագծում վորոշ պահակակետ.
9. Համախոհ— միևնույն մտքերն ունեցող.
10. Տագնապալից— անհանգիստ.
11. Գաղտնաջոկատ— հետախուզող (գաղտնի) խմբակ։

---

42. ԳԱՐՆԱՆ ՀԱՄԲՈՒՅՐ

Գարուն է, գարուն, մեր յերկրում նորից
Արևն է ժպտում մանկան պես գանգուր...
Յերգն է մեր ուժգին հնչում բերկրալից.
Վողջո՛ւյն քեզ, գարնան առաջին համբույր։

Գարուն, դու վորքա՛ն ծաղիկ ես բերել,
Վորքա՛ն մարդիկ են քեզ յերգում սիրով,
Վորքա՛ն սրտեր են վարդի պես բացվել
Ու համբաղ լցրել խնդության ցողով։

Կյանքը մեր այսոր դարձել է գարուն,
Մարդիկ յերջանիկ ապրում են ազատ,
Նրանք են բերել գարունն այդ բեղուն,
Վոր պիտի մնա հավիտյան զվարթ։

Վողջո՛ւյն քեզ, վողջույն ծաղկազարդ գարուն
Վոսկեղեն դու հուր իմ պայծառ յերկրի,
Կյանքն է մեր խնդուն, քեզ նման փթթում՝
Մարդկության արդար վաստակով բերրի:

ԲԱՌԵՐԻ ԲԱՑԱՏՐՈՒԹՅՈՒՆ

1. Բերկրալից— ուրախ.
2. Բեղուն— առատ.
3. Փթթել— ծլել-ծաղկել, բացվել.

---

43. ԸՆԿԵՐ ՍՏԱԼԻՆԸ ՅԵՎ ՄԱՐԻԱ ԴԵՄՉԵՆԿՈՆ

1

... Ահա Մարիյկա Դեմչենկոն Կրեմլումն է...

Դեմչենկոն տեսավ, թե ինչպես դահլիճ մտան ժողովրդական կոմիսարներն ու ընկեր Ստալինը: Ընկեր Ստալինն ուրախ եր և ձեռքով վողջունում եր կոլտնտեսուհիներին:

Յերբ ծափահարությունները լռեցին, ընկեր Ստալինը նայեց Մարիյկային, նորից ժպտաց ու ասաց.

— Մարիա Սաֆրոնովնա՛, դե պատմիր:

Մարիյկան ուրախ-ուրախ մոտեցավ ամբիոնին ու պատմեց, թե ինչպես եր պայքարում ինքը սունկամանիքների դեմ, թրթուրի դեմ, յերաշտի դեմ, ինչպես ինքն ու իր ընկերուհիները գիշերները չեյին քնում, և ինչպես չաքարի ճակնդեղի մեծ բերք ստացան:

— Իսկ ինչքա՞ն չաքար կստանաս դու քո աշխատանքի համար, ընկեր Դեմչենկո,— հարցրեց Մարիյկային ընկեր Վորոշիլովը:

— Մոտ տասնհինգ փութ կստանամ— ժպտալով պատասխանեց Մարիյկան:

— Ապա այդքան չաքարն ի՞նչ պիտի անես դու,— նորից հարց տվեց ժողկոմ Վորոշիլովը:

— Ա՛յ, ինձ մոտ հյուր կգաք, ընկեր Վորոշիլով, իմ չաքարով թեյ կխմեք,— պատասխանեց Մարիյկան:

Ու բոլոր կոլտնտեսուհիները, ժողովրդական կոմիսարները և ընկեր Ստալինը բարձրաձայն ծիծաղեցին:

2

Դեմչենկոյից հետո, ուրիշ կոլտնտեսուհիներ խոսեցին: Հետո ընկեր Ստալինը վեր կացավ և ասաց.

— Ա՛յ, յես արդեն հիսունվեց տարեկան եմ, շատ բան եմ տեսել, շատ աշխատավոր տղամարդիկ ու կանայք եմ տեսել. բայց այսպիսի կանանց—յես չեմ հանդիպել: Սրանք բոլորովին նոր մարդիկ են:

Դահլիճում լռություն տիրեց: Մարիյկան և մյուս կոլտնտեսուհիներն ուշադիր լսում եյին Մեծ Ստալինին:

— Ինչպե՞ս նշանավոր դարձնենք այսօրվա օրը.— ասում եր ընկեր Ստալինը:— Մենք այստեղ խորհրդակցեցինք՝ յես, ընկերներ Վորոշիլովը, Մոլոտովը, Կագանովիչը, Օրջոնիկիձեն, Կալինինը, Միկոյանը, և յեկանք այս մտքին.— միջնորդություն հարուցել կառավարության առաջ աշխատանքի մեր հերոսներին պարգևատրել շքանշաններով.— ողակավարներին Լենինի շքանշանով, իսկ շարքային կոլտնտեսուհիներին՝ Աշխատանքի Կարմիր Դրոշի շքանշանով:

Ստալինը դարձավ դեպի Մարիյկան և ասաց.

— Պետք է, իհարկե, հատկապես նշել ընկեր Մարիա Դեմչենկոյին:

— Կեցցե՛ս,— ասաց ընկեր Վորոշիլովը և նույնպես ժպտաց Մարիյկային:

Իսկ ընկեր Մոլոտովը կատակով ավելացրեց.

— Գլխավոր հանցավորը:

Ստալինը մի քիչ լռեց ու շարունակեց.

— Ես կարծում եմ, որ Մարիա Դեմչենկոյին, իբրև այս ամբողջ գործի նախապատճառի, բացի նրանից, որ Լենինի շքանշան կտան, պետք է նաև Խորհուրդների Կենտրոնական Գործադիր Կոմիտեի կողմից շնորհակալություն հայտնել:

Իսկ Մարիյկան լսում էր և հուզվում յերջանկությունից:

3

Յերբ խորհրդակցությունը վերջացավ, Դեմչենկոն մոտեցավ ընկեր Ստալինին ու ասաց.

— Իոսիֆ Վիսսարիոնովիչ, ինձ նոր առաջադրություն տվե՛ք:

Ընկեր Ստալինը մի քիչ մտածեց ու հարցրեց.

— Ուզո՞ւմ ես սովորել: Գյուղատնտես դառնալ:

Իսկ Մարիյկան հենց միայն այդ մասին էր մտածում:

— Դա արդեն այնպե՛ս եմ ուզում,— ասաց նա,— որ էլ ասե՛լ չեմ կարող:

Այն ժամանակ ընկեր Ստալինը դարձավ ժողովրդական կոմիսարներին ու ասաց.

— Իսկ գիտե՞ք, ընկերնե՛ր, Մարիա Դեմչենկոն սովորելու յե գնում: Գյուղատնտեսուհի կլինի:

— Ես ասում եյի, որ նա գյուղատնտեսուհի կդառնա,— պատասխանեց ընկեր Վորոշիլովը:

Դեմչենկոն այստեղ նորից խոսեց սիրելի ու հարազատ Ստալինի հետ, մնաս բարև արավ նրան, իսկ ընկեր Ստալինը հաջողություն ցանկացավ նրան ուսման գործում և ամուր սեղմեց ձեռքը:

ԲԱՌԵՐԻ ԲԱՑԱՏՐՈՒԹՅՈՒՆ

1. Ամբիոն— *բարձրություն, վորտեղից խոսում են.*
2. Ցերաշտ— *չոր յեղանակ:*

44. ՍԵՐՎԻՆ

1

Մոտիկ անցյալում, մի մեծ քաղաքում,
Քարաշեն մի տան խոնավ նկուղում.
Ուր չէր թափանցում արևի վոսկին,
Ուր հյուր չէր գալիս գարունը իսկի,
Իր հիվանդ մոր հետ ապրում էր Սերվին,
Բոբիկ վոտքերով, փոքրիկ քրդուհին:
Ուլունքի շարան՝ բարակ, թուխ վզին,—
Սադաֆ կոճակներ բաճկոնի կրծքին:
Նա աչքեր ուներ՝ զույգ սև սալորիկ,
Գունատ այտերին յերկու խոր փոսիկ:
Ժամանակ չուներ, վոր խաղար բակում.
Պիտի աշխատեր Սերվին՝ անդադրում,
Պիտի ծառայեր փոքրիկ քրդուհին
Վերևի հարկում ապրող հարուստին.
Սենյակներ մաքրեր, աման լվանար,
Արևծագից մինչ գիշերը դար.
Կամ հազիվ գրկած աղբի մեծ կողով,
Ներքև իջեցներ քարե սանդուղքով:
Ու այս բոլորի փոխարեն սուղ վարձ՝
Մի քանի կտոր չորացած սև հաց,
Պղնձե փողի մի փոքրիկ գումար,
Վոր դեղեր գներ մայրիկի համար:

2

Յեվ օրեր անցան... Այն մեծ քաղաքում,
Ուր հիվանդ մոր հետ Սերվին էր ապրում,
Նոր կյանքի կամիր դրոշ ծածանվեց,
Նոր մարդիկ յեկան, և արև ծագեց:
Գարունը յեկավ բույրով հասմիկի,
Կանգնեց Սերվիի սենյակի շեմքին:

Սերվին չէր վազում քարե սանդուխքով,
Վոր հաց վաստակեր փոքրիկ ձեռներով:
Քշեցին այն չար հարուստին վերից,
Ազատվեց Սերվին կողովի բեռից:
Մայրիկն էլ առողջ, էլ դեղ չէր խմում,
Աշխատում եր նա մեծ գործարանում:
Դազգահի առաջ աշխույժ ձեռներով
Կտոր եր հինում հմուտ շարժումով:
Դպրոց եր վազում Սերվին ամեն որ,
Վոտքերին մի զույգ կոշիկ ճտկավոր,
Զնգզնգան ուլունք Սերվիի կրծքին
Գանգուր մազերին արևի վոսկին:
Կարմիր այտերին յերկու խոր փոսիկ,
Աչքերն էլ փայլուն զույգ սև սալորիկ:
Ու ապրեց այդպես նա մեծ քաղաքում,
Ուր կյանքն եր ժպտում փոքրիկ քրդուհուն:

ԲԱՌԵՐԻ ԲԱՑԱՏՐՈՒԹՅՈՒՆ

1. Նկուղ— գետնափոր ներքնահարկ.
2. Սուղ— քիչ.
3. Հինել— թելը պատրաստել՝ գործվածքի համար.

———.

45. ՏԱՍՆ ՈՐ ԱՆՏԱՌՈՒՄ ՅԵՎ ՃԱՀԻՃՆԵՐՈՒՄ

1

Յերբ Վալյան ինձ տոմս գրեց թե՝

— «Թռի՛ր, էլ մի՛ ուշացնիր մեզ», յես իսկույն պատրաստվեցի թռչելու: Վոր ճիշտն ասենք, յես իսկի չեյի ուզում թռչել: Յես ուզում եյի մնալ մեքենայում, հավատում եյի, վոր Վալյան գերազանց կերպով կկատարի վայրեջքը: Բայց հրամանը — հրաման ե:

Վորոշեցի թռչել առանց ծանրաբեռնվելու: Գրպանումս կար լուցկի, վորսորդական կողմնացույց, ատրճանակ և ծայրից կերած մի կտոր շոկոլադ: Մի կտոր էլ վերցրի, պարաշյուտը հագա: Հետո՝ կաբինում բոլոր անոթներն ամրացրի, քարտեզները մի կողմում պահեցի, ամեն ինչ կարգի բերի: Հետո դռնակը բաց արի ու ցած գնացի:

Պարաշյուտը կախվեց մի յեղևնուց: Յես ճոճվում եյի գետնից հինգ մետր բարձր: Քամին ճոճեց ինձ և խփեց ծառին: Այն ժամանակ յես վոտքերով կպա ծառին, դանակով կտրեցի թելերը և սկսեցի ցած իջնել:

Լսում եմ— «Ռոդինա»-ն թռչում ե. դռռում ե նրա մոտորը, ոդաչուից պահանջելով, վոր հենասարքն իջեցնի: Հետո միանգամից ամեն ինչ լռեց. մեռյալ լռություն տիրեց:

Յես վճռեցի. տեղիցս չեմ շարժվի, մինչև կրակոց չլսեմ: Բայց ահա, վորոշ ժամանակից հետո— կրակոց: Իսկույն վերցրի կողմնացույցը, վորոշեցի ուղղությունը: Դա ինձ համար որհասական բոպե

ներ․ արձագանքն ավելի ուժեղ եր լինել, քան կրակոցը: Յերկրորդ կրակոցը նույնպես հարավ-արևելք ցույց տվեց: Յես բոլորովին հանգստացա:

Այդտեղ ել քնեցի: Առավոտը, հենց վոր լուսացավ, ճանապարհ ընկա հարավ-արևելյան ուղղությամբ: Գնացի: Գնալը շատ դժվար եր: Վոտնամանները կպչում եյին ճյուղերին, մորթե անդրավարտիքս զրկում եր ազատ շարժվելու հնարավորությունից: Յերկու ժամ գնալուց հետո նորից կրակոց լսեցի, այժմ ուղիղ հարավում: Շարունակեցի ճանապարհս ամբողջ որը— ուղղություն բռնելով դեպի բարձր ճահճաթումբը: Դուրս յեկա գագաթը․— իմ առջև տարածվում եր խոտածածկ ճահիճը: Նրա վրա ինքնաթիռ չկար: Նորից քնեցի և հաջորդ որը ճահճաթումբը կտրեցի, անցա դեպի հարավ:

Դա մի անհավատալի դժվար ճանապարհ եր: Ստիպված եյի փոթորկի կոտրատած ծառերի միջով անցնել: Այստեղ տասնյակ տարիներով ծառերը թափվում են իրար վրա, անկարգ հյուսվում են իրար: Նրանց միջով անցնելը—մարդու համար իսկական դժոխային չարչարանք ե: Հաղթահարելով այդ ընկած անտառը, յես նորից դուրս յեկա խոտածածկ ճահճի մոտ, բայց ելի ինքնաթիռը չտեսա: Այն ժամանակ յես վճռեցի ճահճի յերկարությամբ գնալ դեպի արևելք: Յես մի քանի անգամ կրակեցի, բայց իմ կրակոցներին վոչ վոք չպատասխանեց:

Այսպես քայլելով՝ անցավ ելի մի քանի որ: Լուսաբացին դուրս յեկա մի մեծ խոտածածկ ճահճի մոտ: Անձրև եր մաղում: Այս անգամ յես գնում եյի մորթե շորերս հագած: Ճահճի վրա բարձր խոտ եր բուսել: Յես ուրախացա, մտածում եմ․— ինչ լավ ճահիճ ե: Այդ րոպեյին զգում եմ, թե ինչպես արագ թաղվում եմ: Ճահիճը ծծում-քաշում ե—սկզբում մինչև գոտիս, հետո մինչև կոկորդս:

Այդ վայրկյանին հիշեցի մի կինոնկար, ուր ցույց ե տրված, թե մարդիկ ինչպես են դուրս գալիս ճահճից: Յես վերցրի ձեռնափայտս, դրեցի լայնությամբ և այդպես ահագին ջանք գործ դնելով հետզհետե դուրս պրծա ճահճից: Այնուհետև ել չեյի վստահում ճահճի դավաճանական հյուրասիրությանը:

Համարյա ամբողջ որն անցկացրի միևնույն տեղում: Պետք ե չորերս չորացնեյի: Բարեբախտաբար արև որ եր: Չորացնելը վերջացնելով, մի կիլոմետր գնացի: Հետո պառկեցի քնելու:

2

Հաջորդ որը ճանապարհս շարունակելով, ընկա ճահճաթմբի յերկրորդ շարքերի մեջ: Այնուհետև տեսա այն ձյունապատ սարը, վորի մոտ յես թռա ինքնաթիռից: Ինձ համար պարզվեց, վոր կրակոցի արձագանքը խաբել ե ինձ: Առաջի որն իմ վերցրած ուղղությունը, բանից դուրս յեկավ, վոր ճիշտ չեր:

Այժմ յես ուղղություն ընդունեցի դեպի ձյունապատ լեռան գագաթը և վճռեցի, վոր ինչքան ել վոր հեռու լինի, յես կգնամ այնտեղ: Ինքնաթիռը նրա մոտերքում պետք ե լինի:

Հեշտ չեր դեպի այդ նպատակը գնալ: Սարի գագաթը շարունակ ծածկվում եր ամպերով: Յես գնում եյի ըստ կողմնացույցի:

Ինչպե՞ս եյի սնվում: Յես մի ամբողջ և մի կիսատ կտոր չոկոլադ ունեյի և դաղձի շաքարահատեր: Այդ եր իմ ամբողջ կարողությունը: Բացի դրանից, յերբեմն ճահիճներում հատապտուղներ եյի գտնում: Այդ տեղերից չեյի հեռանում, մինչև վոր հատապտուղները բոլորն ուտում եյի: Հետո յես պարզեցի, վոր կեչու տերևը շատ փափուկ ու համեղ ե: Տերևներ եյի ուտում: Ծանր որերից մեկում ստիպված եյի ճաշին բավականանալ թրթուրներով:

Նախավերջին օրը բանս լավ գնաց.— անձենու մի թուփ գտա։ Խնամքով, ուշադրությամբ քաղեցի բոլոր հատապտուղները, հաշվելով, վոր դա մի քանի օրվա պաշար կլինի։ Յերբեմն սունկ եյի գտնում, խարույկի վրա յեփում եյի, ուտում։ Պարզվեց, վոր հիանալի յե միայն ջուրը։ Նույնիսկ այստեղ՝ ճահճում մաքուր եր, պարզ և ինչպես յերևում եր՝ անվնաս։ Համենայն դեպս յես վոչ մի անգամ չհիվանդացա։

Այն օրը, յերբ յես վորոշեցի գնալ դեպի հյուսիս-արևմուտք, դեպի սպիտակագագաթ սարը, ամենասոված որն եր։ Անտառի ծայրին յես յերկու սունկ գտա և վճռեցի խորովել։ Վերցրի կեչու չոր կեղևը, վոր կրակ անեմ։ Բայց հենց վոր լուցկին մոտեցրի, խարույկը պայծառ բռնկեց, վառվեցին խոտերը, ծառերը։ Իմ սունկերն էլ վառվեցին։ Կրակը շատ արագ տարածվեց։ Յես ստիպված եյի փախչել նրանից, ինչքան ուժ ունեյի։

Դա հոկտեմբերի 2-ին եր։ Այն րոպեյին, վոր յես փախչում եյի այնպես անսպասելիորեն հրդեհ դարձած խարույկից, իմ վերևը հայտնվեց «II—5» ինքնաթիռը։ Յես արագ հանեցի շորերս, մնացի սպիտակեղենով, սկսեցի շարժել շորերս։ Ինքնաթիռը յերկու շրջան անելով, թռավ դեպի հարավ և չնկատեց ինձ։

Յես պետք է անցնեյի առաջին խումբ ճահճաթըմբերի լեռնանցքը։

3

Յեվ ահա լսում եմ.— հյուսիս-արևմուտքում՝ ձյունապատ գագաթի մոտ, ինքնաթիռներ են թռչում։ Դա հաստատեց իմ յենթադրությունը՝ յես ճիշտ ուղղություն եյի վերցրել։

«Ռոդինա»-ն այնտե՞ղ եր։

Հոկտեմբերի 4-ին յես անցա յերկրորդ խոտածածկ

ճահիճը։ Ելի տեսա, թե ինչպես սավառնակները թըռչում, թռչելով հավաքվում են մի վորոշ տեղ, բոլորովին ցած։

Յերբ յես անցնում եյի տայգայով, տեսա, վոր ծառերի բները կրծած են։ Լսեցի արջերի մռնչոցը։ Մի արջ համարյա իմ կողքին կոտրտում եր ճյուղերը, բայց ինձ ձեռ չտվեց։ Ուշ յերեկոյան յես բարձրացա ճահճաթմբի կատարը և պառկեցի քնելու։ Հոկտեմբերի 5-ի լուսաբացին զանազան կողմերից յես հինգ կրակոց լսեցի։ Նրանց միջև միջին ուղղությունը վերցրի։ Ամբողջ օրը յես իջնում եյի սարից։ Կրակոցների սեպը շարունակ նեղանում եր և վերջապես կրակոցների ձայները համարյա ձուլվեցին։

Այստեղ յես արդեն բոլորովին վորոշակի տեսա ինքնաթիռը։ Բոլորովին ցածր թռչելով նա պտըտվում եր միևնույն տեղի վրա։ Զափազանց ուրախալի որ եր այդ։

Օրվա կեսին յես խիստ հոգնածություն զգացի։ Ինձ մոտ մնացել եր մի քիչ հատապտուղ, շոկոլադի մի փոքր կտոր և դաղձի շաքարահատ։ Յես վճռեցի ձեռք չտալ այս ամենին, պառկել՝ քնելու, ուժ հավաքել, իսկ առավոտյան ուտել և շարունակել ճանապարհս։ Սակայն մտածեցի— թերևս գիշերը նրանց մոտ մեկն ու մեկը յեկած լինի, և նրանք դեպի գետակը կգնան։ Վորոշեցի՝ չեմ քնի, այլ կշտապեմ մոտենալ ինքնաթիռին։ Յեվ ահա շուտով տեսա «Ռոդինա»-յի սպիտակ մետաղե պոչը։ Թուլությունս անհետացավ։

Յես իսկույն յերեք փամփուշտ արձակեցի։ Սակայն ինձ վոչ վոք չպատասխանեց։ Յերբ վայրեջքի տեղին մոտեցա, վերջին անգամ կրակեցի։ Ինքնաթիռի շուրջը ձայներ լսեցի, սակայն ինձ չնկատեցին։ Ավելի մոտեցա։ Տեսնեմ՝ մի ամբողջ խումբ դեպի ինձ է վազում։ Առաջինը՝ բժիշկ Տիխոնովը մոտեցավ, ապա՝ Պոլինան, ապա՝ մնացածները։

Հայոց լեզու, 4 դաս.—11

Բժիշկը շփեց իմ վոտքերը: Ապա ինձ կերակրեցին և պառկեցրին:

Մենք, յերեք ընկերուհիներ, յերեք ոդաչուներ, յերկա՜ր ժամանակ խոսում եյինք մեր թռիչքի, մեզ հետ պատահած արկածների, մեր ժողովրդի սիրո և մեր հոգատար հոր՝ Ստալինի մասին:

Յեվ այդ ժամանակ մեր մեջ նոր միտք ծագեց, ավելի նշանակալի, նոր թռիչքի միտք՝ հանուն մեր մայր հայրենիքի:

ԲԱՌԵՐԻ ԲԱՑԱՏՐՈՒԹՅՈՒՆ

1. Հենասարճ (շասսի)— ինքնաթիռի այն մասերը, վոր հնարավորություն են տալիս մեքենային շարժվել գետնի վրայով (անիվներ, դահուկներ և այլն).
2. Դժոխային— սարսափելի, ծանր, դժվար (այստեղ).
3. Տայգա— հյուսիսային խիտ անտառ.
4. Դաղձ, անանուխ— հոտավետ բույս:

---

46. ԱՅՆՈՒԱՄԵՆԱՅՆԻՎ— ՄԵՆՔ ԿՀԱՂԹԵ՛ՆՔ

(Իբարրուրի Դոլորեսի նամակը՝ վորդուն)

Թանկագին Ռուբեն

... Դու չես ել կարող պատկերացնել, իմ վորդյակ, թե ինչպիսի դաժան կռիվ է այժմ Իսպանիայում: Թշնամին ձգտում է՝ ինչ գնով ել լինի՝ իր արյունոտ թաթերի մեջ ճզմել իսպանական ժողովրդի սիրտը: Սակայն իսպանական ժողովուրդը հոյակապ թափով վոտքի յելավ պաշտպանվելու և գերադասում է մեռնել, քան թե ստրուկ դառնալ:

Յես շատ որեր եմ անցկացրել ճակատում ժողովրդական միլիցիայի և մեր գվարդիայի մարտիկնե-

րի հետ: Նրանք բոլորն ել պայքարում են արիաբար, հերոսների պես:

Յես վստահ եմ, վոր չնայած բոլոր դժվարություններին— այնուամենայնիվ մենք կհաղթենք:

Յեթե մենք ընկնենք այս պայքարում, դու, իմ վորդյակ, ամրացիր: Հիշիր մեր իդեալի մասին, պատրաստ յեղիր պայքարելու՝ առանց թուլանալու, պատրաստ յեղիր զոհաբերության՝ մեր գործի համար:

Սովորիր աշխատել և հասկանալ քաղաքական խնդիրները: Դու ֆիզիկապես ևս պետք է ամուր լինես: Ուսումնասիրիր Մարքսի ուսմունքը, վորպեսզի հասկանաս վողջ անցուդարձը: Սիրալիր յեղիր դեպի քո ընկերները: Յերբեք մի կասկածի, վոր կոմունիզմին պետք է նվիրել վողջ կյանքը:

Ցտեսությո՛ւն, զավակս: Քեզ ջերմ համբուրում է մայրդ՝

ԴՈԼՈՐԵՍԸ

«ՀԻՇՈՒՄ ԵՄ ՔՈ ԽՈՍՔԵՐԸ, ՄԱՅՐԻԿ»

(Վորդու որագրից)

Յես— իսպանացի յեմ, իսկ այժմ ապրում եմ Խորհրդային յերկրում: Իմ մայրը— Դոլորես Իբարրուրին— այժմ Իսպանիայումն է:

Նա— Բիսկայան հանքագործի աղջիկ է, իսկ հայրս լեռնագործ բանվոր: Մենք ապրում եյինք Իսպանիայի հյուսիսում, Բիլբաոյում, և մեծ կարիքի մեջ եյինք: Մեր տանն ամեն օր խուզարկություններ եյին լինում: Վոստիկանությունը մեզ հանգիստ չեր տալիս, վորովհետև հայրս ու մայրս հեղափոխականներ եյին: Խուզարկությունների ժամանակ մայրս իրեն հանգիստ ու արի յեր պահում:

Նա ասում եր վոստիկաններին.

— Ինչո՞ւ դուք միշտ մեզ՝ աղքատներիս մոտ եք գալիս և վոչ թե կապիտալիստների:

Հայրս շատ անգամ է բանտ նստել, հաշիվն ել եմ մոռացել: Իսկ մայրս, հիշում եմ, չորս թե հինգ անգամ բանտարկվել է:

Յես հպարտանում եմ իմ մայրիկով: Ինչքան ել վոր զբաղված լինի նա, միշտ շատ սիրալիր յե դեպի ինձ:

Ինձ համար դժվար եր դպրոցում սովորելը: Փող չունեյինք դասագրքերի համար, իսկ ուսուցիչներն այդ բանի համար հայհոյում և տուն եյին ուղարկում ինձ: Իսկ մայրիկս ասում եր ինձ.

«Ռուբեն, սովորիր՝ ինչ գնով էլ վոր լինի: Բանվորները պետք է տիրապետեն գիտությանը, վորպեսզի հաղթեն»:

Յես մեկ ամիս անցկացրի «Արտեկ» պիոներական ճամբարում: Կազդուրվեցի և նոր յեռանդով շարունակեցի սովորել:

Յես լավ եմ հիշում քո խոսքերը, իմ թանկագին

մայրիկ, վոր ասացիր հրաժեշտի ժամանակ, «Մնա՛ս բարով, Ռուբեն, մենք դեռ կտեսնվենք: Լավ սովորիր և աշխատիր, և միշտ հավատարիմ յեղիր բանվոր դասակարգի գործին»:

ՌՈՒԲԵՆ ՌՈՒԻԶ

ԲԱՌԵՐԻ ԲԱՑԱՏՐՈՒԹՅՈՒՆ

1. Դաժան— անգութ, խիստ, սոսկալի.
2. Հոյակապ— մեծ ու գեղեցիկ.
3. Գվարդիա— ժողովրդից կազմած զորք (այստեղ).
4. Իդեալ— բարձր նպատակ.
5. Բիսկանիա— Իսպանիայի մի մասը— հյուսիսում:

---

47. ԾԱՂԻԿՆԵՐԻ ՅԵՐԳԸ

Մեծ գոլն ընկավ, ձնհալն ընկավ,
Հողը շնչեց, զեփյուռն յեկավ,
Արևն յելավ վառ ճառագած,
Հարցմունք արավ հողին հակված.
Արևը.— Սիրո՛ւն աղջիկ, ի՞նչ ղրկեմ քեզ:
Աղջիկը.— Յես ծաղիկներ կուզեմ պես-պես:
Արևը.— Ա՛յ աղբյուրներ, ա՛յ գետակներ,
Սառցի ներքև քնա՞ծ եք դեռ:
Դո՛ւրս յեկեք, դո՛ւրս.
Շո՛ւտ դեպի լուս,
Նոր աշխուժով
Ու նոր ուժով
Կարկաչեցեք
Ու կանչեցեք
Հողում քնած սերմուններին՝
Ծաղիկներին ու ծիլերին:
Ջրերը.— Վո՛ւշ-վո՛ւշ, վո՛ւշ-վո՛ւշ...

Ես ի՜նչքա՜ն ուշ…
Աղջի՛, աղջի՛, ծիլ-ծաղիկներ,
Քանի՛, քնեք, վե՛ր կացեք, վե՛ր.
Խնկածաղիկ,
Ծնկածաղիկ
Արևքուրիկ.
Շար-շարուրիկ
Համբիկ, հափրուկ,
Ամանկոտրուկ,
Հորոտ-մորոտ,
Աղավնարոտ,
Կոճղեղ, ճանդռուկ,
Քուրդ, ճարճատուկ,
Հարսնածաղիկ,
Վոսկեծաղիկ,
Խաշխաշ, ծծուկ.
Վարդ, յերիցուկ,
Մուշկ-վաղմեռուկ,
Պուտ, վառվռուկ,
Շրվան, մրվան,
Շուշան, ռեհան,
Ապրեմ-չապրեմ,
Բուրեմ-մարեմ…
Քանի՞ քնեք հողի միջին,
Յեկեք եստեղ, սարի լանջին.
Առվի ափին, հով ստվերում,
Ժայռի տակին, հովիտներում,
Կանաչ խոտով,
Անուշ հոտով,
Ծիծաղեցեք
Ու ծաղկեցեք:
Ծաղիկներ.— Բարև, բարև, կարմիր արև,
Ա՜խ, ի՜նչ լավ է դեպի վերև—
Ազա՜տ, լո՜ւյս, տա՜ք,

Կապո՜ւյտ հստակ…
Արևը.— Սիրո՞ւմ եք ինձ…
Ծաղիկներ.— Ա՜խ, ինչպես եմ սիրում, ինչպե՜ս.
Եվ առանց քեզ չեմ ապրի յես…
— Յես քեզ հետ եմ՝ ուր վոր գնաս.
— Յես կտխրեմ՝ վոր հեռանաս…
Արևը.— Ապա յեթե ձեզ համբուրե՞մ…
Ծաղիկներ.— Յես հաճույքից կը կարմրեմ…
— Յես կբուրեմ…
— Յես կմարեմ…
Արևը.— Ա՛յ անուշներ,
Ա՛յ քնքուշներ,
Ապրեմ-չապրեմ, բուրեմ-մարեմ.
Բաժակներդ բացեք իմ դեմ,
Հազար գույնի, հազար ձևի,
Պայծառ, ծավի ու ծարավի.
Լցնեմ շողով,
Գոհար ցողով,
Ջերմ յեթերով,
Նուրբ թրթիռով,
Կյանքի հյութով,
Խունկի հոտով,
Ա՛յ անուշներ,
Ա՛յ քնքուշներ…
Աղջիկը.— Ես ի՞նչ անթիվ ծաղիկներ կան,
Վոսկի դեղին, կարմիր, դեղձան,
Մոռ, ծիրանի, ճերմակ, պուտ-պուտ,
Ալ, նարնջի, մավի, կապույտ,
Բացվել, լցվել, ծաղկել են վառ,
Վո՜ղջ ինձ համար, վո՜ղջ ինձ համար:

ԲԱՌԵՐԻ ԲԱՑԱՏՐՈՒԹՅՈՒՆ

1. Գոլ— տաքություն.
2. Ճառագել— ճառագայթները ամփոփել, շատ լույս տալ

3. Ծավի— կապույտ, գեղեցիկ աչքերով.
4. Յեթեր— օդի վերևի նոսր շերտը.
5. Դեղձան— դեղնագույն.
6. Մավի— կապտագույն.
7. Խունկ— անուշահոտ խեժ:

---

48. ՅԵ'Կ ԳԱՐՆԱՆ ԱՆՁՐԵՎ

Յե'կ, գարնան անձրև, թափվի'ր հորդառատ՝
Ցրտացած յերկրի սառ կրծքի վրա.
Թող նորից յերկիրն շունչ քաշե ազատ.
Թող նրա կրծքին ջերմ կյանքը յեռա:

Յերկար նա տանջվեց դառնաշունչ ձմռան
Ցուրտ կապանքներում քեզ սպասելով.
Նա շատ համբերեց... կենսատու գարնան
Քաղցր կարոտը ջերմ փայփայելով:

Թափվի'ր, ա'յ անձրև, ինչպես մարգարիտ,
Ինչպես յերկնառատ ցողը կենսաբեր,
Վոռոգիր դաշտեր, անտառ ու հովիտ
Կանաչով պատիր լեռներ ու ձորեր:

Թող հորդանալով աղբյուր ու գետակ
Սառցե շղթաներն անահ խորտակեն.
Դուրս գան ափերից, վազեն համարձակ,
Ազատ խոխոջան, ազատ կարկաչեն:

---

49. ԳՅՈՒՂԱՑԻՆԵՐԻ ԴԱՏԸ

Սաֆրոնովկայի գյուղացիներն աղքատ եյին ապրում: Հողերը քիչ եյին, համարյա անասուններ չե-

յին պահում, վորովհետև կեր չունեյին: Բոլորը՝ մինչև վերջին հատիկը, մինչև գարմանի վերջին ծեղն ուտում և ուտեցնում եյին մինչև նոր բերքը: Մի կերպ տարեց-տարի քարշ եյին գալիս, բանում եյին աղայի համար, վողորմություն եյին խնդրում:

Կար ժամանակ, վոր Սաֆրոնովկան վատ չեր ապրում. այդ այն ժամանակ եր, յերբ գյուղացիների մի մասը գոնե խոտհարք ուներ: Բայց աղան այդ խոտհարքը խլեց: Ինչքան ել գյուղացիները վիճեցին, ինչքան ել դես-դեն ընկան, բան դուրս չեկավ: Աղան ապրում ու հարստանում եր: Իսկ Սաֆրոնովկան տարեց-տարի աղքատանում եր, հա աղքատանում:

Ամեն տարի գարնանը, յերբ մարգագետինը ծածկըվում եր խոտով, և տաք քամին դեպի Սաֆրոնովկա յեր տանում իր բուրավետ ալիքները, գյուղացիները դուրս եյին գալիս իրենց ծխոտած հյուղերից, մըտածկոտ նայում եյին ծաղիկների խատուտիկ ծովին: Նրանց ռունգներն ուռչում եյին— ագահաբար ներշընչելով խնձորածաղկի, ավլուկի և դաշտային յերեքնուկի հոտը:

— Ա'խ, ի'նչ կլիներ մի փորձեյինք, խոտհարքն ելի մեր ձեռքը գցեյինք...

Ու ամեն անգամ նույն անջնջելի միտքը վառում եր գյուղացիներին:

Իսայ Շկվարնյովը վերադարձել եր զինվորական ծառայությունից: Նա շատ եր սիրում իրենց գյուղը, ու ցավում եր, յերբ տեսնում եր գյուղի ցեխն ու աղքատությունը:

Նա գյուղացիներին համոզեց, վոր մի անգամ ել բախտները փորձեն: Իսայը գնաց քաղաք: Յերկար ժամանակ այնտեղ այս ու այն կողմ ընկավ: Սկզբում ամեն բան լավ եր գնում: Գործը դատարան հասավ:

Իսկ դատարանում թուղթ պահանջեցին, վոր իբրև մի ժամանակ Սաֆրոնովկան է յեղել խոտհարքի տերը: Այսպիսի թուղթ չկար: Յեվ գործը կրկին աղայի օգտին վերջացավ:

— Խոտհարքը ձերն է,— խոսք չկա,— ասում էյին գյուղացիներին,— բայց միայն թե օրենքով, առանց թղթի չի կարելի ձեզ տալ:

—Դե վոր խոտհարքը մերն է, առանց թուղթ էլ կհնձենք,— վորոշեցին իրենք գյուղացիները:— Էլ չենք ուզում համբերել: Ամբողջ համայնքով կգանք, կպառկենք գետնին ու կմեռնենք:

— Ի՞նչ կա վոր,— ասաց Իսայը,— յերբ համայնքը վորոշեց, յես էլ նրանց հետ: Թե փորձանք կգա, բոլորիս միասին կգա, թե կմեռնենք, միասին կմեռնենք:

Ամռան պայծառ առավոտ էր: Սաֆրոնովկայում այստեղ-այնտեղ իրար ձայն էյին տալիս ձմռան սովից ազատված սակավաթիվ աքաղաղները: Վորոշված էր այդ օրը խոտհարքը հնձել:

Նախաճաշից հետո գյուղացիներն իրար հետևից, գերանդիներն ուսերին, խմբովին շարժվեցին դեպի խոտհարքը: Կանայք ու յերեխաները վազեցին նրանց հետևից:

Խոտհարքը դեռ ննջում էր. գիշերվա ցողի վրա արևն այստեղ-այնտեղ խոտերի մեջ կապույտ ու կարմիր կայծեր էր վառում: Առաջինն սկսեց Իվան պապը, նրա հետևից Իսայը, իսկ նրա հետևից յերկար շարքով— մյուսները: Գերանդիների համաչափ զրնգոցի և ընկնող խոտի դողացող խշշոցի ձայնը բռնեց ամբողջ դաշտը: Մինչև կեսօր հնձեցին: Արեգակն այրում էր անասելի: Հնձած խոտն արագ թառամում և առատությամբ քաղցր բուրմունք էր տարածում: Իսկ այդ ժամանակ գյուղի ճանապարհին մութ ու անորոշ փոշու ամպ բարձրացավ:

— Տղե՛րք, յեկող կա, աղաղակեց մի կին, վոր ամենից առաջ էր նկատել:

— Թող գա՛,— ասաց Իսայը:

Մի կառք և յերկու ձիավոր ճանապարհից դեպի խոտհարք ծռվեցին:

— Վոստիկանապետն է,— ճչացին կանայք:

Կառքը մոտեցավ հնձվորներին: Այնտեղից դուրս թռան վոստիկանապետն ու աղայի կալվածքի կառավարիչը:

— Եհե՜յ, լսեցե՛ք, բան եմ ասում,— ասաց վոստիկանապետը, մոտենալով գյուղացիներին:

Գյուղացիները լուռ, առանց կանգ առնելու շարունակում էյին հնձել:

— Այդ ի՞նչ եք անում, ուրիշի խոտհարքն եք հնձո՞ւմ:

— Այն կողմը կա՛ց, ձե՛րդ ազնվություն,— հանգիստ ասաց Տրուշկան և գերանդին պտտեց: Վոստիկանապետը հազիվ կարողացավ հետ թռչել, և գերանդին սուլելով, նրա վոտերի մոտ հյութալի խոտի մի լաս փռեց:

— Այն կողմը կա՛ց, ձերդ ազնվություն,— կրկնեց հաջորդ գյուղացին ու մի նոր լաս փռեց վոստիկանապետի վոտների մոտ:

Վոստիկանապետը բոլորովին շփոթվեց:

— Այս ի՞նչ: Այդպես հա՛, խռովությո՞ւն: Անասուննե՛ր, դե՛ն դցեք գերանդիները: Ձեզ եմ ասո՞ւմ, թե չէ:

Բայց գյուղացիները շարունակում էյին հնձել:

Վոստիկանապետի սիրտն ահ ընկավ: Նա գլխարկը վերցրեց, թաշկինակով քրտինքը սրբեց: Աղմուկի վրա մոտ վազեցին կանայք:

— Լսեցե՛ք, տղերք,— սկսեց խոսել կառավարիչը,— լավ բան չեք անում: Ախր սա օրը ցերեկով թալան է: Մի մտածեցեք, ի՞նչ կասեք, օրինակի համար,

յեթե ձեր բակը մտնեմ և ինչ որ դուրս գա— վերցնեմ, տանեմ։

— Գնա տա՛ր,— ճչաց Դարիա Հորաքույրը,— միևնույն է, այնտեղ վոչինչ չես գտնի։

— Յես գիտեմ, թե ո՛վ է ձեզ դրդում,— նորից աղաղակեց վոստիկանապետը,— այդ բոլորը Իսայ Շկվարնյովն է անում։ Յես վաղուց եմ նրան աչքիս տակն առել։

— Այն կողմ կա՛ց, ձերդ ազնվություն,— ահռելի ձայնով գոռաց Լուկան և քիչ մնաց վոստիկանապետի վոտներն ել հնձի։

— Դե լավ, սպասեցե՛ք դեռ, տեսեք յես ձեզ ի՛նչ կանեմ,— զայրացած փշշացրեց վոստիկանապետը և արագ գնաց դեպի կառքը։

— Վորտեղից յեկել ես, այնտեղ ել գնա՛,— աղաղակեց մեկը նրա հետևից։

Դրանից հետո յերեք որ ել հնձում եյին գյուղացիները։ Նրանք համայա չեյին հանգստանում, վոչ ուտում եյին, վոչ խմում։ Գիշեր–ցերեկ դաշտում եյին անցկացնում, մոռացել եյին իրենց մրոտ խրճիթները, ուր կյանքն այնքան դժվար եր ու դաժան։ Նրանք կարծես հարբել եյին աշխատանքից, հյութալի խոտի առատ բուրմունքից, այդ բոլոր հարստությունից։ Իսկ չորրորդ որը, կեսորին, դաշտում տարածվեց մի ահարեկ ճիչ,— «զինվորները գալիս են»։ Կարծես խոտհարքը դող ընկավ։ Կանայք խոտ չուռ տալը դադարեցրին. գյուղացիներն անհանգիստ նայում եյին ճանապարհին, վորտեղ շարժվում եր մութ պատը։

Ամբողջովին կարմրած, շոգից շնչասպառ, գյուղացիների առջև կանգնած եր նահանգապետը։

Նրանք ել չեյին հնձում, այլ լուռ կանգնել, մըռայլ նայում եյին հսկայական քանակությամբ զինվորներին ու ճիպոտներ բարձած սայլերին, վորոնց շուրջը դես–դեն եյին ընկնում վոստիկանները։

— Ծունկի՛,— գազազած գոռում եր նահանգապետը,— սրիկանե՛ր, խառնակիչնե՛ր։ Ծունկի՛, ասում եմ։

Ամբոխը մի թեթև տատանվեց, բայց վոչ վոք տեղից չշարժվեց։

— Կջարդե՛մ, ավազակնե՛ր,— նորից աղաղակեց նահանգապետը։

Ամբոխը նորից շարժվեց։ Առաջ յեկավ Իսայը։

— Թույլ տվեք մի խոսք ասել,— սկսեց նա հանդարտ և հաստատուն ձայնով,— մենք ավազակներ չենք, մենք մեր բարիքի համար ենք տանջվում։ Խոտհարքը շատ հնուց մերն եր, աղան անիրավ կերպով տիրացավ։ Դատեցե՛ք մեզ, բայց որենքով։

— Լռի՛ր,— աղաղակեց նահանգապետը։ Այդ ժամանակ նրան մոտեցավ վոստիկանապետը և ականջին ինչ–վոր փսփսաց։

— Հա՛... ուրեմն այդ դո՞ւ յես Իսայ Շկվարնյովը։ Այդ դո՞ւ յես դատ ուզում։ Ա՛յ քեզ դատաստան,— գազազած գոռաց նահանգապետը, ձեռքը հետ տանելով և ինչքան ուժ ուներ, խփեց Շկվարնյովի յերեսին։

Կարմիր արյունը ներկեց Իսայի մորուքն ու կուրծքը։ Նա կռացավ և արյան հետ թքեց յերկու ատամ։

— Ծեծե՛լ, բոլորին ծեծե՛լ,— աղաղակում եր նահանգապետը։ Զինվորները շրջապատեցին գյուղացիներին։

Ծեծի տակ առաջինն Իսայը պառկեց։ Սոսկալի ուռած, կապտած դեմքով, առանց մի խոսք ասելու, նա մերկացավ և գետին ընկավ։

— Սրիկա՛,— ատամների արանքից ասաց նահանգապետը։— Հը՛, հիմա դա՞տ ես ուզում, անասո՛ւն։

Ա՛յ, հիմա յես քեզ ցո՛ւյց կտամ,— թան ծամելուց կգցեմ քեզ... սկսե՛ք,— աղաղակեց նա վոստիկաններին։

Ծեծողները յերկու վոստիկան եյին. ծեծում եյին հաճույքով, մի առանձին գազանային բավականությամբ։

Իվանը չեր աղաղակում ու չեր հառաչում, միայն ամեն անգամ, յերբ ղալար ճիպոտը կպչում եր նրա մարմնին, ցնցվում եր։ Վերջը նա չեր էլ ցնցվում։

— Նա հալից ընկավ, ձերդ ազնվություն,— ասաց վոստիկանապետը հիմար ժպիտով։

— Դե՛ն շպրտեցեք դրան...— հրամայեց նահանգապետը։— Հետևյալին բեր... ա՛յ, էն յերկարամազ ծերունուն...

Վոստիկանները բռնեցին Իվան պապին։ Գյուղացիները հառաչեցին։ Դեմենտիի դեմքը մուգ կապույտ գույն ստացավ, իսկ ներքևի շրթունքը դողաց։

— Էս պապին ինչո՞ւ համար,— բարձրաձայն ասաց նա։— Եդպես օրենք չկա, վոր ծերունիներին ծեծեն։ Մարդասպաննե՛ր։

Վերջին խոսքերը նրա կոկորդում մնացին։ Վոստիկանները նրա բերանը փակեցին և մի կողմ տարան։ Լռություն տիրեց։ Բարձրահասակ, գեղեցիկ, սպիտակ մորուքը կրծքին փռված՝ Իվան պապը կանգնած եր նահանգապետի առջև և նայում եր նրան իր պայծառ, հանգիստ աչքերով։

— Հիսուն հատ հումկու հարվա՛ծ սրան,— աղաղակեց նահանգապետը։

Վոստիկաններ իրարով անցան, անկանոն կերպով պոկեցին նրա գոտին, ու նորից դաշտում տարածվեց հարվածների սուլոցը. Իվան պապը չդիմացավ և հառաչում եր։

— Հը՞,— չարախնդությամբ փնչացնում եր նա-

հանգապետը,— դուր չի՞ գալի՞ս... դե՛, հապա շարունակեցեք։

Իվան պապն արդեն վոչ թե հառաչում, այլ աղաղակում եր, յերեխայի նման հեկեկում եր և յեղունգներով հողը ճանկռտում։

Ծեծը շարունակվեց մինչև յերեկո, և շատ քիչ Սաֆրոնովցիներ յեղան, վոր ծեծ չկերան։ Արդեն ուշ գիշեր եր, և նահանգապետը գնաց կալվածքում ճաշելու։

Գյուղացիներից յերեքին կիսամեռ գցեցին սայլը և պահակներով ուղղակի հիվանդանոց տարան, հնգին ձերբակալեցին ու աքսորեցին, իսկ մյուսներին ազատ թողին։

Զինվորները գնացին, և դաշտը լռեց։

Դեղին վերջալույսը հանգչում եր յերկնքում։ Իսկ Սաֆրոնովկան թաղվեց իր գորշ խցերում, խուլ հառաչեց, գանգատվելով իր թշվառ վիճակից։

ԲԱՌԵՐԻ ԲԱՑԱՏՐՈՒԹՅՈՒՆ

1. Հյուղ— գետնափոր խրճիթ.
2. Դրդել— տրամադրել, գրգռել.
3. Թան ծամելուց գցել— չափազանց շատ ծեծել, ուժասպառ անել.
4. Հումկու— ուժեղ, պինդ.
5. Չարախնդություն— չար և վատ բանի համար ուրախանալը.
6. Լաս— հնձած խոտի շարքը.
7. Խուց— նեղ, փոքրիկ սենյակ.
8. Գորշ— հողի գույն.
9. Ռունգ— քթածակեր։

ՀԱՐՑԵՐ

1. Ինչո՞ւ այնքան աղքատ եյին ապրում Սաֆրոնովկայի գյուղացիները։

2. Ինչի՞ց է երևում, որ խոտհարքն ապայից հետ վերցնելու հարցով շահագրգռված էր ամբողջ գյուղը:

3. Ի՞նչ հետևանք ունեցավ խոտհարք հնձելը գյուղացիների համար:

4. Ինչպիսի՞ մարդ էր նահանգապետը:

5. Այդպիսի դատ վո՞ր իշխանության ժամանակ կարող էր տեղի ունենալ:

---

50. ԳԱՅԼՆ ՈՒ ԿԱՏՈՒՆ

Գայլն անտառից
Փախավ գեղը.
— Նե՛ղն եմ, նե՛ղը,—
Ասավ կատվին.
— Ասլան բալա,
Քո հոր պատվին
Մի ճար արա.
Մի տես հլա,
Վորսորդ ու շուն,
Թազի, Թուլա
Միսս են կրծում,
Ինձ հալածում.
Ա՛յ կտրվի
Նրանց հոտը,
Մի մարդ ցույց տուր,
Պահվեմ մոտը:
— Ա՛յ ցեղակից,— գոչեց կատուն,—
Գնա մտիր Մարոյենց տուն:
Նա չափազանց բարի կին է:
— Ցես էլ գիտեմ, վոր անգին է,
Բայց վոր նրա հորթն եմ կերե՛լ...
— Բկիդ կանգնեք, լավ չես արել,—
Վոր եղպես է,
Ա՛յ, Դավթի մոտ:
Կուզե՞ս՝ կանչեմ...
— Նրանից էլ յես կամաչեմ.
Ես ամառը
Կերա Դավթի փոքրիկ գառը:
— Ո՞ւմ ասեմ էլ...
Հ՛ա, մեր Զաքին:
— Ես գարնանն էլ
Նրա մաքին...
— Ո՞վ մնաց էլ.
Հա՛, յերեցը:
— Ես աշնանն էլ՝
Նրա եծը...
— Ա՛յ, դու ուտես
Զոռի մեծը:
Քանի՞սն յեղավ.
Հինգը... վեցը...
Ի՞նչ յերեսով
Գյուղը մտար.
Տեղ չգտա՞ր:
Գյուղն հիմա՞ր է,
Վոր թշնամուն պատսպարե:
Ով ինչ բրթի,
Են կխրթի:

ԲԱՌԵՐԻ ԲԱՑԱՏՐՈՒԹՅՈՒՆ

1. Մաքի— մայր վոչխար.
2. Թազի— վորսորդական շուն (բարակ).
3. Ցերեց— տերտեր.
4. Զոռ— ցավ, հիվանդություն.
5. Խըքել— ագահաբար ուտել.

---

51. ՓՈԹՈՐԻԿՆ ԱՆՏԱՌՈՒՄ

1

— Պատահե՞լ ես յերբևիցե փոթորկի,— հարցրեց ինձ ընկերս:

—Ինչո՞ւ չէ, աշխարհում չե՞մ ապրում,—նկատեցի յես:

— Քաղաքի մեջ չեմ ասում, այլ անտառում կամ լեռան վրա:

— Վոչ,— պատասխանեցի:

— Եհ, լավ, հիմա կտեսնես և մի քիչ կծանոթանաս մեր քաշած օրերին:

Կարծես բնությունը ընկերոջս վերջին խոսքին եր սպասում. ոդը կամաց-կամաց սկսեց մրրկել, անձրևը սաստկացավ և մի կատաղի քամի շառաչեց հանկարծ անտառի մեջ այնպիսի սաստկությամբ, վոր հնօրյա ծառերն արմատից սկսեցին տատանվել:

Յես ցնցվեցի և սկսեցի յերերվել թամբի վրա:

— Պինդ սեղմիր վոտքերդ ձիու կողերին, յեթե վոչ վրայից կարող ես գլորվել,— զգուշացրեց ինձ ընկերս և ոդի մեջ ծածանվող իր յափնջին սկսեց ամփոփել և փեշերը սեղմել ծնկների տակ:

— Անհոգ կաց, պինդ եմ նստել,— ասացի նրան կեղծ հանգստությամբ, բայց ներքուստ դողում եյի:

Քամին շարունակում եր շառաչել նույն սաստկությամբ, ծառերի բարձր գագաթներն ուժգին ընդհարվելով միմյանց, ահեղ սոսափյուն եյին հանում, վորի արձագանքը գարնան հեղեղի նման մռնչում եր անտառի խորքերում: Յերկինքը նույնպես սկսեց փայլատակել և վորոտալ՝ սկզբում մեղմ և ապա այնպես սաստիկ, վոր կարծես յերկնակամարը պիտի փլչեր մեր գլխին: Մենք շարունակ փաթաթվում եյինք մեր վերարկուների մեջ և կծկվում ձիերի վրա, վորովհե-

տեվ քամին այնքան սաստիկ եր, վոր քիչ եր մնում վայր գլորել մեզ ձիերի հետ միասին. իսկ անձրևը գնալով հեղեղի յեր փոխվում: Մի քանի րոպե չանցած՝ անտառը վողողվեց ամբողջապես. նրա զառիվայրերից սկսեցին հոսել գետեր ու առուներ, ճանապարհի հետքը կորավ բոլորովին:

Յես քայլ առ քայլ հետևում եյի առաջնորդիս և ամեն րոպե սպասում մի դժբախտության, վորովհետև

չարունակ իջնում եյինք ներքև, իսկ ձիերի սմբակները գետինը չեյին բռնում, նրանք շուտ-շուտ սահում և գրեթե մեծ մասը փորի վրա եյին սողում: Իսկ անտառը համարյա մթնել էր. միայն թուխ ամպերի մեջ շուտ-շուտ փայլատակող կայծակն էր, որ ընդհանուր լույս էր սփռում: Այս դրության մեջ շարունակեցինք ճանապարհը գրեթե մի ժամ:

2

Ապա քամին քիչ-քիչ դադարեց, փայլակն սկսեց շողալ մերթ ընդ մերթ և որոտը լսվում էր յերկնքում ավելի խուլ: Այդ նշան էր, որ փոթորիկն անցել է հեռու կողմեր: Բայց անձրևը տեղում էր նույն ուժով, նրա ձայնը լսվում էր անտառի մեջ ինչպես վարարած գետի խոխոջ կամ բարձրից հոսող ջրվեժի շառաչ: Շարունակելով ճանապարհը, շուտով հասանք մի հեղեղատի, որից պիտի անցնեյինք՝ դիմացի կիրճը մտնելու համար: Բայց այդտեղից արդեն հոսում էր գետի չափ ջուր, որի մեջ մտնելն հանդգնություն էր. ուստի խորհուրդ տվի առաջնորդիս, մի առ ժամանակ սպասել, մինչև որ հեղեղը դադարի և ապա անցնենք:

— Յեթե քո խորհրդին հետևեմ, այս գիշեր պիտի անտառում քնենք,—նկատեց ընկերս հեգնությամբ,— այս ջուրը գնալով պիտի մեծանա, ուստի որքան շուտ անցնենք, այնքան մեր օգուտն է: Այս ասելով նա մտրակեց ձին և աներկյուղ մտավ հեղեղատը:

Իմ աշխույժ ձին հետևեց նրա օրինակին, և մենք հաջողությամբ դուրս յեկանք ձորակի մյուս կողմը: Անցնելով այդ լանջի վրա և հետո մի ուրիշ բարձրավանդակ, այդտեղից ապա իջնում եյինք մի կանաչազարդ հովիտ, որ կիրճի բերանն էր համարվում:

Այստեղ արդեն անձրևը հետզհետե դադարեց և

քամին սկսեց յերկնքի վրա կուտակված ամպերը ցրել: Տեղ-տեղ յերևաց և պայծառ կապուտակ յերկինքը: Արևի ճառագայթները ամպերի արանքից շեղակի թափանցելով՝ ոսկեզօծեցին լվացված լեռներն ու սարերը: Լեռների բարձրությունների վրա հրաշալի ծիածանն իր կամարը կապեց:

ԲԱՌԵՐԻ ԲԱՑԱՏՐՈՒԹՅՈՒՆ

1. Յերբևիցե— *որևէ ժամանակ.*
2. Յերերվել— *տատանվել.*
3. Հեգնությամբ— *ծաղրանքով.*
4. Շեղակի— *թեք.*
5. Մրրկել— *ուժեղ քամի բարձրանալ.*
6. Սոսափյուն— *տերևների հանած ձայնը.*
7. Մերթ ընդ մերթ— *յերբեմն-յերբեմն:*

ՀԱՐՑԵՐ

1. Քաղաքի՞, թե՞ գյուղի բնակիչներն եյին ճամբորդները. ի՞նչպես իմացաք:
2. Փոթորկի ժամանակ՝
ա) ի՞նչպես էր փչում քամին,
բ) ի՞նչպե՞ս էր թափվում անձրևը,
գ) ի՞նչ տեսք ուներ անտառը,
դ) ի՞նչ վիճակի մեջ եյին ճամփորդները:
3. Փոթորկի ժամանակ ի՞նչ կզգար և ի՞նչ կմտածեր ճամփորդներից ամեն մեկը:

---

1. Նկարագրեցեք փոթորկի աստիճանաբար հանդարտվելը.
2. Նկարագրեցեք ձեր տեսած փոթորիկը:

---

52. ԿԱՐՄԻՐ ԳԱՐՆԱՆ

— Ամպե՞լ...
— Ամպել միայն կարմիր գարնան,
Յերբ ջրերն են իրար խառնվում—
Գետեր դառնում,
Յերբ կանաչն է հասակ առնում,
Փարթամանում.
Ամպել միայն կարմիր գարնան։
— Կռվե՞լ...
— Կռվել միայն կարմիր գարնան,
Յերբ վորոտն է ահեղ թնդում,
Յերբ կայծակն է յերկինք քանդում,
Կռիվների բոցում քաոս,—
Տարերքների խոլ ովկիանոս։

— Մեռնե՞լ...
— Մեռնել միայն կարմիր գարնան,
Յերբ հեղեղն է լեռներ խոցում,
Յերբ սելավն է ուղի բացում,
Ինչ կա անպետք՝ տանում իր հետ։
— Անցած կյանքի էլ վոչ մի հետք...

ԲԱՌԵՐԻ ԲԱՑԱՏՐՈՒԹՅՈՒՆ

1. Փարթամանալ— աճել, մեծանալ, խոշորանալ.
2. Ահեղ— վախեցնող.
3. Քաոս— անկարգ, խառը դրություն.
4. Տարերք— բնության ահեղ յերևույթներ.
5. Խոլ— կատաղի, խելագար։

53. ՔԱՂՀԱՆԸ

Վաղ առավոտից կոլտնտեսականներն սկսել եյին քաղհանը ճակնդեղի ու ծխախոտի ցանքերում։ Ընդարձակ դաշտում՝ սկսած կոլխոզի մեծ այգուց, սփռվել եյին մի քանի տասնյակ տղամարդիկ ու կանայք և մաքրում եյին մատաղ ծիլերը մոլախոտից։ Օրը պարզ եր ու վճիտ. պայծառ արևը լի ու լի բացել եր հորիզոնը. յերկնքի ջինջ կապույտը, ասես նորոգված ու թարմացած բնության հետ, գրավում եր աչքը, տանում հեռուներն ու իջեցնում կանաչազարդ սարերի վրա, մեղմ յեզերելով նրանց յերկնաձիգ գագաթները։

Պետրոսի մասն ընկել եր այգու մեջ, մի մեծ բացատում, վորի յերկու կողմից պտղատու ծառեր եյին։ Գլխին մի թաշկինակ փաթաթած, կռացած մարգի վրա, նա խնամքով քաղում եր մոլախոտերն ու ձգում առվափոսը, վորտեղ նրանք թառամում եյին, ուշաթափ լինում արևի հուրքից։

Առավոտյան հովը հետզհետե տեղի յեր տալիս կեսօրվա տապին։ Տաքացած հողն ալիքում եր ներքևից իր տոթը, ծանրացնում շունչը, ու քրտինքը տալիս ճակատին. արևը խայթում եր կորացած մեջքը, յերբեմն միայն զիջելով սարից յեկած հովին, վորը թեթև անցնում եր իր ախորժալի շնչով ու դանդաղում դիմացի ծառերի վրա։ Դարավոր ընկուզենին ծանրախոհ, խուլ աղմկում եր իր խոշոր տերևներով, կեռասենին բացվում, կարմրին եր տալիս իր նորահաս պտուղներով, իսկ սալորենիների մանրիկ տերևներն արագաշարժ պար եյին բռնում։

Պետրոսն սկսել եր աշխատանքն արտի ծայրից ու գնում եր դեպի ներքև։ Մերթ ընդ մերթ, յերբ նրա մեջքը բողոքում եր յերկար ճկվելուց ու արևի տապից, նա կանգնում եր, ձգվում ու հանգիստ տալիս

մկաններին։ Այդ րոպեներին այգու ծառերի խիտ ըստվերները գայթակղիչ գրավչությամբ կանչում էին...

Բայց ահա մոտենում է դադարի ժամը. բոլորն զգում են այդ րոպեները, կարծես մեկն անտես շշընջում է նրանց ականջին ու հանգստի հրավիրում։ Վերջապես ճաշ բերողը յերևաց բացատի ծայրին։ Մեկ-մեկու հետևից բոլորը թողին գործն ու խմբվեցին մեծ ընկուզենու տակ։ Աշխատանքի լռությունը խախտվեց. սրախոսելով, ծիծաղելով, խմբակը նստեց ճաշի։

Ճաշից հետո կոլտնտեսականները ցրվեցին այգում հանգստանալու։

Արտի ծայրից նշան տվին կարմիր դրոշակով։

Դադարը վերջացավ ու նորից սկսվեց քաղհանը։

ԲԱՌԵՐԻ ԲԱՑԱՏՐՈՒԹՅՈՒՆ

1. Յեզերել— *սահմանագծել.*
2. Տապ— *սաստիկ տաք, չոր.*
3. Ալիքել— *ալիքանման շարժվել.*
4. Ծանրախոհ— *ծանր, լուրջ, մտածող.*
5. Գայթակղիչ— *գրավող, գայթակղեցնող (ճանապարհից շեղող).*
6. Հուրք— *այրող չոր, տաքություն։*

---

54. ԳՈՒԹԱՆԻ ՅԵՐԳԸ

Հե՜յ վեր կաց, գեղջուկ, դո՛ւք ընկեր յեզներ,
գնանք շուտով արտ,
Հուժկու յեռանդով սև կուրծքը ճեղքենք
մայր հողի պարարտ։
Շրջենք հետ-առաջ յերկար գծերով,
փորենք ակոսներ,
Սուրբ աշխատանքի վորպես ժրաջան,
անվախ հերոսներ...

Արևը ահա փայլում է վերից
գթառատ սիրով,
Անուշ զոլորշին շղարշի նման
ճոճում դաշտերով։
Բացված բներից գործի յե դիմում
անհամար մրջյուն.
Մայր հողն է ծնում, գետը տարածում
թովիչ կարկաչյուն։
Հե՜յ... վե՛ր կաց, յեզնուկ, հերի՛ք մրափես,
վե՛ր կաց, սերմնացան.
Գնանք շուտով արտ, շա՛ղ տուր հատիկներ
այնտեղ ցիրուցան։

ԲԱՌԵՐԻ ԲԱՑԱՏՐՈՒԹՅՈՒՆ

1. Հուժկու— *ուժեղ, բեղ.*
2. Շղարշ— *բարակ, թափանցիկ կտոր.*
3. Թովիչ— *գրավիչ։*

---

55. ԹՇՆԱՄԻՆԵՐԸ

Ճակատամարտը վերջացավ։ Հեռվում դեռ լըսվում էին թնդանոթների դղրդյունը և հաղթանակող զորքի համազարկերի ու փողերի ձայնը։ Կռվի դաշտում կոտրտված սայլերի, թափթփված հրացանների և փշրտված սրերի միջև ընկած էին սպանվածների կույտեր, մարդկանց և ձիերի դիակներ. այդ կույտերի միջից տեղ-տեղ լսվում էին վիրավորների խոր հառաչանքներ։

Մի չորացած առվի յեզերքին, խիտ յեղինջի մեջ, իրարից վոչ հեռու պառկած էին յերկու զինվոր, յերկուսն էլ ծանր վիրավոր։

Նրանց համազգեստները տարբեր էին։ Մի քանի

Ժամ առաջ նրանք դեռևս կատաղի թշնամիներ էին, իրար դեմ կանգնած, պատրաստ սվիններով միմյանց խողխողելու, իսկ այժմ...

Այժմ լուռ նայում էին իրար և այնպես ուզում էին խոսեն, գոնե մի բան ասեն, բայց ավա՜ղ, որ իրար լեզու չէին հասկանում: Հանկարծ ավելի յերիտասարդը՝ դժվարությամբ մի յերկու քայլ հազիվ սողեսող տալով, մոտեցավ իր թշնամուն և մեկնեց նրան իր գինու սրվակը. հետո աշխատեց թաշկինակով դադարեցնել նրա վերքից հոսող արյունը: Բայց ոչինչ դուրս չեկավ. ինքն ավելի ևս թուլացավ ու պառկեց:

Յերբեմն մեկը, յերբեմն մյուսը ճիգ էին թափում մի փոքր վեր բարձրանալու. ոգնություն էին կանչում, բայց նրանց կանչերին պատասխան էր տալիս միմիայն փոքր ճղված մի ձիու աղեկտուր խըրխինջը:

Վերջապես յերիտասարդը հոգնած և թուլացած քուն մտավ: Վրա հասավ պարզկա գիշերը. ցուրտ քամին գալիս, փչում էր հեռավոր լեռներից: Կովի դաշտում հառաչանքներն ավելի ու ավելի էին նվազում. վիրավոր ձին էլ չէր խրխնջում:

Ավելի տարիքավոր վիրավորը կես գիշերին կըրկին մի փորձ արավ նստելու, բայց իզո՜ւր. արդեն բոլորովին արնաքամ էր յեղել: Մահվան սառնությունը սկսել էր պատել նրա մարմնի անդամները:

Աչքը գցեց իր հարևանի վրա: Յերիտասարդ վիրավորը քնած էր և կուչ էր յեկել գիշերվա սոսկալի ցրտից:

— Պիտի սառչի,— անցավ հասակավորի մտքով.
—անպատճառ պիտի սառչի. խե՜ղճ, ինչքան էլ յերիտասարդ է:

Յերբ արշալույսի դեմ վիրավորներին հավաքող խումբը մոտեցավ նրանց, յերիտասարդը զարթնեց,

ուզեց բարձրանալ ու զարմացավ, որ իր վրա մի վերարկու կար գցած:

Նայեց չուրջը, նայեց հարևանին: Հարևանը մեռած էր և պառկած առանց վերարկուի. նրա վերարկուն էր իր վրա:

Ի՜նչ չարչարանք պիտի կրած լիներ հոգևարքի մեջ արնաքամ յեղած այդ մարդը, մինչև որ կարողանար վերարկուն հանել և ծածկել մոտը պառկած վիրավորին:

Յերբ յերիտասարդին բարձրացնում էին, որ տանեն, նա խորին հուզմունքով ու յերախտագիտությամբ նայում էր «թշնամու» սառչած ու կարկամած յերեսին ու հայացքը հեռացնել չէր կարողանում նրա կիսախուփ, մարած աչքերից:

ԲԱՌԵՐԻ ԲԱՑԱՏՐՈՒԹՅՈՒՆ

1. խողխողել— *մորթել, սպանել (սրով)*.
2. Համազարկ— *հրացաններից միասին կրակելը*.
3. Ցեղինչ— *կծող, մղկտացնող բույս*.
4. Ճիգ թափել— *ուժ գործ դնել*.
5. Համազգեստ— *հատուկ ձևի զգեստ (տարազ)*.
6. Կարկամել— *կուչ գալ, քաշվել, անշարժանալ*:

ՀԱՐՑԵՐ

1. *Իրո՞ք թշնամիներ էին այս յերկու վիրավորները*:
2. *Ի՞նչն էր այդպիսիներին իրար թշնամի դարձրել*:

56. ՄԱՔՍԻՄ ԳՈՐԿԻ

(1868—1936)

Մաքսիմ Գորկի— պրոլետարական գրող Ալեքսեյ Մաքսիմովիչ Պեշկովի գրական ծածկանունն է:

Իր կյանքի մասին Մ. Գորկին հետևյալն է պատմում. «Ութ տարեկան էի, որ ինձ կոշկի խանութի աշակերտ տվեցին, բայց երկու ամսից հետո ես եռացող կերակրով ձեռքերս այրեցի, և նորից հետ ուղարկեցին պապիս մոտ: Առողջանալուց հետո ինձ մի գծագրի աշակերտ դարձրին, բայց մի տարի հետո, կյանքի չափազանց ծանր պայմանների հետևանքով ես փախա նրա մոտից և մի նավի խոհարարի մոտ աշակերտ մտա:

Հետագա կյանքս շատ զանազանակերպ է ու բարդ: Խոհարարությունից նորից վերադարձա գծագրի մոտ, հետո սրբապատկերներ էի վաճառում, այնուհետև երկաթգծում աշխատեցի իբրև ծառա, խմորեղեն ու կարկանդակներ պատրաստող դարձա, պա-

տահեց, որ քաղաքների հետ ընկած անկյուններում ապրեցի»... Սակայն այս բոլոր պայմաններում, Գորկին շատ էր կարդում և մեծ հափշտակությամբ աշխատում էր իր գրվածքների վրա: Գորկին իր առաջին պատմվածքը տպեց այն ժամանակ, երբ աշխատում էր Թիֆլիսի երկաթուղու արհեստանոցում:

Գորկին բանվորների հետ էր՝ բողոքելով աշխատավորների ճնշման դեմ, մասնակցում էր հեղափոխական ընդհատակյա կազմակերպություններին:

Նա շատ է գրել: Շատ բանի մասին է պատմել: Ընկեր Լենինը շատ բարձր էր գնահատում մեծ գրողին: Հաճախ նամակներ էր գրում նրան:

Ցարական կառավարությունը վախենում էր այն բանից, որ Գորկին իր գրվածքներով բանվորներին բացատրում է իրենց ճնշման պատճառները և կոչ է անում նրանց՝ պայքարելու ճնշողների դեմ:

Ցարական կառավարությունը Գորկուն շատ անգամ է ձերբակալել:

Հոկտեմբերյան հեղափոխության առաջին օրերից Գորկին ամբողջովին նվիրվեց իր սոցիալիստական հայրենիքին: Մեծ ջանք գրեց Վլադիմիր Իլյիչը համոզելու նրան, որ 1921 թ. Իտալիա մեկնի՝ իր քայքայված առողջությունը վերականգնելու:

Սակայն արտասահմանում գտնվելով Գորկին սերտ կերպով կապված էր Խորհրդային Միության հետ: Նա անընդհատ ստանում էր թերթեր, ամսագրեր, հազարավոր նամակներ բանվորներից, կոլտնտեսականներից, ուսանողներից:

ԽՍՀՄ վերադառնալով՝ Գորկին նոր ուժերով սկսեց իր յեռուն աշխատանքը: Նա հետաքրքրվում էր ամեն մի խնդրով: Ղեկավարում էր խորհրդային գրականությունը, օգնում էր երիտասարդ գրողներին:

Ալեքսեյ Մաքսիմովիչը հայրական սիրով սիրում էր մեր երկրի մանուկներին, պիոներներին, որոնք

այցելում եյին նրան և հազարավոր նամակներ եյին գրում մեծ գրողին: Նա ասում եր յերեխաներին. «...Դուք շարունակելու յեք ձեր հայրերի գործը մեր յերկրում և ամբողջ աշխարհում»:

Շատ ծանր եր Գորկու համար Լենինի մահը:

Ստալինի բարեկամությամբ ու մտերմությամբ նա նոր ուժ եր ստանում իր մեծ գործը շարունակելու:

Կուսակցության ու խորհրդային իշխանության թշնամիներն ամեն ջանք գործ եյին դնում բաժանելու Գորկուն կուսակցությունից ու ընկեր Ստալինից, թուլացնելու նրա հեղինակությունն աշխատավորության աչքերում: Բայց այս փորձերն եյ անհաջող անցան: Այն ժամանակ դավաճաններն ու ժողովրդի թշնամիները սպանեցին մեծ գրողին: Գորկին մեռավ 1936 թ. հունիսի 18-ին:

Ծանր եր այս կորուստը մեր յերկրի, մեր կուսակցության, մեր աշխատավորության համար: Կարմիր հրապարակում, սգո միտինգին ընկեր Մոլոտովն իր ճառում ասաց. «... Լենինից հետո Գորկու մահն— ամենածանր կորուստն ե մեր յերկրի և մարդկության համար»:

Գորկին շատ գրվածքներ ունի, վորոնք թարգմանված են բազմաթիվ լեզուներով: Հայերեն թարգմանված են նրա՝ «Մայրը», «Մանկություն», «Ծառայության մեջ» և այլ գրվածքներ, «Հատակում» պիեսը, հեքիաթներ, պատմվածքներ և այլն:

---

57. ԹՈՆԵԼԸ

1

Առավոտ ե: Լեռներից քնքշանքով հոսում ե ծաղիկների բուրմունքը. հենց նոր ե ծագել արևը, և

ծառերի տերևների ու խոտերի ցողունների վրա դեռ շողշողում ե ցողը: Ճանապարհի գորշ ժապավենը ձգվում ե հանդիստ լեռնանցքով. ճանապարհը ծածկըված ե խճով, բայց փափուկ ե թվում թավշի պես...

Խճակույտի մոտ նստած եր ածուխի պես սև մի բանվոր: Ձեռքերի բրոնզե դաստակները ծնկներին դրած, գլուխը վեր բարձրացրած, նայում եր շագանակենու տակ կանգնած մի անցորդի և ասում.

— Ե՜հ, ամեն մի աշխատանք ծանր ե, մինչև վոր կսիրես, իսկ հետո— վոգևորում ե և թեթևանում:

Նա հանդարտ շարժեց գլուխը, նայեց արևին, ժպտաց, հանկարծ կենդանացավ, ձեռքերը թափահարեց, ու աչքերը փայլեցին:

— Մարդը գիտե աշխատել,— շարունակեց նա ակներև հպարտությամբ.— Ո՜, պարո՛ն, փոքրիկ մարդը, յերբ նա ուզում ե աշխատել, անպարտելի ուժ ե: Ու հավատացեք, վերջիվերջո այդ փոքրիկ մարդը կանի ամեն բան, ինչ վոր կամենա:

Հայրս սկզբում չեր հավատում այս բանին: «Կտրել սարը և թափանցել յերկրից յերկիր,— ասում եր նա,— այդ՝ աստծուն ընդդեմ բան ե, քանի վոր նա յերկիրը բաժանել ե սարերի պարսպով»:

Ծերունի հայրս սխալվեց: Հետագայում նա համարյա թե նույնն եր ասում, ինչ վոր յես եմ ասում հիմա, վորովհետև զգաց, վոր ինքն ավելի բարձր, ավելի ուժեղ ե սարից: Բայց առաջներում յերբեք չեր պատահում, վոր նա տոներին ճաշի նստած, գինու շիշը առաջին, չներշնչեր ինձ և ուրիշներին.

«Աստծու վորդիք,—այդպես եր սիրում ասել, վորովհետև բարի և բարեպաշտ մարդ եր,— աստծու վորդիք, չի՛ կարելի այդպես կռվել յերկրի հետ. Նա վրիժառու կլինի իր վերքերի համար և կմնա անպարտելի: Այ, կտեսնեք. սարը մենք կծակենք մինչև սիրտն ու յերբ կհարվածենք սրտին, նա կայրի՛ մեզ,

կրա՛կ կթափի մեզ վրա, վորովհետև յերկրի սիրտը կրակից է, այդ ամենքը գիտեն: Յերկիրը մշակել այդ լավ է, այդ մեզ հնուց է հայտնի. իսկ մենք ի՞նչ ենք անում. մենք այլանդակում ենք նրա դեմքը: Տեսե՛ք— քանի խորն ենք մտնում լեռան մեջ, այնքան տաք է օդը, այնքա դժվար ենք շնչում»:

Պատմողը կամացուկ ծիծաղեց, յերկու ձեռքերի մատներով վոլորելով բեղերը:

— Մենակ նա չեր այդպես մտածում. և ճիշտ վոր այդպես եր. քանի խորն եյինք մտնում, այնքան օդը տաքանում եր ներքնուղու մեջ, այնքան շատ մարդիկ եյին հիվանդանում և ընկնում: Ու ավելի ուժեղ եյին հոսում աղբյուրների տաք ջրերը, քարերն ավելի եյին թափվում: Ու գիշերները բանվորական հանրակացարանում մեզնից շատերը զառանցում եյին, հառաչում և վեր թռչում անկողնից...

«Հիմա՞ էլ կասեք՝ ճիշտ չեմ ասում,— ասում եր հայրս վախն աչքերին և հազալով ավելի ու ավելի հաճախ, ավելի ու ավելի խուլ: —Հիմա՞ էլ կասեք՝ ճիշտ չեմ ասում: Ասում եյի՝ չե՞, յերկիրն անպարտելի յե»:

2.

Ու վերջապես հայրս անկողին ընկա՛վ, վոր էլ վեր չկենա յերբեք: Նա պինդ կազմվածք ուներ. յերեք շաբաթից ավելի կռվում եր մահվան դեմ, կռվում եր համառորեն, առանց տրտնջալու, իր արժեքն իմացող մարդու պես:

«Իմ բանը վերջացած է, Պաոլո,— ասաց նա ինձ մի գիշեր:— Պահի՛ր քեզ և տուն դարձիր»:

Հետո ձեռքս առավ, քաշեց դեպի ինքը և ասաց.

«Գիտե՞ս ինչ կա, Պաոլո, վորդի՛ս, յես կարծում եմ, վոր այդ այդպես էլ կլինի. մենք և նրանք, վոր

գալիս են մյուս կողմից, կգտնենք իրար սարի մեջ, կհանդիպենք իրար. հավատո՞ւմ ես այս բանին»:

— Յես հավատո՛ւմ եմ, հայր:

«Լավ, վորդի՛ս: Այդպես էլ պետք է. մի բան վոր անում ես, պետք է հավատաս, վոր լավ վերջանա: Յես քեզ խնդրում եմ, վորդիս, այդ բանը վոր պատահի, մարդիկ վոր հանդիպեն իրար, յեկ ինձ մոտ, գերեզմանիս վրա և ասա.— Հա՛յր, յեղա՛վ»:

Այդ լավ ասաց հայրս: Յես էլ խոստացա: Նա մեռավ այս ասելուց հինգ օր հետո...

Մենք և նրանք, վոր գալիս եյին մյուս կողմից, հանդիպեցինք իրար լեռան մեջ հոր մահից յերեք ամիս հետո: Դա մի խենթ օր եր: Ո՛, յերբ մենք լսեցինք այնտեղ գետնի տակ, մթան մեջ, մյուսների աշխատանքի աղմուկը, գետնի տակ մեզ ընդառաջող մարդկանց աղմուկը,— յերևակայո՞ւմ եք թե ինչ պիտի զգայինք մենք: Չէ՞ վոր յերկիրը կարող եր իր ահագին ծանրության տակ ճխլել մեզ, փոքրիկ մարդկանցս, բոլորիս միանգամից:

Շատ օրեր լսում եյինք այդ զարկերը, վորոնք խուլ թնդյուններ եյին հանում. օրն օրին նրանք վորոշակի եյին դառնում ու պարզ լսվում: Հաղթողների հրճվանքը տիրեց մեզ. մենք աշխատում եյինք առանց հոգնելու: Ու ամենքս այնքան սիրալիր ու բարի եյինք դարձել, ինչպես միայն յերեխաներն են լինում: Ա՜խ, վոր գիտենայիք՝ վորքան ուժեղ, վորքան անտանելի բան է լինում այն ցանկությունը, վորով ուզում ես հանդիպել մարդու՝ մթության մեջ՝ գետնի տակ, ուր խլուրդի պես փորփրում եյիր յերկար ամիսներ:

Պատմողը վոտքեռվեց, մոտեցավ լողին, կանգնեց ուղղակի նրա առջև և, նայելով խոսակցի աչքերին, շարունակեց հանդարտ ու ցնծագին:

— Իսկ յերբ, վերջապես, փլվեց քարե չերտը և բացվածքի մեջ փայլեց կարմիր ճրագը և վորոտացին հաղթության աղաղակները, ուրախ կանչերը,— ո՜, այդ ամենալավ օրն եր իմ կյանքի մեջ: Յերբ միտս եմ բերում, զգում եմ, վոր զո՛ւր չեմ ապրել, վո՛չ: Ու յերբ գետնի տակից դուրս յեկանք արևի տակ, շատերս յերեսն ի վայր պառկեցինք գետնին, կրծքներս կպցրինք հողին ու համբուրում եյինք յերկիրը, լալիս: Այո՛, համբուրում եյինք պարտված լեռը, համբուրում եյինք յերկիրը, և այդ օրը յերկիրն առանձնապես մոտ ու հասկանալի դարձավ ինձ, և յես սիրեցի նրան:

Իհարկե, գնացի հորս գերեզմանի մոտ, այո՛, գնացի: Իհարկե... թեև գիտեմ, վոր մեռելները չեն կարող լսել, բայց գնացի. պետք է հարգել նրանց ցանկությունը, ովքեր աշխատել են մեզ համար և մեզանից պակաս չեն տանջվել, այդպես չե՞:

Այո՛, այո՛, գնացի նրա գերեզմանի մոտ, վոտքովս ծեծեցի հողը և ասացի, ինչպես ուզում եր ինքը.

— Հա՛յր, յեղա՛վ: Մարդիկ հաղթեցին: Յեղա՛վ, հայր:

ԲԱՌԵՐԻ ԲԱՑԱՏՐՈՒԹՅՈՒՆ

1. Թունել— լեռների միջից փորված, անցք.
2. Բրոնզ— անագի և կապարի խառնուրդ.
3. Դաստակ— ձեռքի թաթը բազկի հետ միացնող մասը.
4. Ակներև— պարզ, հայտնի.
5. Խլուրդ— գետնամուկ.
6. Անպարտելի— անհաղթելի:
4. Ցնծագին— ուրախ:

58. ՄԱՅԻՍՄԵԿԻՆ

(Հատված «Մայրը» վեպից)

1

— Ընկերնե՛ր,— հնչեց Պավելի սուր և ամուր ձայնը:

Զոր, տաք մշուշը այրեց նրա մոր աչքերը, և նա հանկարծ ամրացած՝ իր մարմնի մի շարժումով կանգնեց վորդու հետևը: Բոլորը շուռ յեկան դեպի Պավելը, շրջապատեցին նրան, ինչպես յերկաթի հատիկները՝ մագնիսի կտորին...

— Ընկերնե՛ր, մենք վորոշել ենք այսոր բացե-բաց հայտնել, թե ո՛վ ենք մենք: Մենք այսոր բարձրացնում ենք մեր դրոշը— իմացության, ազատության և ճշմարտության դրոշը:

Յերկար ու կարմիր դրոշը յերևաց օդում, թեքվեց, ճեղքեց ամբոխը, ծածկվեց նրա շարքերում, և մի րոպե անց, մարդկանց դեպի վեր բարձրացրած դեմքերից վերև կարմիր թռչունի պես տարածվեց բանվոր դասակարգի դրոշակի լայն քաթանը:

Պավելը բարձրացրեց ձեռքը,— ձողը ճոճեց, և տասնյակ ձեռքեր բռնեցին սպիտակ հարթ փայտը, և այդ ձեռքերի հետ եյին մոր ձեռքերը:

— Կեցցե՛ բանվոր ժողովուրդը,— կանչեց նա: Հարյուրավոր ձայներ խուլ կանչով ձայնակցեցին նրան:

— Կեցցե՛ բանվոր դասակարգը, մեր կուսակցությունը: Ընկերներ, այսոր մենք պարզում ենք մեր դրոշը, արդարության, ազատության դրոշը:

Ամբոխը յեռում եր: Նրա միջով դեպի դրոշն եյին դիմում նրանք, ով հասկացել եր նրա նշանակությունը:

— Կեցցե՛ բոլոր յերկրների բանվոր ժողովուրդը,— գոռաց Պավելը: Յեվ ուժով ու խնդությամբ հետզհետե աճելով, նրան պատասխանեց հազարաշուրթ արձագանքը հոգեցունց ձայնով...

Ամբոխը խառնում էր: Պավելը թափ տվեց դրոշը, նա ծածանվեց և շարժվեց առաջ, արևով վողողված, լայն ու կարմիր ժպիտով:

«Հրաժարվե՛նք, ընկերներ, հին կարգերից»...

Մայրը ջերմ ժպիտը շրթներին գնում էր և գլուխների միջով նայում էր վորդուն ու դրոշակին: Նրա շուրջը յերևում եյին ուրախ դեմքեր, գույնզգույն աչքեր,— բոլորի առջևից գնում եյին նրա վորդին և Անդրեյը:

Նա լսում էր նրանց ձայները,— Անդրեյի փափուկ ու խոնավ ձայնը ձուլվում էր վորդու թավ ու հաստ ձայնին:

«Դե յելե՛ք բողոքի, դո՛ւ, բանվոր ժողովուրդ»...

2.

Փողոցի ծայրին, ծածկելով հրապարակի մուտքը, կանգնած էր միանման մարդկանց գորշ պատը: Յուրաքանչյուրի ուսին սառն ու նրբորեն փայլում եյին սվինների շերտերը: Յեվ այս վողջ պատից՝ սառն, անշարժ, սառնություն էր փչում բանվորների վրա...

Լռություն է... Դրոշը բարձրացավ, ճոճվեց և, մտածկոտ սուրալով մարդկանց գլուխներից վեր, սահունորեն շարժվեց դեպի զինվորների գորշ պատը...

Մայրը ձեռքերը դեպի կուրծքը տարավ, նայեց շուրջը և տեսավ, վոր փողոցը խիտ բռնած ամբոխն այժմ կանգնած է անվստահ, սպասում է ու նայում, թե ինչպես իրենից հեռանում են մարդիկ՝ դրոշակով: Նրանց հետևում եյին մի քանի տասնյակ մարդիկ և ամեն մի քայլը դեպի առաջ ստիպում էր մեկին կամ մյուսին՝ մի կողմ ցատկելու...

— «Կրնկնի բռնությունը»..... մարգարեանում էր յերգը:

— «Կկանգնի ժողովուրդը»— հաստատ և հուժկու արձագանքում էր ուժեղ ձայների խումբը:

Բայց յերգի ներդաշնակ հոսանքի մեջ թափանցեցին կամացուկ բառեր.

— Հրաման է տալիս...

— Ձեռքի վրա՛...— լսվեց սուր ձայնն առջևում:

Ոդի մեջ բեկբեկուն ճոճվեցին սվինները, իջան ու ձգվեցին դեմ առ դեմ դրոշակները:

— Մա՛րշ...

Մայրն, առանց թարթելու նայում էր:

Զինվորների գորշ ալիքը շարժվեց և, բռնելով փողոցի վողջ լայնքը, հավասար, սառն շարժվեց, առջևից տանելով արծաթի փայլող շողշողացող պողպատի ատամներից նոսր սանրը:

— Ցրվե՛լ,— բարակ ձայնով կանչում էր փոքրիկ սպան, թափահարելով սպիտակ սուրը: Նա վոտքերը բարձրացնում էր, և չծալելով ծնկները, ներբաններով թակում էր գետինը: Աչքի եյին ընկնում նրա՝ փայլեցրած կոշիկները (սապոգները):

Ավելի մոտենում եյին իրար կարմիր դրոշակի մարդիկ և գորշ մարդկանց խիտ շղթան, պարզ յերևում եյին զինվորների դեմքերը...

Յերգը հանգավ... Մարդիկ կանգ առան, սեղմ շրջապատելով Պավելին, բայց նա առաջ չէր անցնում: Միանգամից, հանկարծ լռություն տիրեց, կարծես անտեսանելիորեն իջավ վերևից և թափանցիկ ամպով գրկեց մարդկանց:

Դրոշակի տակ կանգնել եյին մոտ քսան հոգի, վոչ ավելի, բայց նրանք կանգնած եյին հաստատուն...

Պավելին մոտեցավ փոքրիկ սպան, ձեռքով բռնեց ձողը, ճչոցով կանչեց.

— Թո՛ղ:

— Ձեռքերդ հեռո՛ւ,— բարձրաձայն կանչեց Պավելը:

Կարմիր դրոշակը դողում եր օդում, թեքվելով աջ ու ձախ, և նորից կանգնեց ուղիղ,— սպան մի կողմ ցատկեց, գետնին նստեց:

Մի քանի զինվորներ առաջ յեկան: Նրանցից մեկը թափահարեց հրացանի կոթը,— դրոշակը ցնցվեց, թեքվեց և անհայտացավ զինվորների գորշ խմբի մեջ...

ԲԱՌԵՐԻ ԲԱՑԱՏՐՈՒԹՅՈՒՆ

1. Իմացություն— *խելք, մտածողություն.*
2. Ներքան— *վոտքի թաթի տակը.*
3. Հոգեցունց— *ցնցող, ուժեղ կերպով ազդող.*
4. Թավ— *թանձր, խիտ.*
5. Մարգարեանալ— *նախատեսել (այստեղ).*
6. Բեկբեկուն— *կտոր-կտոր յեղող:*

59. ՆԻԿՈԼԱՅ ՊԵՏՐՈՎԻՉԸ

(Ցարական դպրոցի անցյալից)

1

Աշակերտներից վոչ վոք տեսչից այնպես չի վախենում, ինչպես Նիկոլայ Պետրովիչից: Ինչո՞ւ յե այդպես: Թերևս դրա պատճառն այն ե, վոր նա բացի պատմությունից և աշխարհագրությունից, մեզ սովորեցնում ե նաև զինավարժություն, և պահանջկոտ ե ու խիստ. հետո, չի սիրում, յերբ վորևե անուն կամ բառ աղավաղում են արտասանելիս. Բայց հետաքրքիր, շատ հետաքրքիր մարդ ե Նիկոլայ Պետրովիչը: Նա հագնում ե դեղին կոճակներով սև սյուրտուկ և

նույնպիսի ժիլետ, յերկար յեղունգներ ե պահում ճկույթների վրա: Նրա դեմքն սպիտակ ե, իսկ մազերը՝ չեկ, դիք կանգնած, վոր հիշեցնում են նոր ծլած գարի: Ինքը նույնպես չեկ ե, ջահել ու բարձրահասակ: Նրա ժամացույցի շղթայից կախված ե մի խոզ: Վորևե աշակերտի վրա բարկանալիս՝ նա մատով ցույց ե տալիս այդ խոզը և ասում. «Հող, հող... դու՝ հող»: Առհասարակ Նիկոլայ Պետրովիչը սիրում ե անուններ կպցնել աշակերտներին:

Նիկոլայ Պետրովիչի պատիժներն են՝ «կանգնի՛ր անկյունում», «այսօր կմնա՛ս առանց ճաշի», «գնա՛, ծնողիդ կանչի»: Ամենից սարսափելին այն է, երբ ասում է «գնա՛ տեսչի մոտ և արածդ պատմիր»: Յեվ աշակերտը գնում է ու մի առ մի պատմում իր արարքի կամ հանցագործության մանրամասնությունները:

2

Բայց Նիկոլայ Պետրովիչն ունի պատիժներ էլ, որ տալիս է զինավարժության ժամանակ, միայն զինավարժության ժամանակ:

Գարնան արևափայլ օր է. մենք զինվորական յերկար շարք կազմած՝ կանգնած ենք դպրոցի առջև: Նիկոլայ Պետրովիչը գլուխը բաց, դեղին կոճակներով բաճկոնն արձակ, գնում-գալիս է մեր առջևից և կարգի հրավիրում ծուռ կանգնողներին, որից հետո ըսկսում ենք քայլել ընդարձակ բակի յերկարությամբ:

Նիկոլայ Պետրովիչը մեր քայլերի հետ շարունակ կրկնում է՝ աջ ձեռքը տակտով շարժելով.

— Ձա՛խը: Ձա՛խը: Ձա՛խը...

Փողոցից բազմաթիվ յերեխաներ ցանկապատի ճաղերին ընկած կամ ճաղերի արանքով նայում են մեզ, մարդիկ նույնպես կանգ են առնում մեզ դիտելու, և մենք աշխատում ենք լավ քայլել, աչքի ընկել թե Նիկոլայ Պետրովիչի առաջ, թե փողոցից դիտողների: Դրա համար շատ ճիգ են թափում մանավանդ Սամսոնն ու Ապոստոլը: Յեվ ահա այն տեղում, ուր Նիկոլայ Պետրովիչը կանգնում է հանկարծ և բացականչում— «շուտ դա՛րձ»— շրջվող տղաները թափով դիպչում են անուշադիր Սամսոնին. Սամսոնն ընկնում է, իր հետ գցելով և մի ուրիշ աշակերտի: Այնքան անըսպասելի ու զավեշտական է լինում այդ բոլորը, որ յես չեմ կարողնաում ծիծաղս զսպել ու քրքջում եմ:

— Ո՞վ է այդտեղ ծիծաղում,— առաջ է գալիս Նիկոլայ Պետրովիչը:— Արի՛ այստեղ:

Յես, ծիծաղս հազիվ զսպելով, դուրս եմ գալիս շարքից և մոտենում նրան:

Նիկոլայ Պետրովիչը սաստիկ բարկացած է, բայց բարկությունը պահում, սանձահարում է. յես այդ ըզգում եմ նրա ձեռներից, որ մագիլների պես սեղմում են ուսերս և յերեսս շրջում դեպի արևը:

— Նայի՛ր,— ցույց է տալիս նա արևը:

Յես այդ պատիժն այսօր ստանում եմ առաջին անգամ:

Յեվ որքան տարօրինակ պատիժ է այդ: Յերևակայո՞ւմ եք, պետք է ուղիղ կանգնել ու բաց աչքերով նայել գարնան շլացուցիչ արևին:

Առաջին վայրկյանին բիբերս խտխտում են, և յես աչքերս փակում եմ:

Բայց Նիկոլայ Պետրովիչն իսկույն.

— Նայի՛ր, նայի՛ր...

Յես նորից աչքերս բաց եմ անում և անմիջապես ելի կկոցում.—այնպես կուրացուցիչ, այնպես շլացնող են ճառագայթները: Ու յես չեմ կարողանում դիմանալ այդ սուր-սուր նիզակներին, նրանց փայլին. աչքերս փակում եմ դարձյալ կամ նայում գետնին: Սակայն Նիկոլայ Պետրովիչը չի մոռանում ինձ, նա շուտ-շուտ հետ է դառնում ու կարգադրում.

— Ուղիղ, արևին:

Յես նայում եմ և անմիջապես ձեռս հովանի անում:

— Այդ չեղա՛վ, չեղա՛վ,— կրկնում է Նիկոլայ Պետրովիչը:

Յես այլևս չեմ համբերում. ձեռս թափ եմ տալիս ու գնում դեպի դպրոց:

— Ո՞ւր, ո՞ւր,— կանչում է Նիկոլայ Պետրովիչը հետևիցս և, չգիտեմ, հասկանո՞ւմ է արդյոք, որ

տեսչի մոտ եմ գնում, անմիջապես կարգադրում ե.— Շա՛րք կանգնիր, շա՛րք... Շո՛ւտ:

Յես, իհարկե, շարք եմ կանգնում և մասնակցում վարժությանը: Սա ավելի լավ ե, քան գնալ գանգատվել տեսչին, վոր, ով գիտե, ինչպես կընդուներ իմ գանգատը: Բայց այն ել հարց ե— կհամարձակվեյի՞ արդյոք գանգատվել: Ո՞վ ե ուսուցչից գանգատվում տեսչին: Ի՞նչ համարձակություն եր այդ:

ԲԱՌԵՐԻ ԲԱՑԱՏՐՈՒԹՅՈՒՆ

1. Յերանություն— յերջանիկ դրություն.
2. Սյուրտուկ } Տղամարդի զգեստներ.
3. Ժիլետ }
4. Զավեշտական— ծիծաղելի.
5. Մագիլ— ճանկ:

---

60. ԿՈԼՏՆՏԵՍՈՒԹՅԱՆ ՆԺՈՒՅԳԸ

1

Նախագահը բազմության հետ մոտավ գրասենյակի բակը:

Կոլտնտեսության գրասենյակը կղմինդրե տանիքով մի շինություն եր, վոր յերևում եր գյուղի բոլոր անկյուններից:

Շենքը պատկանելիս ե յեղել գյուղի հարուստ քահանային՝ Տեր Մարտիրոսին: Ընդարձակ պարսպապատ բակում կառուցված ե նաև ախոռ, վորտեղ հիմա տեղավորված եյին կոլտնտեսության 25 ձիերը. 24-ը լծի, մեկը հեծնելու: Բակի մի անկյունում պարսպի տակ դարսված գերանների վրա նստոտած՝ զրույց եյին ա-

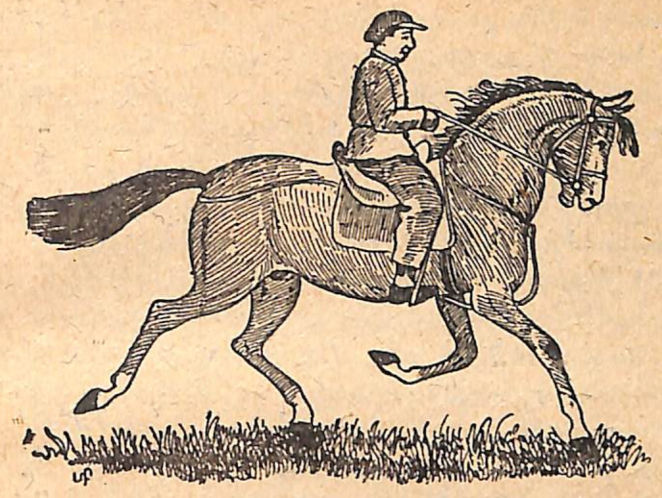

նում մի խումբ մարդիկ: Դրանց թվում եյին անասնապահական ֆերմայի վարիչ Մացակ Ավագյանը և իններորդ բրիգադի բրիգադավար Մաթոս Գրիգորյանը:

— Մոսի ամի,— դիմեց նախագահը ծերունի ախոռապանին,— Քուռակը թամբի՛:

— Ո՞ւր ես գնում,— հարցրեց Ավագյանը:

— Հանդ պիտի գնամ,— պատասխանեց Լևոնը:

Ախոռապանը դեռ կանգնած եր նույն տեղը:

— Ասացի քուռակը թամբի, Մոսի ամի,— կրկնեց Լևոնն իր կարգադրությունը:

— Քուռակը դժվար ե հեծնվում,— պատասխանեց Մոսի ամին ու տեղից չշարժվեց:

— Ինչո՞ւ:

— Վտանգավոր ձի յե,— բացատրեց ծերունի ախոռապանն ու դժգոհությամբ յերերաց տեղից: Գերանների վրա նստոտածները վեր կացան՝ թամաշա անելու, թե կոլտնտեսության նոր նախագահն ինչպես պիտի նստի վտանգավոր ձին:

Ախոռապանը դուրս յեկավ ախոռից՝ հետևից դժվարությամբ քաշ տալով թամբած «Քուռակ»-ը:

Դա վոչ թե քուռակ եր, այլ մի վիթխարի կապույտ նժույգ՝ լավ խնամված, գիրացած, կատաղի։

Քուռակը պարզապես նրա հատուկ անունն եր։ Ինչպես մի աժդահա տղամարդու անունը լինի— Թոռնիկ։

Սկզբում դժվարությամբ դուրս գալով ախոռից, իսկ հետո միանգամից դուրս ցատկելով՝ Քուռակը խուլ մի խրխինջ արձակեց և սկսեց առջևի վոտքով կատաղորեն դոփել գետինը։ Թամաշավորները վախեցած հետ փախան։ Իրոք, վոչ-վոք չեր համարձակվում մոտենալու կատաղի Քուռակին։ Կայծեր եյին ցատկում նրա աչքերից։ Յուրաքանչյուր շարժումն սպառնալիք եր։ Ուներ յերկար, բարակ վոտներ ու վայելուչ գավակ։ Փարթամ պարանոցը գլխի մոտ բարակում եր և Քուռակին տալիս առյուծի կերպարանք։ Ինչպես այդ նժույգը, նույնպես և ախոռապանը, իբրև ժառանգություն՝ տերտերից եյին անցել կոլտնտեսությանը։

Կոլտնտեսականների բազմությունը լարված սպասում եր, թե կոլտնտեսության նոր նախագահը պիտի կարողանա՞ հեծնել Քուռակին, թե վոչ։ Շատերը համոզված եյին, վոր մոտ գնալ անգամ չի համարձակվի։

2

Լևոնը դուրս յեկավ գրասենյակից և առանց ակնթարթ իսկ կորցնելու թռավ ձիու թամբը։

Հաջորդ վայրկյանին ձին արդեն զգաց, վոր հեծվորն անծանոթ ե և կատաղի փռշտոցներով առաջ սլացավ։ Բոլորն իսկույն նկատեցին, վոր ձին նախագահին թողնում ե նրա կամքին հակառակ ուղղությամբ։ Լևոնը նույնպես զգաց այդ։ Նա ամբողջ ուժով սանձը ձգեց։

Ձին կատաղի պտույտ գործեց և սլացավ դեպի մոտակա հեղեղատը։

— Ախր ասացի վտանգավո՛ր ե,— դժգոհ ծոր արձկեց ծերունի ախոռապանն ու վազեց ձիու հետևից։

Լևոնը տեսավ, վոր դիմացն անդնդախոր հեղեղատն ե և վոր այդ վո՛չ մի նշանակություն չունի ձիու համար. ուղղակի սլանում ե դեպի հեղեղատը։ Նա գերմարդկային ուժով սանձը ձգեց դեպի կողքը։

Ձին կայծակի՝ արագությամբ հետ դարձավ և սկսեց թռչել դեպի կոլտնտեսության գրասենյակը։

Գրասենյակի առաջ ընդարձակ հրապարակի վրա կոլտնտեսության բասմաս եր գցված։ Ձին մինչև ծնկները թաղվեց բասմայի մեջ, սակայն չդանդաղեցրեց իր ընթացքը։ Գոմաղբի ծանր կույտեր թողնելով չորս կողմը՝ նա առաջ սլացավ։ Հեծվորը նորից ձգեց սանձը և ձին սկսեց պտտվել ինքն իր շուրջը՝ շրջանաձև ակոսներ ճեղքելով թանձր բասմայի մեջ։

— Քեզ վե՛ր գցի, վե՛ր գցի, ընկեր նախագահ,— ձայն տվեց Մացակ Ավագյանը,— զսպել չես կարող, դա վտանգավոր ձի յե։

— Քեզ վե՛ր գցի, քեզ վե՛ր գցի...— կրկնեցին մի քանի ձայներ։

Լևոնի մտքով մի րոպե անցավ ներքև թռչել։ Սակայն պետք եր շարունակել պայքարն ըմբոստ ձիու դեմ։ Նրան հաջողվեց ձիու ընթացքը մի անգամ ել հետ կասեցնել հեղեղատի ուղղությունից, զսպեց նրան և հանեց դեպի կայարան տանող խճուղին։

— Ախ դո՛ւ,— հևաց նա՝ ձիուց վոչ պակաս մոլեգնած և կրկնակի ուժով սանձը ձգած՝ ուժգին ասպանդակեց։

Ձին խճուղով առաջ սլացավ։

ԲԱՌԵՐԻ ԲԱՑԱՏՐՈՒԹՅՈՒՆ

1. Կզմինդր— կավից պատրաստած շերտեր՝ կտուրները ծածկելու համար.
2. Գավակ— մեջքի հետևի մասը (ձիու).

3. Ծոր տալ— ձայնը յերկարացնելով կանչել։
4. Կասեցնել— կանգնեցնել, արգելել
5. Բասմա— կուտակված գոմաղբ՝ չորացնելու և վառելու համար.
6. Դժկամություն— դժգոհություն, տրտունջ.
7. Ցերերալ— շարժվել, տատանվել։

ՀԱՐՑԵՐ

1. Ինչպե՞ս կարողացավ Կոնը գալ Նժույգին։
2. Ինչպիսի՞ ձի յեր Քուռակը։
Նկարագրեցեք Քուռակին՝ ըստ գրվածքի։

---

61. ՃԱՄԲԱՐ ԳՆԱԼԸ

1

Այս ի՞նչ աղմուկ է, ի՞նչ իրարանցում։

Այս ո՞ւր են վազում յերեխաները՝ ճամպրուկներ առած. ծնողները հևալով հետևում են նրանց ու զգուշացնում, վոր կամաց գնան։ Բայց նրանք, մեծերի խոսքերին անուշադիր, սլանում են առաջ՝ մեկը ճամպրուկը գլխին դրած, յերկրորդն ուսին, յերրորդը... ու բոլոր փողոցներով վազում են դեպի քաղաքի կենտրոնը. վազում են, ճչում անդուսպ ու կանչում իրար.

— Յեկե՛ք... շո՛ւտ... ուշացա՛նք...

— Չե՛ք ուշանա, չե՛ք ուշանա... Մի՛ վազեք...

Այս ի՞նչ իրարանցում է։

Այդ պիոներներն են... Նրանք այսօր ճամբար են գնում։ Այդ նրանք են աղմկում չվելու պատրաստվող թռչունների նման։

Իսկ Հավաքատեղում հապա... Նույն աղմուկն ու իրարանցումն է և՛ Հավաքատեղում՝ մեծ Հրապարակի

մոտ, ուր խմբվել են նրանք իրենց իրերով։ Վոմանք արկղների վրա նստած, վոմանք վերարկուները թևերին կանգնած, սպասում են ավտոմոբիլների, ու կատակում են, քրքջում։ Այնքան պայծառ եր օրը՝ ճանապարհ գնալու համար, և այնքան բարի յեն ծնողները, տան մեծերը, վոր ամեն ինչ թողած, յեկել են նրանց ճանապարհ դնելու։

— Յեկա՛վ, յեկա՛վ... ավտոն յեկա՛վ...

Իսկապես իրար հետևից որորվելով յեկան յերեք մեծ ավտոմոբիլ՝ կանաչ ճյուղերով զարդարված։

Մի յերկու րոպեյում բոլորը տեղավորվեցին։

2

Ճանապարհը յերկար եր, հետաքրքիր։ Դեռ քաղաքի մեջ, ավտոմոբիլները շարժվելուն պես՝ պիոներներն սկսեցին յերգել, իսկ յերբ դաշտ դուրս յեկան, ձայներն ավելի բարձրացրին։ Ճանապարհի մոտ պըլպըլում եյին առուներ, և ուռենիներն օրորվում եյին նրանց ափերին։

Յերբ ավտոմոբիլն անցնում եր մի նոր գյուղի միջով՝ բոլորը միասին «ուռա՛» եյին կանչում, գյուղի յերեխաները պատասխանում եյին «ուռայով»։ Խոտ բերող սայլերը կանգ եյին առնում ճանապարհ տալու, յեզները քիչ եր մնում՝ խրտնեին—փախչեին. յերեխաները ձեռները մեկնում եյին խոտ վերցնելու. Ջոկատավարը չեր թողնում։ Մի տեղ կանգ առան, և շոֆերների օգնականները դույլերով ջուր բերին՝ լցրին ավտոմոբիլի բերանը։ Պիոներներից մի քանիսն իջան, վազեցին յերեսները լվանալու, և ավտոմոբիլները նորից սլացան առաջ։ Ճանապարհը քանի գնում՝ զառիվեր եր դառնում, և կանաչը շատանում եր։ Տղաներն ասում եյին, թե ճանապարհի մեծ մասն անցել են և շուտով տեղ կհասնեն։

Յեվ, իսկապես, մի փոքր անց, մեծ ճանապարհը թողին ու ծռվեցին մի ուրիշ խճուղի, որ տանում էր դեպի սարերն ու անտառները:

— Մոտենում ենք,— բացականչեցին տղաները և նորից սկսեցին յերգել:

Անցավ իսկապես մի կես ժամ՝ ավտոմոբիլները փող փչելով, իրար հետևից մտան սպիտակ տներով մի փոքրիկ քաղաք և, մի քանի փողոց անցնելով, կանգ առան քաղաքի ծայրին, անտառի մոտ:

— Հասա՛նք... հասա՛նք...

Ու պիոներներն իջան ուրախացած:

Ճամպրուկներն ու պայուսակները բարձեցին այդտեղ կանգնած սայլերին և տղաներն ու աղջիկներն իրենք առաջ ընկան ու մտան անտառ:

Զառիվեր արահետը, որ սկզբում գնում էր մենավոր կաղնիների մոտով ու բարձր կանաչների միջով, որոնց կարծես դեռ մարդու ոտք չէր դիպել, շուտով մտավ անտառախիտ ծառերի արանքը, ուր օրը կարծես մթնեց. Թանձր սաղարթը չէր թողնում արևի ճառագայթներն իջնեն ցած: Յերեխաներն իծաչարուկ գնում էին արահետով:

3

Հանկարծ առաջից գնացող տղաները «ուռա՛» կանչեցին ու վազեցին: Նրանց առջև բացվեց ճերմակ վրաններով ծածկված մի ընդարձակ բացատ. վրանները մի քանի կարգ շարված էին կանոնավոր, և նրանց արանքում տարածվում էր մեծ. կանաչ հրապարակ. Հրապարակի մեջտեղը բարձրանում էր մի յերկար, շատ յերկար ձող՝ ծայրին մի կարմիր դրոշ, ահագին մի դրոշ, որ շարունակ թռթռում էր քամուց:

Պիոներները մինչ այդ շարունակում էին յերգելով առաջ գնալ. շուտով, նրանց յերգը լսելով, վը-

րաններից տղաներ ու աղջիկներ վազեցին— յեկան դիմավորելու. քիչ հետո յերևաց տրուսիկ և սպիտակ ու կապույտ շերտավոր մայկա հագած մի բարձրահասակ յերիտասարդ՝ գլխին ծղոտե մի ահագին, հովանոցի չափ գլխարկ, որի հետևի յեզրը ծածկում էր ուսերը, իսկ առաջինը ծալել էր դեպի վեր. գլխարկի տակից յերևում էր ժպտուն աչքերով նրա կլոր դեմքը: Նրա անունը Տիգրան էր:

— Բա՛րև, յերեխաներ,— ասաց նա ուրախ ու մտերիմ ձայնով:— Դե՛, յերեխաներ, գնացեք լվացվելու, հետո կճաշեք,— ասաց յերիտասարդը,— մենք ձեզ վաղուց էինք սպասում. ուշացաք, բայց ձեր բաժինը պահել ենք:

— Բա մեր իրե՞րը,— հարցրեց մեկը:

— Իրերը ոչինչ. կբերեն կդնեն վրանները, ճաշից հետո կտեղավորենք:

Ճաշարանը տախտակով շինած ընդարձակ ծածկ էր՝ չորս կողմը բաց, յերկար սեղաններով ու նստարաններով: Ճաշը մսով կերակուր էր. մատուցում էին յերկու գյուղացի կին, որոնց օգնում էին հերթապահ պիոներները:

Բոլորը հոգնած էին և քաղցած. ճաշեցին հանգիստ, առանց աղմուկի:

Յերբ ճաշը վերջացրին, ծղոտե գլխարկով յերիտասարդը նորից յերևաց ճաշարանի ծայրում:

— Յերեխաներ,— ասաց նա առաջ գալով,— յեթե հոգնած եք, գնացեք ձեր իրերը տեղավորեցեք ու քնեցեք, իսկ յեթե կուզեք խարույկների մոտ գալ՝ կարող եք:

— Խարույկների մո՛տ, խարույկների մո՛տ,— կանչեցին բոլորն ու վազեցին ճաշարանից դեպի վրանները՝ իրերը տեղավորելու և իրենց համար տեղեր պատրաստելու:

4

Մինչև նրանք այդ աշխատանքը կվերջացնեյին, ծառերը ծածկվեցին մեգով, անտառը խոժոռեց, մութն ընկավ, և խարույկներ վառեցին վրանների յերկու կողմը: Բոցերը տեսնելով՝ յերեխաներն «ուռա» կանչեցին ու վազեցին: Մի քանի րոպեյից՝ խարույկների շուրջը բոլորել եյին արդեն հին ու նոր պիոներներ,— տղաների ու աղջիկների մի ահագին բազմություն և հրճվանքով նայում եյին փայտերին, վորոնց բոցերը բարձրանում եյին մի քանի մետր և կայծերի անձրև մաղում իրենց շուրջն ու պիոներների վրա:

Բոցերի հետ յերկարում ու կարճանում եյին պիոներների ստվերները, և կրակի լույսի շրջագծից այն կողմն ավելի մութն եր յերևում: Յերեխաները մի քանի շարք նստոտել եյին կրակի շուրջը շինված թմբերի վրա, վոտները կախել եյին փոսերի մեջ. ու նրանց առաջ բռնկված վառվում եր խարույկը. և տաք եր, և հաճելի: Ընկեր Տիգրանը, այժմ մայկայի վրա մի սև պիջակ հագած, բայց ցերեկվա ծղոտե մեծ գլխարկով, անցնում-դառնում եր խարույկի շուրջն ու խոսում, թե նորեկ պիոներները ճամբարում իրենց ինչպես պիտի պահեն:

Ընկեր Տիգրանի խոսքը դեռ չեր վերջացել, խարույկը դեռ վառվում եր բռնկված, յերբ հանկարծ հեռվից, մթան միջից լսվեց շեփորի ձայն. դա լագերի յերեկոյան շեփորն եր, վոր ազդարարում եր քնելու ժամը:

Բայց նախքան քնելը, բոլոր պիոներները խարույկների մոտից վազեցին աղմուկով ու շարվեցին իրենց վրանների առաջ: Նորեկ պիոներները նույնպես շարք կանգնեցին իրենց ջոկատավարների գլխավորությամբ:

Տիրեց մի խոր լռություն. բոլորն սպասում եյին

ինչ-վոր բանի: Յեվ հանկարծ այդ լռության մեջ լսվեց մի ձայն:

— Առաջին ջոկատի ստուգումը վերջացած ե:

Նույն բանը նույն բառերով հայտարարեցին մյուս ջոկատավարները. ապա նորից լռություն տիրեց և այդ լռության ու սպասումի մեջ հնչեց մի խրոխտ ձայն:

— Պատվի՛... ա՛ռ...

Թե պիոներները, թե՛ ջոկատավարները՝ բոլորը միասին ու մի անգամից ձեռները բարձրացրին թրերի պես:

—Բանվոր դասակարգի պայքարին պատրա՞ստ եք, պիոներնե՛ր...— Լենինի-Ստալինի գործի համար պատրա՞ստ եք պայքարելու:

Բոլոր վրաններից ու շարքերից լսվեց վորոտագին ու միահամուռ.

— Մի՛շտ պատրա՛ստ ե՛նք...

Մի քանի րոպեյից հետո, ճամբարում արդեն խորին անդորր եր տիրում. խարույկներն եյին միայն վառվում թեթև ճարճատյունով, և շրջիկ պահակների լապտերներն եյին առկայծում այս ու այն կողմ:

ԲԱՌԵՐԻ ԲԱՑԱՏՐՈՒԹՅՈՒՆ

1. Սաղարթ— տերև.
2. Իծաշարուկ— մի շարքով— իրար հետևից.
3. Ճարճատյուն— փայտի կոտրվելու կամ այրվելու ձայնը.
4. Արահետ— նեղ ճանապարհ (վոտավորի համար).
5. Ճամպրուկ— ճանապարհորդական արկղ, պայուսակ (չեմոդան).
6. Բացատ— անտառի միջի բաց տարածություն.
7. Մատուցել— բերել, բաժանել, տալ.
8. Խոժոռել— մռայլվել.
9. Առկայծել— փայլփլել:

62. ԱՄԱՌԸ

Ճաշվա շոգն անց էր կացել: Սար ու ձոր գլխներն էլ յեդ բարձրացնում եյին, վոր փոքր շունչ առնեն: Արեգակը Մասսա քամակիցը, հանդարտ աչքը բաց էր արել, մունջ-մունջ Յերևանու բերդին մոտիկ եր տալիս ու են ա ուզում եր, վոր կամաց-կամաց մեր մտնի: Թանձր խավարը, սև դումանը յեկել բոլոր դաշտերի, ձորերի յերեսը բռնել, ողը ծանրացրել, կալել եր:

Ղուշը տեղիցը չեր ուզում ժաժ գա, հավը բնից գլուխը հանի: Ջուր ջրողը առվի վրա յեր թեք ընկել, քնած մնացել, վար ու ցանք անողը՝ հանգում, բաղմանչին իր ծառի տակին՝ շվաքում քուն մտել, դինջացել:

Մարդ, ինս, ջինս՝ գեղերում էլ չեյին յերևում:

Հոտաղներն իրենց գութանի տավարը բաց եյին թողել, լուծը յեդ արել, ու գութանը մեկ կողմը, յեզները մյուս՝ ջրերի ղըրաղին վեր եյին թափել, քաղցր քուն մտել: Նախիրը մեկ տեղում, վոչխարի սուրուն մյուս՝ շվաք տեղը նստել, փնչացնում եյին, արոճ անում: Չոբանն էլ գլուխը մեկ քարի վրա դրած, նրդել, աչքը կպցրել եր, վոր շոգը քաշվածին պես վեր կենա, սուրուն իրիկնահովին մի լավ, խոտավետ տեղ տանի՝ արածացնի: Շների մեկը եա ցցի վրա, յա չոբանի վոտի տակին՝ գլուխը դրել, նոթերը կիտել, մարաղ եր մտել, վոր թե գող, գել կամ գազան սիրտ անի, մոտենա, բիրդանբիր վրա թռչի, թիքա-թիքա անի, իր տիրոջ վոչխարները պահի: Մեկ կանաչ խոտ, մեկ դալար թուփ կամ մեկ ծաղիկ, մեկ տեղ ելա չեր յերևում, վոր մարդ հոտն առնի, կամ յերեսին մոտիկ տա, սիրտը բացվի ու իր ճամբի յերկարությունը մոռանա, կամ շոգի ձեռիցն երված, խորոված ջանին հովություն տա, ենպես եր սար ու ձոր, դաշտ ու հանդ չորացել, խանձվել, պապանձվել: Միմիայն խոտերի չոփերն ու քոլերի սուր-սուր ծերերն եյին եստեղ-ենտեղ՝ ցից-ցից գլուխ բարձրացրել, սխուր, տրտում, մոլորված կանգնել մնացել:

Ըսպես մեռել, լռել եր բնությունը ու մի շփլթու եյա մեկ տեղից չեր լսվում: Միմիայն հեռու տեղից մեկ բարակ քամի՝ բազի-բազի վախտ փչում, ծառերի տերևները սլլացնում, ժաժ եր գցում ու գոլ-գոլ մարդի յերսին, բերնին՝ ձեռը նազուկ քսում, շուտով անց եր կենում ու փշերի, խոտերի, քարափների, ձորերի մեջ մտնում:

Ինչպես ծխի մեջ խրված՝ հեռու տեղից՝ դաշտի գեղերը, փոսերը մթնած, լռված՝ ինչպես սև ամպի կտորներ, կամ երված՝ խանձված տեղեր՝ եստեղից, ենտեղից սևին եյին տալիս ու խառնիխուռն յերևում:

ԲԱՌԵՐԻ ԲԱՑԱՏՐՈՒԹՅՈՒՆ

1. Ղրաղ— ափ, կողմ.
2. Սուրու— հոտ (վոչխարի).
3. Մարաղ մտնել— թաքնվել՝ սպասողական վիճակում.
4. Բիրդանբիր— հանկարծակի.
5. Շփլթու— շշուկ.
6. Չոփ— ծղոտ, շյուղ.
7. Բազի-բազի— յերբեմն:

---

63. ՑՐՏԱՇՈՒՆՉ ՍԱՌՈՒՅՑ

Յերբ հայրիկը ճանապարհ եր ընկնում, Իգորի գլուխը հազիվ եր հասնում քարտեզի վրա նկարված Սառուցյալ ովկիանոսին, իսկ Լյուդայի՝ ձեռքն էլ չեր հասնի... Այդ քարտեզը ցած եր կախված, հենց դռան մոտ: Գնալուց առաջ հայրիկը կանգնեց քարտեզի առաջ: Հայրիկը Լյուդային գրկեց: Նա Լյուդային տարավ քարտեզի մոտ և մատով ցույց տվեց ծովերն ու ովկիանոսները:

— Ահա այս ճանապարհով պետք է լողանք,— ասաց հայրիկը և համբուրեց Լյուդային:

Հետո նա ամուր գրկեց Իգային և ճամպրուկը վերցրեց: Լյուդան չուզեց հայրիկին թողնել: Բիթը կնճռոտեց և շրթունքներն ուռեցրեց:

— Նայեցե՛ք, յերեխանե՛ր, իմ բացակայության ժամանակ մայրիկին չվշտացնեք: Յես այդ բոլորն իսկույն ռադիոյով կիմանամ: Իսկ յեթե լավ լինեք, յես ձեզ համար ընծաներ կբերեմ:

Լյուդան ուզեց լաց լինել:

— Հայրի՛կ,— ասաց նա,— չէ՞ վոր այնտեղ սառույցներ են ու սառույցներ... Հայրի՛կ, գիտե՞ս, ինձ համար Հյուսիսային բևեռից մի փոքրիկ կտոր բեր, այ, սառույցի այսքան կտոր:

— Մենք բևեռում չենք լինի... Մենք նրա մոտից կանցնենք: Բայց բևեռային սառույց անպատճառ կբերեմ:

— Վորի վրա սպիտակ արջի վոտքի հետքը լինի,— ավելացրեց Իգան:

— Արջի հետք լինի,— ասաց Լյուդան:

Հայրիկը գնաց: Նա ճանապարհորդ էր. շրջել էր հյուսիսային բոլոր ծովերն ու յերկրները, լողացել էր սառցահատներով, թռել էր սավառնակով, շատ ձմեռներ ապրել էր սառած կղզիների վրա, բայց այնտեղ յերբեք չէր ձանձրացել: Նա ծանոթ էր վողջ աշխարհին, վորովհետև հռչակավոր ռադիո-հեռագրիչ էր և ռադիոյով բոլոր յերկրների հետ խոսում էր:

Այս անգամ հայրիկը արշավանքի գնաց «Չելյուսկին» մեծ շոգենավով: Շոգենավը ղեկավարում էր հյուսիսային լավագույն նավապետ Վարոնինը: Իսկ ամբողջ արշավախմբի ղեկավարն էր հյուսիսային ծովային մեծ ճանապարհի պետ՝ պրոֆեսոր Շմիդտը:

Յեվ ահա «Չելյուսկին» շոգենավը լողում էր հեռո՜ւ, հեռո՜ւ, ծովից ծով: Յեվ լրագրերում ամեն որ

տպում էյին Իգայի և Լյուդայի հայրիկի հեռագրերը: Ամեն որ առավոտյան, դպրոց գնալիս, Իգան հարցնում էր մայրիկին. «Վորտե՞ղ է հայրիկը»:— «Սպիտակ ծովում»,— պատասխանում էր մայրիկը և լրագիրը բարձրաձայն կարդում: Յերբեմն էլ հայրիկը ռադիոյով Իգային և Լյուդային բարև էր ուղարկում:

Մի անգամ առավոտյան մայրիկը լրագիրը վերցրեց. հանկարծ դեմքը լրջացավ ու գունատվեց:

— Հայրիկն ո՞ւր է,— հարցրեց Իգան: Յեվ Իգան լսեց, թե ինչպես մի բան տը՛կ ընկավ լրագրի վրա: Դա մայրիկի արտասուքի կաթիլն էր...

— Շոգենավը խորտակվել է,— ասաց մայրիկը,— սառույցները սեղմել են շոգենավը, «Չելյուսկինը» խորտակվել է:

— Իսկ հայրի՞կը,— հարցրեց Լյուդան:

— Մարդիկ բոլորն էլ բարձրացել են սառցի վրա: Միայն մեկն է խեղդվել:

— Բա ի՞նչ կանեն նրանք այնտեղ:

Իգան էլ նայեց քարտեզին, մայրիկն էլ, Լյուդան էլ: Բոլորն էլ նայեցին քարտեզին: Այնտեղ կապույտ գույնով նկարված էր բևեռային սառը ծովը:

Բայց ռադիո-հեռագրիչը՝ հայրիկը չէր վհատում: Նա նստած էր ճամբարային փոքրիկ վրանում. կարծես թե վոչինչ չէր պատահել: Նա մատներով հուպ էր տալիս իր գործիքի բանալին և ամբողջ աշխարհում տարածվում էր նրա տի-տի-տին:

Յեվ ամենքը ԽՍՀՄ-ում՝ և փոքրիկ Լյուդան, և ինքը՝ ընկեր Ստալինը լսում էյին, կարդում ու

սպասում, թե ինչ կհաղորդի ռադիո—հեռագրիչը սառցադաշտից:

«Յերկրորդ որն է, վոր չելյուսկինցիներն ապրում են սառցի վրա: Գիշերը յերկինքը մաքրվեց ամպերից և մենք աստղերի միջոցով վորոշեցինք մեր տեղը քարտեզի վրա: Յերբ «Չելյուսկինն» սկսեց ընկղմվել, մենք կտրտեցինք պարանները: Պարաններով կապված եյին տակառները, տախտակները, բեռները: Այդ բոլորը ջրի յերեսը դուրս յեկան: Մենք ջրից հանեցինք գերանները և հիսուն մարդու համար տուն ենք կառուցում, վորը յերկու փոքրիկ վառարան է ունենալու: Խոհանոց ենք կառուցում: Մինչև ափը հեռու յե: Չորս կողմը սառցի սարեր են: Բայց բոլորս ել առողջ ենք ու առույգ»...

Յեվ շուտով ինքը հայրիկը ռադիոյով լսեց և պրոֆեսոր Շմիդտին ու իր ընկերներին հաղորդեց, վոր վողջ Խորհրդային յերկիրը յելել է նրանց ոգնություն ցույց տալու: Ոգնության եյին գնում շոգենավեր և սառցահատեր: Թռչում եյին սավառնակներ ու դիրիժաբլներ: Սլանում եյին շնասահնակներ և աերոսահնակներ:

Այժմ ամեն առավոտ Իգան եր վերցնում լրագիրը: Առաջ նա վազում եր պատուհանի մոտ և նայում ջերմաչափին:

— Տասնվեց աստիճան սառնամանիք է,— գոչում եր նա:— Յես այսոր սահելու կգնամ: Լավ սառույց է:

Իսկ այժմ նա նայում է լրագրին և տխուր ասում.

— Քառասո՛ւն աստիճան սառնամանիք է... Սառույցն ելի ճաքել է...

Մայրիկը նիհարեց, նա գիշերը չեր քնում, շարունակ անհանգստանում եր: Նա նայում եր քարտեզին և ա՜խ քաշում: Իգան ել եր տխուր: Մինչև անգամ Լյուդան ել սկսեց կամակորություն անել: Միայն հայրիկը, ուրախ ռադիոհեռագրիչը չեր վհատվում սառցի վրա: Նա ռադիոյով ուղարկում եր հանգստացնող ու զվարճալի հեռագրեր:

«Ինչպե՞ս է Իգայի դպրոցական հառաջադիմությունը: Լյուդան ամեն որ մաքրո՞ւմ է արդյոք ատամները: Յես այստեղ ամեն որ մաքրում եմ: Յերեկ մի սպիտակ արջ սպանեցինք: Նրանից բարև ձեզ»:

Մայրիկը պատասխանեց.

«Արջի միսը ձեզ անուշ լինի: Իգան պարգևատրված հարվածային է: Սովորում է գերազանց»:

Հետո վրա հասավ առաջին ուրախալի որը: Յերիտասարդ ոդաչու Լյապիդևսկին սավառնակով թռավ, յեկավ Շմիդտի սառցե ճամբարը: Չելյուսկինցիները վաղուց որ ու գիշեր աշխատում եյին: Նրանք սառցի վրա տեղ եյին մաքրում և հրապարակ պատրաստում: Նրա՜նք անհամբերությամբ սավառնակի եյին սպասում:

Ոդաչուն իր սավառնակի մեջ նստեցրեց լագերում գտնվող կանանց ու յերկու յերեխաների՝ Ալոչկային և փոքրիկ Կարինային: Վերջինս ծնվել եր նավում և դեռ գետնի վրա չեր յեղել: Ասենք գետինը նրան շատ ել հարկավոր չեր: Միևնույն է, նա դեռ ման գալ չգիտեր: Սակայն խիզախ ոդաչու Լյապիդևսկին ուրիշների հետ նրան ել ցամաք բերեց, վոր Կարինոչկան խորհրդային ամուր յերկրի վրա ման գալ սովորի:

Այդ որը յերեխաները բակում հորինեցին ու յերգեցին այս վոտանավորը:

Ե՛յ, դո՛ւ, սառույց ցրտաշունչ,
Ովկիանոսը մի գնա,
Ովկիանոսը մի գնա.
Սավառնակը այնտեղ ել
Կարող է թռչել, հասնել:

Յեվ հենց այդ որը բակում սկսվեց մի մեծ, նշանավոր խաղ— չելյուսկինցիներին ազատելը: Այդ խաղը հորինեցին Իգան և նրա ընկեր Պետիկը: Նա ոդաչույի տղա յեր: Նա բակի աչքի ընկնող տղան եր:

Սառցի ու ձյունի մի մեծ կույտի վրա, բակի մեջ, տաշեղներից ու փայտիկներից նրանք կառուցեցին Շմիդտի ճամբարը:

Սակայն բարկացկոտ դռնապան Խարիտոնը յեկավ, ցախավելը թափահարեց և մրրիկի նման վորոտաց.

— Յես ձեզ... գոչեց նա:— Իսկույն ձյունակույտից ցած իջեք: Սա ի՞նչ խաղ ե:

Յերեխաները վիրավորված իջան ձյունակույտից: Բայց այդ ժամանակ աշխատանքից վերադարձավ հարևան Ֆյոդոր Յեգորիչը: Ֆյոդոր Յեգորիչին յերեխաները շատ եյին սիրում: Նրան բևեռային գործերի մեծ վարպետ եյին համարում, վորովհետև ամառը սիրում եր ստվերի հովը, սառը կվաս եր խմում և յերեխաներին պաղպաղակով հյուրասիրում: Ֆյոդոր Յեգորիչը յերեխաներին պաշտպանեց:

— Ինչո՞ւ յես սրանց խաղը խանգարում: Ձյո՞ւնն ես ափսոսում:

— Անկարգություն ե,— գոչեց Խարիտոնը:

Ֆյոդոր Յեգորիչը մոտեցավ յերեխաներին և հանդարտ ձայնով ասաց.

— Վոչի՛նչ, յերեխաներ, Խարիտոնը փոթորիկի նման ե. արագ վրա կտա, կաղմկի, իսկ հետո կպառկի... քնելու: Իսկ յես ձեզ կհայտնեմ, թե յերբ կարելի յե խաղալ և յերբ՝ վո՛չ: Իմ պատուհանից յերեվում ե, թե Խարիտոնը յերբ ե գալիս:

Յեվ այդ որից սկսած՝ այսպես եյին անում... Ֆյոդոր Յեգորիչը դուրս եր գալիս սանդուխքի վրա կանգնում և ասում.

— Տեսանելիությունը վատ ե, բուք ե գալիս և ամեն ինչ ավլում, թռչել չի՛ կարելի:

Յեվ յերեխաներն արդեն իմանում եյին, վոր բարկացկոտ Խարիտոնը գալիս ե, պետք ե ծլկել:

Բայց հաճախ Ֆյոդոր Յեգորիչն՝ աչքով անելով ասում եր.

— Հորիզոնը մաքուր ե. կարելի յե թռչել:

Յեվ այն ժամանակ յերեխաները խաղում եյին:

Ահա, վերջապես, խորհրդային ոդաչուները ճեղքեցին սառնամանիքն ու բուքը և ուրախ ռադիո-հեռագրիչն աշխարհով մեկ հաղորդեց, վոր Շմիդտի ճամբարի և ցամաքի միջև հաղորդակցություն ե սկսվել: Բայց ոդաչուները թողնում եյին ամուր յերկիրը և իջնում թափառող սառցի վրա: Սառույցն ամեն րոպե պատրաստ եր ջարդվելու, ճաքելու: Սավառնակի դահուկների տակից սառույցը փախչում եր: Սառցակույտերի վրայով պետք ե ծանր գործիքը քաչեյին: Յեվ ոդաչուները քաշում եյին ու կրկին ոդը բարձրացնում՝ չելյուսկինցիներին ամուր, չոր յերկիր փոխադրելով:

Վերջը սառցի վրա վեց հոգի մնացին: Յեվ, իհարկե, ուրախ ռադիո հեռագրիչն ել մինչև վերջը մնաց:

Ուշ եր և մութ: Ոդաչուները խոստացան հետեվյալ առավոտ գալ և նրանց ել տանել: Ոդաչուները թռան, գնացին: Ամայացած ճամբարում մնացին վեց մարդ և ութ շուն: Գիշերը վրա հասավ և հյուսիսային ծովի վրա ծագեց բևեռային աստղը: Նա Մոսկվայի վրա ել ծագեց և Մոսկվայի մարդիկ բևեռային աստղին նայելով, մտածում եյին սառցի վրա նստած վեց քաջերի մասին:

Իգան յերկար ժամանակ քնել չեր կարողանում. Նա մտածում եր, թե ի՞նչ սարսափելի են գիշերը սառցի վրա...

Իգան աչքերը բաց պառկել էր: Նրան սկսեց թվալ, որ սենյակում էլ են սառույցներ շարժվում:

Մյուս օրն առավոտյան մայրիկը գնաց հայրիկի մասին տեղեկություն իմանալու: Իգան դպրոցից վերադարձավ և Լյուդայի հետ գնաց բակը՝ սառցաբլրի վրա խաղալու: Յեկավ Պետիկը, յեկան մյուս յերեխաները: Բայց խաղալ չկարողացան: Փորձեցին սպիտակ արջեր վորսալ, բայց Պետիկի մայրը դուրս յեկավ ու ասաց, թե չի թողնի, վոր թավշե արջը դնեն կեղտոտ սառցի վրա:

Բայց հանկարծ պատուհանը բացվեց: Մայրիկը գլուխը դուրս հանեց և ուրախ ու զիլ ձայնով գոչեց.

— Յերեխանե՛ր, կարող եք խաղը շարունակել: Սառույցը դատարկ է: Վերջին մարդիկ թռել են այնտեղից: Յեվ ամենից վերջինները գի՞տեք ովքեր են յեղել: Նավապետ Վարոնինը և մեր հայրիկը: Ահա թե ինչպիսի մարդիկ են ապրում մեր աշխարհում: Ահա, թե ի՛նչպիսի մարդ պետք է լինել, յերեխաներ: Լսեցե՛ք հայրիկի վերջին հեռագիրը:

«Բոլորից հետո հեռանում ենք սառցի վրայից: Շմիդտի ճամբարն այլևս գոյություն չունի: Վերջին խարույկը հանգավ դատարկ սառցի վրա, աշտարակի գլխին մնաց միայն կարմիր դրոշակը»:

Հուլիսին, ինչպես խոստացել էր, ուրախ ռադիո-հեռագրիչը վերադարձավ Մոսկվա: Նա վերադարձավ չելյուսկինցիների և օդաչուների՝ Խորհրդային Միության հերոսների հետ: Վողջ Մոսկվան դիմավորեց հերոսներին: Ռադիո-հեռագրիչն ապակե ամանով բևեռային սառույց էր բերել: Դա մի կտորն էր այն սառույցի, վորի վրա չելյուսկինցիները յերկու և կես ամիս ապրել եյին: Սառցի կտորի վրա յերևում էր մի մեծ ճանկ—սպանված սպիտակ արջի թաթի հետք: Այդ սառույցը նա բերել էր սավառնակով, շների սահնակով, շոգենավով, գնացքով: Ամեն տեղ նա ամանը սառցի մեջ էր դրել, վոր ընծան չհալվի: Յեվ նա ամանն անվնաս հասցրեց Մոսկվա՝ հատուկ վագոն-սառցարանով:

Հայրիկը յերկաթուղու կայարանից ուրախ և բախտավոր յեկավ տուն: Իգան և Լյուդան կչկչում և թռչկոտում եյին նրա շուրջը: Յերկուսն էլ շատ եյին ուզում իմանալ՝ բերե՞լ է արդյոք հայրիկը խոստացած սառցի կտորը: Նրանք քաղաքավարությունից լռում եյին, բայց անհամբեր սպասում եյին:

— Կացե՛ք, ընկերներ, — ասաց նա,— ամանն ո՞ւր է:

Ամանը հատակի վրա յեր, ճամպրուկի կողքին: Ռադիո-հեռագրիչն ամանը մոռացել էր: Հուլիսի ջերմ արևը տաքացրել էր ամանը և նրա հատակին, կեղտոտ ջրի մեջ, լողում էր մի մեծ սև ճանկ:

— Ահա քեզ հյուսիսային բևեռի մի կտոր: Հալվել է... —վնթվնթաց հայրիկը:— Ինչպե՞ս է յեղել վոր յես...

— Վոչինչ,— քաղաքավարի ասաց Իգան,— այնուամենայնիվ ճանկը չի հալվել:

Լյուդան փքվեց և քիչ մնաց լաց լինի:

— Մի րոպե,— լսվեց հարևան Ֆյոդոր Յեգորիչի ձայնը:— Տվե՛ք ամանը... Յես իսկույն...

Նա վերցրեց ամանը և իր սենյակը վազեց: Ֆյոդոր Յեգորիչն իսկույն վերադարձավ և սեղանի վրա դրեց քրտնած ամանը: Բոլորը զարմացան: Ամանում բևեռային սառցի մի կտոր կար, վորի վրա յերևում էր արջի ճանկ:

— Լսեցե՛ք— ասաց ռադիո-հեռագրիչը,— աշխարհում հրաշքներ չեն լինում, այդ ի՞նչ արիք:

— Հասարակ բան,—պատասխանեց Ֆյոդոր Յեգորիչը:— Յես ցուրտ գործերի վարպետ եմ: Յես աշխատում եմ սառցարանում: Այնտեղ պատրաստում են

արհեստական չոր սառույց: Այդպիսի սառույցը կարելի չէ գրպանում պահել: Նա հալվում է, բայց չի հոսում, այլ ուղղակի օդ է դառնում: Եթե մի կտոր սառույց գցենք ջրի մեջ, ջուրն իսկույն կսառչի:

Բոլորն ուրախացած ծափ տվին:

Հետո հայրիկը հանկարծ նայեց Իգային.

—Դե՛, Իգա, մի քարտեզի մոտ կանգնի՛ր, տեսնեմ,— ասաց նա:

Իգայի գլուխն այժմ հասնում էր Հյուսիսային բևեռին:

ԲԱՌԵՐԻ ԲԱՑԱՏՐՈՒԹՅՈՒՆ

1. Ճամպրուկ— ճանապարհորդական պայուսակ.
2. Կամակորություն— իր ասածի լինելը, համառություն.
3. Աերոսանակ— դահուկների վրա հարմարեցրած սահնակ, որ շարժվում է սավառնակի մեքենաներով (վինտ, մոտոր).
4. Վհատել— հուսահատվել.
5. Մրրիկ— ուժեղ քամի, փոթորիկ.
6. Կվաս— հացից պատրաստած զովացնող խմիչք:

ՀԱՐՑԵՐ

1. «Չելյուսկինը» ինչո՞ւ մեկնեց Հյուսիսային ծովերը:
2. Ի՞նչ պատահեց «Չելյուսկինին» և յերբ:
3. Ի՞նչ էր անում սառույցների վրա ռադիո-հեռագրիչը:
4. Հայրն ի՞նչպես կատարեց յերեխաներին տված իր խոստումը:
5. Մեր կառավարությունն ու կուսակցությունն ի՞նչ արին չելյուսկինցիներին փրկելու համար:
6. Չելյուսկինյան արշավի հերոսներից ո՞ւմ անունը գիտեք: Ի՞նչ կոչում ստացան նրանք:

Վերնագիր դրեք այս պատմվածքի առանձին մասերին:

---

64. ՍԱՍՈՒՆՑԻ ԴԱՎԹԻ ԿՌԻՎԸ

1

Համբավը տարան Մսրա Մելիքին.
— Հապա՛ չես ասի՝ Դավիթը կրկին
Հոր վանքը շինել, իշխան է դառել,
Դու ոսկե տարվան խարջը չես առել:
Մելիք գայրացավ.
— Գնացե՛ք,— ասավ—
Բադին, Կոզբադին,
Սյուդին, Չարխադին.
Սասմա քար ու հող տակն ու վեր արեք.
Իմ ոսկե տարվան խարաջը բերեք:
Քառսուն կույս աղջիկ բերեք արմաղան,
Քառսուն կարճ կնիկ, որ յերկանք աղան,
Քառսունն էլ յերկար, որ ուղտեր բառնան,
Իմ տանն ու դռան ղարավաշ դառնան:
Ու Կոզբադին առավ զորքեր.
— Գլխիս վրա,— ասավ,— իմ տեր.
Գնամ հիմի քանդեմ Սասուն,
Կանայք բերեմ քառսուն-քառսուն,
Քառսուն բեռնով դեղին ոսկի,
Տեղը ջնջեմ հայոց ազգի:
Ասավ, Մսրա աղջիկ ու կին
Պար բռնեցին ու յերգեցին.
— Մեր Կոզբադին գնաց Սասուն,
Կանայք բերի քառսուն-քառսուն,
Քառսուն բեռնով ոսկի բերի,
Մեր ճակատին չարան չարի,
Կարմիր կովեր բերի կթան՝
Գարնան շինենք յեղ ու չորթան:
Ջա՛ն Կոզբադին, քաջ Կոզբադին,
Սասմա Դավթին զարկեց գետին:

Ու Կոզբադին փքված, ուռած՝
— Շնորհակալ եմ, քույրե՛ր,— գոռաց,—
Մինչև գալս դեռ համբերեք,
Է՛ն ժամանակ պիտի պարեք...

Էսպես յերգով,
Ձոռով-զորքով
Գոռ Կոզբադին մտավ Սասուն,
Օհան լսեց՝ կապվեց լեզուն։
Աղ ու հացով,
Լաց ու թացով
Առաջն յելավ,
Խնդիրք արավ.
— Ինչ որ կուզես՝ առ տա՛ր, աման,
Վարդ աղջիկներ, կանայք Սասման,
Դառը դատած դեղին ոսկին,
Միայն թե գթա մեր խեղճ ազգին,

Մի՛ կոտորիր, մի՛ տար մահու՜,
Վերև՝ աստված, ներքևը՝ դու...
Ասավ, բերավ շարան-շարան
Վարդ աղջիկներ, կանայք Սասման,
Ու Կոզբադին կանգնեց, ջոկեց,
Մարագն արավ, դուռը փակեց.—
Քառասուն կույս աղջիկ, սիրուն արմաղան,
Քառասուն կարճ կնիկ, որ յերկանք աղան,
Քառասուն էլ յերկար, որ ուղտեր բառնան,
Մսրա Մելիքին զարավաշ դառնան։
Դեզ-դեզ կիտեց դեղին ոսկին.
Սև սուգ կալավ հայոց ազգին։

3

...Ցած իջավ Դավիթ Մարութա սարից...
Տեսավ Կոզբադին իրենց տան միջին
Ջափում է ոսկին թեզած առաջին,
Սյուդին, Ջարխադին պարկերն են բռնել,
Ձենով Օհանն էլ չլինքը ծռել,
Կանգնել է հեռու, ձեռները ծոցին։
Տեսավ՝ աչքերը արնով լցվեցին։
— Վե՛ր կաց, Կոզբադին, հեռո՛ւ կանգնիր դու,
Իմ հոր ոսկին է—յե՛ս եմ չափելու։
Կոզբադին ասավ.— Է՛յ, Ձենով Օհան,
Կտաս—տո՛ւր խարջը ես ոխտը տարվան.
Թե չէ՝ կգնամ, միրուքս վկա,
Մսրա Մելիքին կպատմեմ, կգա,
Ձեր Սասմա յերկիր քար ու քանդ կանի,
Տերը կվարի, բոստան կցանի։
— Կորե՛ք, անզգամ դուք Մսրա շներ,
Բա չե՞ք իմացել դուք Սասմա ծռեր...
Մեռա՞ծ եք կարծում դուք մեզ, թե՞ չկաք,

Կուզեք մեր յերկիր գնեք խարջի տա՛կ...
Բարկացավ Դավիթ, չափը չպրտեց,
Տվավ Կոզբադնի գլուխը ջարդեց,
Զափի վիշրանքը պատն անցավ, գնաց.
Մինչև որս էլ դեռ գնում է թռած:
Ու յելան՝ թափած վոսկին թողեցին,
Հայոց աշխարհքից փախան գնացին
Բադին, Կոզբադին,
Սյուդին, Զարխադին:

4

Եսպես ջարդված, արյունլվա
Փախան, ընկան հողը Մսրա
Բադին, Կոզբադին,
Սյուդին, Զարխադին:
Մսրա կանայք հեռվից տեսան,
Հեռվից տեսան, ուրախացան
Ու ծափ տվին կտերներին.
— Յեկա՛ն, յեկա՛ն, բերի՛ն, բերի՛ն...
Մեր Կոզբադին գնաց Սասուն,
Կանայք բերավ քառասուն-քառասուն,
Կարմիր կովեր բերավ կթան
Գարնան չինենք յեղ ու չորթան...
Հենց մոտեցան, նկատեցին,
Ծափ ու խնդում ընդհատեցին,
Քրքջացին
Ու կանչեցին.
— Ե՛յ, Կոզբադին մեծաբերան,
Եդ վո՞րտեղից լերան-լերան,
Լերան-լերան կգաս փախած,
Հաստ գլուխդ կխուց ճղած:
Են դո՞ւ չասիր՝ գնամ Սասուն,
Կանայք բերեմ քառասուն-քառասուն,

Քառասուն բեռնով վոսկի հանեմ,
Հայոց յերկիր ավեր անեմ:
Գացիր Սասուն քանց գել գազան,
Յետ ես գալիս քանց շուն վազան...
Ու Կոզբադին խիստ բարկացավ.
— Սո՛ւս կացեք դուք, լրբե՛ր,— ասավ,—
Ձեր մարդիկն եք տեսել դուք դեռ,
Դուք չե՛ք տեսել Սասմա ծռեր:
Սասմա ծռեր լերան-լերան,
Նետեր ունեն մի-մի գերան.
Սասմա յերկիր քար ու կապան,
Դժար սարեր, ձոր ու ծապան,
Նրանց խոտեր— ինչպես կեռ թուր,
Զորք ջարդեցին յերեք հարյուր...
Ասավ ու էլ չառավ դադար,
Վռազ-վռազ, գլխապատառ
Վազեց իրեն թագավորին:
Խնդաց թագվորն իր աթոռին:
— Ապրե՛ս, ապրե՛ս, քաջ Կոզբադին.
Արժե՝ կախեմ յես քո ճտին
Մեր արծվի մեծ նշանը—
Պարգև քո մեծ հաղթությանը.
Ո՞ւր են, հապա առաջս բեր
Սասմա վոսկին ու աղջկներ,
Ասավ Մելիք, ու Կոզբադին
Գլուխ տվավ մինչև գետին.
— Ապրա՛ծ կենաս, մեծ թագավոր,
Զոռով փախա յես ձիավոր,
Վո՞նց բերեյի Սասմա վոսկին,
Մի խենթ ծնվեց հայոց ազգին,
Վոչ ահ գիտի, վոչ տեր ու մեծ,
Գլուխս եսպես տվավ, ջարդեց.
«Զե՛մ տալ, ասավ, իմ հոր վոսկին,
Չե՛մ տալ կանայքն իմ հայ ազգին,

Սասմա յերկիր ձեզ տեղ չկա...
Քո թագավո՛ր, ասավ, թո՛ղ գա,
Թող գա՝ ինձ հետ կռիվ անի,
Թե ղոչաղ է՝ զոռով տանի»:
Կատաղեց, փրփրեց Մսրա թագավոր.
— Կանչեցե՛ք ասավ, իմ զորքը բոլոր.
Հազար հազար մարդ նորելուկ մանուկ,
Հազար հազար մարդ անբեղ, անմորուք,
Հազար հազար մարդ բեղը նոր ծլած,
Հազար հազար մարդ նոր թախտից յելած,
Հազար հազար մարդ թուխ միրուքավոր,
Հազար հազար մարդ սիպտակ ալևոր,
Հազար հազար մարդ, վոր փողեր հնչեն,
Հազար հազար մարդ, վոր թմբուկ զարկեն...
Կանչեցե՛ք, թող գա՛ն՝ հագնեն զե՛նք, զրա՛հ,
Կռիվ տի գնամ յես Դավթի վրա,
Սասունն ավերեմ,
Հեղեղեմ, բերեմ:

5

Էսպես անհամար զորքեր հավաքեց,
Յեկավ Սասմա դաշտ, բանակը զարկեց
Ու ծանր նստեց Մսրա թագավոր:
Էնքան ահագին բազմությունն էր որ
Բաթմանա ջրին յեկավ ու չոքեց,
Ով յեկավ խմեց—գետը ցամաքեց,
Սասմա քաղաքում մնացին ծարավ:
Ձենով Ոհանին զարմանքը տարավ:
Քուրքը ուսն առավ, սարը բարձրացավ.
Սարը բարձրացավ, տեսավ, ի՛նչ տեսավ.
Ծերմակ վրանից դաշտը ճերմակել,
Ասես՝ էն գիշեր ձմեռը յեկել,
Սպիտակ ձյունով պատել էր Սասուն:

Ղեղին ջուր կտրեց, կապ ընկավ լեզուն,
Հարա՛յ կանչելով՝ փախավ տուն ընկավ.
— Վա՛յ, փախե՛ք, յեկա՛վ... հա՛յ հարա՛յ
յեկավ:
— Ի՞նչը, հորեղբայր, ի՞նչը, ի՞նչն
յեկավ...
— Ցավն ու կրա՛կը Դավթի պինչն յեկավ:
Մսրա թագավոր յելել է, յեկել,
Յեկել, մեր դաշտին բանակ է զարկել.
Թիվ կա աստղերին, թիվ չկա զորքին...
Վա՛յ մեր արևին, վա՛յ մեր աշխարհքին...
Յե՛կ, վոսկին տանենք, աղջիկներ տանենք,
Չոքենք առաջին, պաղատանք անենք,
Գուցե թե գթա,
Մեզ սրի չտա...
—Դու կա՛ց, հորեղբայր, դու դարդ մի՛ անիր
Գնա քու ողում դու հանգիստ քնիր.
Հիմի յես կելնեմ, Սասմա դաշտ կերթամ,
Մսրա-Մելիքին պատասխան կտամ:

6

Հագավ Դավիթ զենքն ու զրահ,
Կապեց գոտին, թուր-կայծակին,
Յելավ, հեծավ առյուծ հոր ձին,
Կանչեց, իր ձին սապանդակեց:
Ձենով Ոհան լալով յերգեց.
— Ափսոս, հազա՛ր ափսոս հրեղեն մեր ձին.
Ա՛խ, հրեղեն մեր ձին.
Ափսո՛ս, հազա՛ր ափսոս մեր վոսկի գոտին,
Ա՛խ, մեր վոսկի գոտին.
Ափսոս, թանգ կապեն, վոր հագին տարավ,
Ա՛խ, վոր հագին տարավ...
Դավիթ բարկացավ,

Ձին քշեց, դարձավ,
Ոհանը վախեց,
Իր յերգը փոխեց.
«Ափսո՜ս, նորելուկ Դավիթս կորավ,
Ա՜խ, Դավիթս կորավ»։
Ես վոր իմացավ,
Դավիթ մեղմացավ,
Իջավ, Ոհանի ձեռքը համբուրեց։
Ձենով Ոհանն էլ, ինչպես հայր ու մեծ,
Որհնեց, խրատեց նրան հայրաբար,
Դեպի Սասմա դաշտ դրավ ճանապարհ։

Է

Դավիթն էլ ահա սարի գագաթին
Կանգնած՝ գոռում է վիշապի նման։
— Ով քնած եք՝ արթո՜ւն կացեք,
Ով արթուն եք՝ յելե՜ք, կեցե՜ք,
Ով կեցել եք՝ զենք կապեցե՜ք,
Զենք եք կապել՝ ձի թամբեցե՜ք,
Ձի յեք թամբել՝ յելե՜ք, հեծե՜ք.
Հետո չասեք, թե մենք քնած—
Դավիթ գող-գող յեկավ, գնաց...

Եսպես կանչեց, ասպանդակեց,
Ու, ինչ ամպից կայծակ զարկի,
Մսրա զորքի մեջտեղ զարկեց,
Շողացնելով Թուր-կայծակին։

Ջարդեց, փշրեց մինչև կեսօր,
Կեսօր արինն յելավ հեղեղ,
Քշեց, տարավ հազարավոր
Մարդ ու դիակ վողջ միատեղ։

Կար զորքի մեջ մի ալևոր,
Աշխարհք տեսած ու բանագետ.
— Տղե՛րք,— ասավ,— ճամփա տվեք,
Գնամ խոսեմ յես Դավթի հետ։

Գնաց, կանգնեց Դավթի առաջ,
Եսպես խոսեց են ծերունին.
— Դալար կենա՛ կուռդ, ո՛վ քաջ,
Սուրդ կտրուկ միշտ քո ձեռին։

Մի ծերունուս խոսքին մտիկ,
Տե՛ս, քու խելքը ինչ է կտրում։
Ի՞նչ են արել քեզ ես մարդիկ,
Չե՞ր ես սրանց դու կոտորում։

Ամեն մինը մի մոր վորդի,
Ամեն մինը մի տան ճրագ,
Վորը կնոջն է թողել ենտեղ
Աչքը ճամփին, խեղճ ու կրակ,

Վորը մի տուն լիք մանուկներ,
Վորը ծնող աղքատ ու ծեր,
Վորը լացով, քողն յերեսին
Նորապսակ ջահել հարսին...

Թագավորը զոռով-թրով
Հավաքել է, եստեղ բերել։
Խեղճ մարդիկ ենք՝ պակաս որով,
Մենք քեզ վնաս ի՞նչ ենք արել։

Թագավորն է քու թշնամին,
Կռիվ ունես—իր հետ արա,
Չե՞ր ես քաշում Թուր-կայծակին
Ես անճարակ խալխի վրա։

— Լա՜վ ես ասում դու, ծերունի՛,
Ասավ Դավիթն ալևորին,—
Բայց Թագավորն ո՞ւր է հիմի,
Վոր սև կապեմ նրա օրին:

— Մեծ վրանում քնած է նա,
Են, վոր միջից ծուխը կելնի.
Են ծուխն էլ հո ծո՛ւխ չի վոր կա,
Գոլորշին է իր բերանի:

Ասին. դեպի մեծ վրանը
Ասպանդակեց Դավիթն իր ձին,
Քշեց-գնաց ու դռանը
Գոռաց կանգնած արաբներին.

— Ո՞ւր է,— ասավ,— ի՞նչ է կորել,
Դուրս կանչեցեք դա ասպարեզ,
Թե մահ չունի՝ մահ եմ բերել,
Գրող չունի՝ գրողն եմ յես...

— Մելիքն,— ասին,— քուն է մտել.
Ոխտը օրով պետք է քնի...
Յերեք օրն է դեռ անցկացել,
Չորս օր էլ կա, քունը առնի:

— Ի՞նչ բերել է աղքատ ու խեղճ
Ծալլին լցրել ծովն արյունի,
Ինքը մտել վրանի մեջ՝
Ոխտը օրով հանգիստ քնի՛...

Քնել-մնել չեմ հասկանում,
Վե՛ր կացրեք շո՛ւտ, դուրս դա մեյդան,
Ենպես դրան յես քնացնեմ,
Վոր չզարթնի էլ հավիտյան:

Յելան՝ մարդիկ ճարահատված
Շամփուր դրին թեժ կրակին
Ու զարկեցին խոր մրափած
Մսա-Մելքի բաց կռունկին:

— Ո՛ֆ, էլ հանգիստ քուն չունի մարդ
Ես անիծված լվի ձեռքից,—
Խոր մռնչաց հսկան հանդարտ
Ու շուռ յեկավ, քնեց նորից:

Յելան, բերին մեծ գութանի
Խոփը դրին թեժ կրակին,
Ու կաս-կարմիր կեծկլծալի,
Շիկնած տվին մերկ թիկունքին:

— Ո՛ֆ, էլ հանգիստ քուն չունի մարդ
Ես անիրավ մոծակներից.—
Աչքը բացավ հսկան հանդարտ,
Ուզում էր յետ քնել նորից,

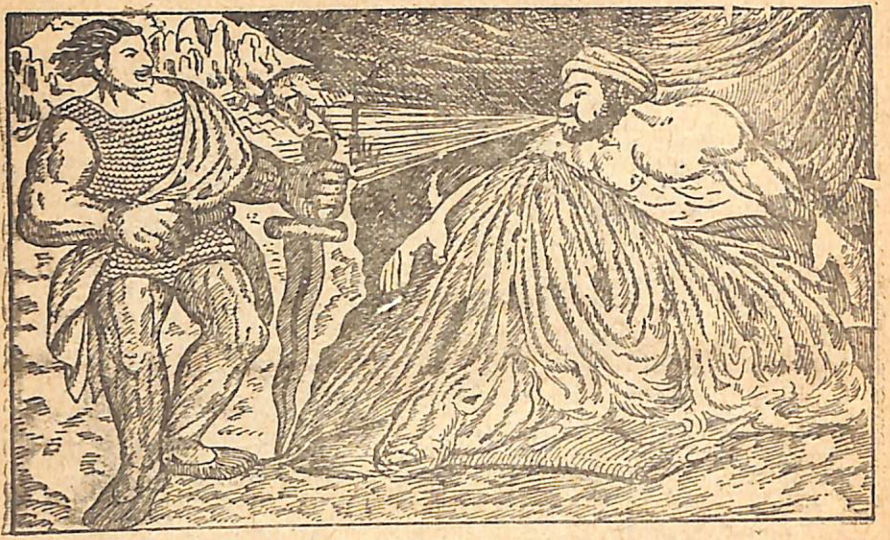

Տեսավ Դավթին: Գլուխն ահեղ
Վեր բարձրացրեց մռնչալով,
Փչեց վրեն, վոր թույնի
Են աժդահին մի փչելով:

Տեսավ՝ տեղից ժաժ չի գալի,
Զարմանքն ու ահ պատեց հոգին:
Արնոտ աչքերն ըսպառնալի
Հառեց խոժոռ Դավթի աչքին:

Նայեց թե չէ, զգաց, իր մեջ
Տասը գոմշի ուժ պակասեց:
Պառկած տեղից վրա նստեց
Ու ժպտալով հետը խոսեց.

— Բարո՛վ, Դավի՛թ, հոգնած ես դու.
Յե՛կ, մի նստի՛ր, խոսենք կարգին,
Հետո դարձյալ կռիվ կանենք,
Յեթե կռիվ կուզես կրկին...

Իր վրանում բռնակալը
Քառսուն գազ խոր հոր եր փորել,
Ցանցով փակել մութ բերանը,
Վրեն փափուկ խալի փռել:

Ում վոր հաղթել չեր կարենում,
Շողոմելով կանչում եր նա,
Նստեցնում եր իր վրանում
Են կորստյան հորի վրա:

Իջավ Դավիթ ձիուցը ցած,
Գնաց նստեց... ընկավ հորը:
— Հա՛, հա՛, հա՛, հա՛,— քահ-քահ խնդաց
Մսրա դաժան թագավորը:

— Դե՛, թող հիմի գնա՝ խավար
Հորում փտի, ենքան մնա:
Ու ահագին մի ջաղացքար
Բերավ դրավ հորի վրա:

8

Յելավ Ոհան գոմը մտավ,
Զարկեց ճերմակ ձիու մեջքին.
— Ե՛յ, ճերմակ ձի, մինչ յե՞րբ, ասավ,
Կհասցնես Դավթի կռվին:

«Մինչև լուսը կհասցնեմ».
Ու ձին տվավ փորը գետին.
— Մեջքդ կոտրի՛, լուսն ի՞նչ անեմ.
Լաշին հասնեմ յես թե՞ նաշին:

Կարմիր ձիու մեջքին զարկեց,
Սա ել յերես փորը գետին:

— Ջա՛ն, կարմիր ձի, մինչ յե՞րբ դու ինձ
Կհասցնես Դավթի կուլին։

«Մի՛ ժամի մեջ,— կարմիրն ասավ,—
Կհասցնեմ Դավթի կուլին»։
— Լեղի դառնա, սև մահ ու ցավ
Ինչ տվել եմ քեզ՝ էն գարին։

Հերթը յեկավ սևին հասավ.
Գետին չերետ փորը սև ձին։
— Ե՛յ, ջան Սևուկ մինչ յե՞րբ,— ասավ,—
Կհասցնես Դավթի կուլին։

«Յեթե ամուր մեջքիս մնաս,
Վոտդ դնես ասպանդակին,
Մինչև մեկել վոտդ չուռ տաս,
Կհասցնեմ,— ասավ սև ձին։

9

Սև ձին քաշեց Ձենով Օհան,
Ձախը դրավ ասպանդակին,
Աջն ել մինչև չուռ տար վրան,
Կանգնեց Սասմա սարի գլխին։

Տեսավ՝ Դավթի նժույգն անտեր
Սարերն ընկած խրխնջալով,
Ներքև Մսրա զորքը չոքած,
Ինչպես անծեր ծփուն մի ծով։

Օխտը գոմշի կաշի հագավ,
Վոր չպատռի իրեն զոռից,
Կանգնեց Օհան ամպի նման
Թռավ Սասմա սարի ծերից։

— Հե՜յ-հե՜յ,— Դավի՛թ վո՞րտեղ ես դու,
Դո՛ւսը դուրս յեկ արեգակի։

Զենը գնաց դմբդմբալով՝
Դավթի ականջն ընկավ հորում.
— Հա՛յ-հա՛յ,— ասավ,— հորեղբայրս Ե,
Սասմա սարից ինձ է դոռում։

Ցելավ զարկեց ջաղացքարին՝
Քարը յեղավ հազար կտոր,
Կտորները յերկինք թռան,
Ու գնում են մինչև եսոր։

Ցելավ հորից, կանգնեց ահեղ։
Սարսափ կալավ դև Մելիքին։
— Դավիթ ախպեր, յեկ դեռ եստեղ
Սեղան նստենք, խոսենք կարգի՛ն....

— Ել չեմ նստիլ յես քու հացին,
Դու տմարդի, վախկոտ ու նենգ.
Տո՛ւր զենքդ առ, հեծիր քու ձին,
Դո՛ւրս յեկ մեյդան, կռիվ անենք։

— Կռիվ անենք,— ասավ Մելիք,—
Իմն է միայն զարկն առաջին։
— Քոնն է, զարկի՛ր,— կանչեց Դավիթ,
Գնաց, կեցավ դաշտի միջին։

Ցելավ, կանգնեց Մսրա-Մելիք,
Իր գուրզն առավ, հեծավ իր ձին,
Քշեց, գնաց Դիարբեքիր
Ու ենտեղից յեկավ կրկին։

Յերեք հազար լիտր եր քաշում
Հսկայական իր մկունդը.
Յեկավ, զարկեց. կորավ փոշում
Ու յերևաց յերկրի գունդը:

— Յերկիր քանդվեց կամ ժաժք յեղավ,—
Ասին մարդիկ չար աշխարհքում:
— Չե՛,— ասացին,— արնի ծարավ
Հսկաներն են իրար զարկում:

— Մեռավ Դավիթ ես մի զարկից,
Ասավ Մելիք իրեն զորքին:
— Կենդանի՛ յեմ,— ամպի տակից
Գոռաց Դավիթ Մսրա-Մելքին:

— Հա՛յ-հա՛յ, մոտի՛կ տեղից յեկա,
Տե՛ս, վո՞րտեղից հիմի կգամ:
Ու վեր կացավ, կանգնեց հսկան,
Իր ձին հեծավ յերկրորդ անգամ:

Յերկրորդ անգամ քշեց Հալաբ
Ու բաց թողեց ձին Հալաբից.
Բուք վեր կացավ, տեղ ու տարափ,
Արար աշխարհ դողաց թափից:

Յեկավ, զարկեց. զարկի ձենից
Մոտիկ մարդիկ վողջ խլացան:
— Գնաց Դավիթ Սասմա տանից,—
Գուժեց գոռոզ Մսրա արքան:

— Կենդանի՛ յեմ,— կանչեց Դավիթ,—
Մին ել արի՛,— հերթն ինձ հասավ,
— Հա՛յ հա՛յ, մոտի՛կ տեղից յեկա:
Կանչեց Մելիք ու վեր կացավ:

Յերրորդ անգամ հեծավ իր ձին,
Գնաց մինչև հողը Մսրա,
Ու ենտեղից գուրզը ձեռին
Քշեց, յեկավ Դավթի վրա:

Յեկավ, զարկեց բոլոր ուժով,
Ծանր զարկով հսկայական.
Փոշին յելավ Սասմա դաշտից,
Բռնեց յերեսն արեգական:

Յերեք գիշեր ու յերեք որ
Փոշին կանգնեց ամպի նման,
Յերեք գիշեր ու յերեք որ,
Բոթը տվին Դավթի մահվան:

Յերբ վոր անցավ յերեք որը,
Են ամպի պես կանգնած փոշում
Կանգնեց Դավիթ ինչպես սարը,
Գրգուռ սարը մեգ-մշուշում:

— Մելիք,— ասավ,— ո՞ւմն ե հերթը:
Սարսափ կալավ գոռ Մելիքին,
Մահվան դողը ընկավ սիրտը
Ու տապ արավ գոռոզ հոգին:

Գնաց, խորունկ մի հոր փորեց,
Իջավ, մտավ վիհն են խավար.
Վրան քաշեց քառսուն կաշի
Ու քառասուն ջաղացի քար:

Մունչալով յելավ տեղից
Են առյուծի առյուծ վորդին,
Իր ձին հեծավ ու փոթորկեց,
Խաղաց, շողաց Թուր-կայծակին:

Առաջ վազեց մազերն արձակ
Մելքի պառավ մայրը ջադու.
— Դավի՛թ, մազս ա՛ռ վոտիդ տակ,
Եդ մի զարկը ինձ բաշխիր դու։

Յերկրորդ անգամ թուրը քաշեց.
Ես անգամ ել յեկավ քույրը.
— Դավի՛թ, յեթե կուզես,— կանչեց,—
Իմ սրտին զա՛րկ յերկրորդ թուրը...

Վերջին զարկի ժամը հասավ,
Յելավ Դավիթ յերրորդ անգամ.
— Ես մի զարկն ու ասված,— ասավ,—
Ել մարդ չզա՛, պետք ե վոր տամ։

Ասավ, յելավ ու փոթորկեց,
Թռավ, ցոլաց Դավթի հուր ձին,
Ձին փոթորկեց, փայլատակեց
Ու ցած իջավ Թուր-կայծակին։

Անցավ քառսուն գոմշի կաշին,
Անցավ քառսուն քարերը ցած,
Մինչեվ կտրեց ժանտ հրեշին,
Ոխտը գազ ել գետնը գնաց։

— Կենդանի՛ յեմ, մին ել արի՛,
Գոռաց Մելիք հորի տակից։
Դավիթ լսեց, շատ զարմացավ
Իրեն զարկից, Թուր-կայծակին...

— Մելի՛ք,— ասավ,— թա՛փ տուր մի քեզ։
Ու թափ տվավ Մելիքն իրեն,
Մինչեվ յեղավ ճիշտ յերկու կես,
Մեկն ընկավ դեսն ու մյուսը՝ դեն։

Ես վոր տեսավ Մսրա բանակ,
Զոր կտրվեց ահ ու վախից.
Դավիթ կանչեց.— Մի՛ վախենաք,
Ականջ արեք հլա դեռ ինձ։

Դուք ըռանչպար մարդիկ,— ասավ,
Զուրկ ու խավար, քաղցած ու մերկ,
Հազար ու մի կրակ ու ցավ,
Հազար ու մի հոգսեր ունեք։

Ի՞նչ եք առել նետ ու աղեղ,
Յեկել թափել օտար դաշտեր.
Չե՞ վոր մենք ել ունենք տուն-տեղ,
Մենք ել ունենք մանուկ ու ծեր...

Ձանձրացե՞լ եք խաղաղ ու հաշտ
Հողագործի որ ու կյանքից,
Թե՞ զզվել եք ձեր հանդ ու դաշտ,
Ձեր հունձ ու փունջ, վար ու ցանքից։

Դարձե՛ք յեկած ճանապարհով
Ձեր հայրենի հողը Մսրա.
Բայց թե մին ել զենք ու զոռով
Վեր եք կացել դուք մեզ վրա,

Հորում լինեն քառսուն գազ խոր,
Թե ջաղացի քարի տակին,—
Կելնեն ձեր դեմ ինչպես եսոր.
Սասմա Դավիթ, Թուր-կայծակին։

ԲԱՌԵՐԻ ԲԱՑԱՏՐՈՒԹՅՈՒՆ

1. Համբավ— լուր.
2. Արմաղան— շատ գեղեցիկ.
3. Ղարավաշ— ծառայող, աղախին.

4. Գոռ— Հպարտ.
5. Կապան— ամրություն, դժվար անցնելու տեղ.
6. Ասպանդակել— ասպանդակով (ոտնդանգով) խփել.
7. Գուրզ— զենքի տեսակն է գլուխը գունդ և կոթով.
8. Բանագետ— խելոք.
9. Ասպարեզ— հրապարակ.
10. Ջերետ— չավեց.
11. Տմարդի— մարդուն անվայել.
12. Մկունդ— զենքի տեսակն է— նիզակ.
13. Ժանտ— զզվելի, դաժան.
14. Գազ— յերկարության չափ է.
15. Շողոմել— շողոքորթել. կեղծավորել.
16. Նաշ— դիակ, դագաղ.
17. Տեղ ու տարափ— փոթորիկ.
18. Գուժել— վատ լուր տալ.
19. Բոթ— վատ լուր.
20. Վիհ— խոր փոս, անդունդ.
21. Խարազ (խարզ)— հարկ, տուրք.
22. Ծապան— ժայռերի մեջև նեղ տարածություն:

ՑԱՆԿ

1. Յերգ հայրենիքի մասին— Վ. Լեբեդև-Կումաչ	3
2. Վանուշը— Ստ. Զորյան	5
3. Մեր տեսուչը— Պ. Պռոշյան	12
4. Առյուծը, աղվեսն ու արջը— Վ. Այգեկցի	17
5. Ղազարոս Աղայան (կենսագրություն)	18
6. Եշն ու սոխակը— Ղ. Աղայան	20
7. Տորք Անգեղ— Ղ. Աղայան	22
8. Անդրեյն ու Վասիլյոկը— Ն. Օստրովսկուց	24
9. Լոռու ձորը— Հովh. Թումանյան	32
10. Մկների ժողովը— Աք. Խնկոյան	33
11. Վերցնենք հրացանները նոր— Վ. Մայակովսկի	35
12. Բանվորուհու որորը— Ալ. Ծատուրյան	37
13. Հոկտեմբերյան արևը— Սիրաս	38
14. Նամակը չհասավ— Ա. Շայիբ	43
15. Հին Յերևանը— Մ. Մանվելյանից	49
16. Բու— Պ. Ճանիշվիլի	50
17. Հովհաննես Թումանյան— (կենսագրութ.)	54
18. Կոխը— Հովh. Թումանյան	56
19. Գիքորը— Հովh. Թումանյան	58
20. Մի կաթիլ մեղր— Հովh. Թումանյան	76
21. Վարի նախորյակին— Ն. Զարյանից	83
22. Յեղնիկներն անտառում— «Լուսաբեր»-ից	85
23. Ա. Ս. Պուշկին— (կենսագրութ.)	88
24. Ձմեռվա իրիկունը— Ա. Պուշկին (Թ. Հ. Թումանյան)	89
25. Նժույգը— Ա. Պուշկին (Թ. Հռ. Գոգոսյան)	90
26. Տերտերն ու իր Բալդի ծառան— Ա. Պուշկին (Թարգմ.՝ Խնկո-Ապեր)	91
27. Հանրակացարանում (հատված)— Արազի	102
28. Խորհրդային Հայաստան (կրճ.)— Գ. Սարյան	105
29. Յերկու աստվածամայր— Ա. Սերաֆիմովիչ (Թարգմ.՝ Սիմակ)	107
30. Վ. Ի. Լենին— Ա. Ուլյանովա	111

* 31. *Լենինն ու Լի-Ձանը*— Խորախ (*Թ.* Գ. Աբով) 114
32. *Ցես պետք է տեսնեմ Լենինին*— Պ. Բախանաձե 117
* 33. *Ժայռերի վրա*— Ս. Պոգորելովսկի (*Թ.* Մ. Դուրգ.) 120
* 34. *Գովք մեծ Ստալինին*— Մ. Կոբյուն 123
35. *Կապույտ գորգը (տաջիկերենից, Թ.* Մ. Դուրգ.) 125
* 36. *Հայրենիքիս հետ*— Ա. Լուսենց 134
37. *Հրամանատարի մոտ*— «Պիոներ Կանչ»-*ից* 135
* 38. *Դյուցազնական*— Աղավնի 138
39. *Հիշողություններ ընկ. Սերգոյի մասին*— Զ. Որջոնիկիձե (*Թ.* Սիմակ) 140
* 40. *Խուան Թոռնադ (կրճ.)*— Դ. Սարյան 143
41. *Զգոնություն*— Վ. Գորին (*Թ.* Հ. Հ.) 147
* 42. *Գարնան համբույր*— Ս. Սարգսյան 151
43. *Ընկ. Ստալինը և Մ. Դեմչենկոն*— Ա. Բասով (*Թարգմ.*՝ Սիմակ) 152
* 44. *Սերժին (կրճատ)*— Հռ. Պողոսյան 155
45. *Տասն որ անտառում և ճահիճներում*— Մ. Ռասկովա (*Թ.* Սիմակ, Մ. Դուրգարյան) 156
46. *Այնուամենայնիվ մենք կհաղթենք*— Դ. Իբարրուրի *և* Ռ. Ռուիս 162
* 47. *Ծաղիկների յերգը*— Հովհ. Թումանյան 165
* 48. *Յեկ, գարնան անձրև*— Ալ. Ծատուրյան 168
49. *Գյուղացիների դատը*— Ի. Տուրգենև 168
* 50. *Գայլն ու կատուն*— Խնկո-Ապեր 176
51. *Փոթորիկն անտառում*— *ըստ* Մուրացանի 178
* 52. *Կարմիր գարնան*— Հ. Հակոբյան 182
53. *Քաղհանը (հատված)*— Արազի 183
* 54. *Գութանի յերգը*— Շ. Կուրղինյան 184
55. *Թշնամիները*— Վ. Գարշինից 185
56. *Մաքսիմ Գորկի* (կենսագրութ.) 188
57. *Թոնելը*— Մ. Գորկի 190
58. *Մայիսի մեկին*— Մ. Գորկուց (*Թ.* Մ. Դուրգ.) 195
59. *Նիկոլայ Պետրովիչը*— Ստ. Զորյանից 198
60. *Կոլտնտեսության նժույգը*— Ն. Զարյանից 202
61. *Ճամբար գնալը*— Ստ. Զորյանից 206
62. *Ամառը*— Խ. Աբովյանից 212
63. *Ցրտաշունչ սառույց*— Լ. Կասսիլ 213
* 64. *Սասունցի Դավթի կռիվը (կրճ.)* Հովհ. Թումանյան 223

Ծանոթություն.— Աստղանիշ (*) նյութերը չափածո յեն։

Պատ. խմբագիր՝ Մ. Սանթրոսյան
Տեխ. խմբագիր՝ Ի. Վարդանյան
Սրբագրիչներ՝ Ա. Արզաքանյան, Բ. Ղուկասյան
Կոնտրոլ սրբագրիչ՝ Շ. Ֆալյաչաշ

Գլավլիտի լիազոր՝ Ջ—1107. *Հրատ.* № 5140.
Պատվեր 74. *Տիրաժ* 25000.
Թուղթ 62×94. *Տպագր.* 15 *մամ.*
Մեկ մամ. 22.800 *նշան.*
Հանձնված է արտադրության 17/I 1940 *թ.*
Ստորագրված է տպագրության համար 20/IV 1940 *թ.*

Հայպետհրատի տպարան, Յերևան, Լենինի 65

ՀՀ Ազգային գրադարան
NL0247781

9406

Գինը 2 ռ. 50 կ.

Армянский язык
Книга для чтения
Учебник для IV класса
Гиз Арм. ССР, Ереван